

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MÜTÛN-İ ERBAA'DAN MECMA'U'L-BAHREYN VE MÛLTEKA'N-
NEYYİREYN'DE İMAM ZÜFER'E NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN
TAHKİKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYRAM ÖZYÖN

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSA ATCI**

AKSARAY 2022

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MÜTÛN-İ ERBAA'DAN MECMA'U'L-BAHREYN VE MÛLTEKA'N-
NEYYİREYN'DE İMAM ZÜFER'E NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN
TAHKİKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYRAM ÖZYÖN

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSA ATCI

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Bayram

Soyadı : Özyön

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Mütûn-i Erbaa'dan Mecma' u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn'de İmam Züfer'e Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki

İngilizce Adı : A resarch of the Views Attributed to Imam Zufear in Majma al-Bahreyn and Multaqa al-nayyireyn from Mutun al-arbaa.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Bayram Özyön

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Bayram ÖZYÖN tarafından hazırlanan ‘‘Mütûn-i Erbaa’dan Mecma‘u’l-Bahreyn ve Mülteka’n-Neyyireyn’de İmam Züfer’e nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki’’ başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi İsa ATCI)

İmza

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. Mehterhan FURKANİ)

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ)

(Temel İslam Bilimleri, Adıyaman Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 22/06/2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MÜTÛN-İ ERBAA'DAN MECMA'U'L-BAHREYN VE MÛLTEKA'N-
NEYİREYN'DE İMAM ZÜFER'E NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN
TAHKİKİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BAYRAM ÖZYÖN, AKSARAY 2022

ÖZET

“Mütûn-i Erbaa'dan Mecma'u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn'de İmam Züfer'e Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki konulu bu çalışmamız; özelde Hanefî mezhebinde muteber metin kitapları(Mütûn-i Erbaa)'ndan Mecma'u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn'nin ibâdet ve muâmelât bölümlerinde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin tahkiki, genel olarak da Hanefî mezhebi müntesiplerinin ilmi birikimlerinin nesilden nesile sıhhatli bir şekilde aktarılmasının tesbitine yönelik bir gayenin neticesidir.

Buna binaen çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünü çalışmamızın konusu, önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yönteminin açıklanması ve literatür değerlendirmesi oluşturmuştur.

Birinci bölümde ise, görüşleri çalışmamızın konusu olan İmam Züfer'in hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

İkinci bölümde Muzafferuddîn İbnü's-Sââtî, Hanefî Fıkıh Metinleri ve Mütûn-i Erbaa hakkında tafsilatlı bir şekilde (özellikleri, müellifleri...gibi) bilgi vermeye gayret ettik.

Üçüncü bölümde Mecma'u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn'de ibadet ve muâmelat bölümlerinde İmam Züfer'e nispet edilen görüşleri incelemeye çalıştık.

Sonuç bölümünde de çalışmamızdan elde edilen sonuçların değerlendirmesini yaparak çalışmamızı sonlandırdık.

Bilim Kodu: 60406

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Hanefî Mezhebi, Mütûn-i Erbaa, Mecma'u'l-Bahreyn, İmam Züfer.

Sayfa Adedi: 155

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İsa ATCI

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

**A RESEARCH OF THE VIEWS ATTRIBUTED TO IMAM ZUFAR IN
MAJMA AL-BAHREYN AND MULTAQAL-NAYYIREYN FROM
MUTUN AL-ARBAA.**

(Master Thesis)

BAYRAM ÖZYÖN, AKSARAY 2022

ABSTRACT

This study on "Investigation of the Views Attributed to Imam Zufar in Majma al-Bahreyn and Multaqal-nayyireyn from Mutun al-arbaa ; In particular, the investigation of the views attributed to Imam Zufar in the worship and muâmelât sections of Majma‘u'l-bahrain and Multaka'n-neyyirayn from the authoritative textbooks (mütûn-i Erbaa) in the Hanafi sect in particular, and in general it is the result of a purpose aimed at determining the right transfer of the scientific accumulations of the Hanafi sect members from generation to generation.

Accordingly, our study consists of an introduction part and three sections: The introduction consists of the subject of our study, its importance, the purpose of the research, the explanation of the method of the research and the literature evaluation.

In the first part, we try to give information about the life, scientific personality and works of Imam Zufar, whose views are the subject of our study.

In the second part, we give information about Muzaffaruddin Ibn al-Sââtî, Hanafi Fiqh Texts and Mütûn-i Erbaa (characteristics, authors... etc).

In the third part, we tried to examine the views attributed to Imam Zufar in the worship and mu'amalat sections in Majma‘u'l-Bahrain and Multeka'n-neyyireyn.

In the conclusion section, we ended our study by evaluating the results obtained from our study.

Science Code: 60408

Key Words: Fiqh, the Hanafi sect, Mutun al-arbaa, Majma al-Bahreyn, Imam Zufar.

Page Number: 155

Supervisor: Dr. Lecturer. İsa ATCI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	II
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
ÖNSÖZ	XII
GİRİŞ.....	1
1. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	1
1.3. Literatür Değerlendirmesi	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
İMAM ZÜFER'İN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	6
1. HAYATI	6
1.1. İsmi, Doğumu ve Nesebi.....	6
1.2. Yetiştirilmesi.....	7
1.3. Vefatı.....	8
1.4. Kişiliği.....	8
2. İLMÎ YÖNÜ	10
2.1. Hocaları ve Öğrencileri.....	10
2.2. Hadis İlmindeki Yeri.....	11
2.3. Fıkıh İlmindeki Yeri	13
2.4. Eserleri	16
İKİNCİ BÖLÜM	17
MUZAFFERUDDİN İBNÜ'S-SÂÂTÎ, HANEFÎ FIKIH METİNLERİ VE MÜTÛN-İ ERBAA.....	17
1. METİNLER	17
1.1. Tarihi Süreç İçerisinde Hanefî Fıkıh Metinleri.....	17
1.2. Metinlerin Temel Özellikleri	20
2. MÜTÛN-İ ERBAA	21
2.1. Mütûn-i Erbaa'nın Özellikleri.....	21

2.1.1. Vikâyetü'r-rivâye fî mesâilî'l-Hidâye.....	21
2.1.2 el-Muhtâr li'l-fetvâ.....	22
2.1.3. Mecma' u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn.....	22
2.1.4. Kenzü'd-dekâik.....	25
2.2. Mütûn-i Erbaa Müellifleri	27
2.2.1. Tâcü's-Şerîa Mahmûd el-Mahbûbî (v. 673/1274-1275 (?)).....	27
2.2.1.1. Hayatı.....	27
2.2.1.2. İlmi Kişiliği.....	29
2.2.1.3. Eserleri	29
2.2.2. Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî (599-683/1203-1284)	29
2.2.2.1. Hayatı.....	29
2.2.2.2. İlmi Kişiliği.....	30
2.2.2.3. Eserleri	30
2.2.3. Muzafferuddîn İbnü's-Sââtî (651-694/1254-1295).....	31
2.2.3.1. Hayatı.....	31
2.2.3.2. İlmi Kişiliği.....	32
2.2.3.3. Eserleri	32
2.2.4. Ebu'l-Berakât en-Neseî (620(?)-710/1223(?)-1310)	33
2.2.4.1. Hayatı.....	33
2.2.4.2. İlmi Kişiliği.....	34
2.2.4.3. Eserleri	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
MECMA'U'L-BAHREYN VE MÜLTEKA'N-NEYYİREYN'DE İMAM ZÜFER'E	
NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ	37
1.TAHARET	38
1.1. Abdest	38
1.1.1. Abdestin Farzları ve Sünnetleri	38
1.1.2. Abdesti Bozan Şeyler.....	39
1.1.3. Müsta'mel Suyla Abdestin Hükümü.....	39
1.2. Artıkların Hükümü.....	40
1.3. Teyemmüm	40
1.3.1. Teyemmümü Bozan Şeyler.....	41
1.4. Mestler Üzerine Mesh.....	42
1.5. Hayız, İstihada, Nifas ve Hükümleri.....	43
1.6. Necasetler ve Necasetlerden Temizlenme	44

2. NAMAZ	46
2.1. Namazın Şekli ve Kılınışı	46
2.2. İmamet	46
2.3. Namazda Abdestin Bozulması	50
2.4. Geçmiş Namazların Kazası	51
2.5. Ravatip Sünnetler, Farza Yetişme, Nafileler, Nafilelerin Hükümleri ve Adaklar	53
2.6. Hasta Namazı	55
2.7. Tilavet Secdesi	56
2.8. Yolcu Namazı	56
2.9. Cuma Namazı	58
2.10. Cenaze Namazları	60
3. ZEKÂT	62
3.1. Salma Atların Zekâtı	64
3.2. Öşür	65
3.3. Öşür Toplayıcıları	65
3.4. Zekât Verilecek Yerler	66
3.5. Fıtır Sadakası, Miktarı ve Vücup Vakti	66
4. ORUÇ	67
4.1. Kazayı Gerektiren- Gerektirmeyen Durumlar ve Oruçlunun Yapması Mekruh Olan Fiiller	67
4.2. Oruç Keffareti	69
4.3. İ'tikaf	69
5. HAC	71
5.1. Haccın Vakti ve İhrama Girilecek Mikatlar	71
5.2. Hac Fiillerinin Sıfatı	72
5.3. Cârîyenin ve Kölenin İhrâma Girmesi	74
5.4. İhram Cinayetleri	75
5.5. Hacda Avlanma Cezası	77
5.6. Hacdan Engellenme (İhsar)	79
5.7. Kurban	80
6. BÜYÛ'	81
6.1. Alış Verişte Satılan Mala Tabi Olan Ekler ve Meyvelerin Satışı	81
6.2. Çeşitli Meseleler	82
6.3. İstibra ve İstibraya Tabi Olan Şeyler	82
6.4. Zimmîlerin Akitleri	83

6.5. Şart Muhayyerliği	83
6.6. Görme Muhayyerliği.....	84
6.7. Ayıp Muhayyerliği.....	84
6.8. Batıl ve Fasit Alış Veriş	86
6.9. Kârlı, Maliyetine ve Zararına Satışı.....	87
6.10. Faiz.....	88
6.11. Selemler.....	88
6.12. Sarf.....	92
7. REHİN	95
7.1. Rehin Bırakılması Caiz Olan ve Caiz Olmayan Şeyler	96
8. HACR	98
9. ME'ZUN	99
10. İKRAR.....	102
10.1. İkrarda İstisna ve İstisna Manası.....	103
10.2. İkrarda Yemin ve Karine	104
10.3. Hastanın İkrârı	105
11. İCARE	106
11.1. Caiz ve Fasit Olan İcareler.....	109
12. ŞUF'A	111
12.1. Şüf'a Talebi ve Şüf'ada Husumet	111
12.2. Şuf'ayı Batıl Kılan ve Kılmayan Durumlar	111
13. ŞİRKETLER.....	113
14. MUDAREBE	115
15. VEKÂLET.....	117
15.1. Satınlamada Vekâlet	118
15.2. Satmaya ve Diğer Şeylere Vekâlet	118
15.3. İki Kişinin Vekâleti, Vekillikten Azl ve Vekâletin Batıl Olması	119
16. KEFALET	121
16.1. Mal ile Kefalet	121
17. HAVALE	123
18. HİBE	125
18.1. Hibeden Dönme	125
18.2. Umrâ ve Sadaka	126
19. VEDİA	127
20. ARIYE	128

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	129
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	137

KISALTMALAR

b.	bin, ibn (Oğlu)
b.y.	Basım Yeri Yok
bs.	Basım
bk.	Bakınız
c.c.	Celle Celâlüh
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	Hazreti
mat.	Matbaa
nşr.	Neşreden
öl.	Ölüm
ör.	Örnek
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
sad.	Sadeleştiren
şrh.	Şerh eden
thk.	Tahkik
ts.	Tarihsiz
tsh.	Tashih
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
yay.	Yayınlar

ÖNSÖZ

Rabbimiz biz kullarına merhametinden dolayı bizim hem dünyada hem de âhirette mutlu olmamızı murad ettiğinden bize din olarak İslâm'ı seçmiştir. İslâm'ın dosdoğru yol, hidâyet kaynağı ve rehber olması, insanlığı kendisini yaradana ortak koşmak, asî ve nankör olmaktan koruması, insanın aklına hitap etmesi, fikir, tefekkür, tezekkür ve adâlet temeli üzerine bina edilmiş eşsiz bir sistem olması sırf insanoğlunun dünya ve âhîret mutluluğunu bulması gayesidir.

Allah insanlara olan nimetini tamamlayıp, Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefatından sonra sadece Mekke-Medine veya Peygamber (s.a.v)'in ve sahabenin ulaştırdığı yerlerle sınırlı kalmayan İslâm dîni tüm dünya üzerinde değişik bölgelere, coğrafyalara yayılmıştı. Bu hızlı genişlemeye binaen insanlığın çözülmesi gereken yeni meseleleri ortaya çıkmış, Kur'an ve sünnet kaynakları farklı farklı yorumlanır hale gelmiş ve sonuçta fikhî mezhepler oluşmuştur.

Bu fikhî mezheplerden, şamil olduğu fikhî görüşler açısından en geniş olanının Hanefî mezhebi olduğu söylenebilir. Hanefî mezhebinin fikhî görüş zenginliği; mezhebe nispet edilen görüşlerin sadece mezheb imamı Ebû Hanîfe'nin görüşlerinden ibaret olmadığından, İmam Muhammed, İmam Ebû Yusuf ve İmam Züfer gibi Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinin görüşlerinin de mezheb imamının görüşlerine eklenmesinden kaynaklıdır.

İlim talebelerine İslâmî ilimleri özellikle de İslam fikhını en kolay yoldan ve doğru biçimde öğretmeyi amaçlayan faaliyetler arasında tüm mezheplerde olduğu gibi hanefî mezhebinde de, mezhebe özel “metin” olarak telif olunan eserler oluşturulmuştur. Bu kısa metin faaliyetleri ilk önce Hanefîler tarafından başlatılmıştır. Hem ders kitabı olarak okutulmak, hem de ezberletilmek için oluşturulan bu kısa metinler, fikhın tüm konularını en kolay bir şekilde ve kısa cümlelerle, mezhebin müftâ bîh görüşlerini zikretmiş, fakat mukayese veya delil gibi tafsilâta girmemiştir. İleride tafsilâtına değinilecek olan Hanefî mezhebine özgü metin kitaplarından bir tanesi de İbnü's-Sââtî'nin Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn'dir.

Buna binaen çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir: Giriş bölümünü çalışmamızın konusu, önemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yönteminin açıklanması ve literatür değerlendirmesi oluşturmıştır.

Birinci bölümde ise, görüşleri çalışmamızın konusu olan İmam Züfer'in hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

İkinci bölümde Muzafferuddîn İbnü's-Sââtî, Hanefî fıkıh metinleri ve Mütûn-i Erbaa hakkında tafsilatlı bir şekilde (özellikleri, müellifleri...gibi) bilgi vermeye gayret ettik.

Üçüncü bölümde Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn'de ibadet ve muâmelat bölümlerinde İmam Züfer'e nispet edilen görüşleri incelemeye çalıştık.

Sonuç bölümünde de çalışmamızdan elde edilen neticelerin değerlendirmesini yaparak çalışmamızı sonlandırdık.

Bu çalışmam da gerek konu seçimi aşamasında gerekse konuyu çalışırken ve de çalışmamın ikmaline kadar destek teşvik, yönlendirme ve rehberliğiyle bu çalışmada katkısı olan danışmanın Dr. Öğr. üyesi İsa ATCI hocama, İbnü's-Sââtî'nin Mecma'ı'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn üzerine çalışmaları olup, çalışmamda bir nüshasını esas aldığım muhterem İlyas KAPLAN hocama şükran ve minnetlerimi arz ediyor, çalışmanın bu konuyla ilgilenenlere müfid olmasını Yüce Allah'tan diliyorum.

Muvaffakiyet Allah'tandır.

Bayram ÖZYÖN

Aksaray 2022

GİRİŞ

1. Araştırma ile İlgili Genel Bilgiler

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Çalışmamızın konusu “Mütûn-i Erbaa’dan Mecma’u’l-bahreyn ve Mülteka’n-neyyireyn’de İmam Züfer’e nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki”dir. Bu çalışmamızda Ebu Hanefe’nin önde gelen en meşhur talebelerinden ve mezhebin en bariz müctehidlerinden İmam Züfer’e Mecma’u’l-bahreyn’de Nispet edilen görüşleri incelenmiştir. Görüşlerin İmam Züfer’e nispet edilmesi demek elbette ki fikhî meselelerde Hanefî mezhebinin diğer imamlarından İmam Ebû Hanîfe’nin, İmam Ebû Yûsuf’un ve İmam Muhammed’ in görüşlerinden farklı olmayı gerektirir ki, bu görüşlerin tahkiki yapılmıştır.

Mütûn-i Erbaa üzerinde Ebu Hanîfe’nin talebelerinden İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’ in görüşleri -sadece ibâdât bölümüyle sınırlı da olsa- tahkiki yapılmıştır. Bizim de çalışmamızda İmam Züfer’in görüşlerinin gün yüzüne çıkması ve diğer imamlardan farklı görüşler ortaya koymasının temeline ve bir meselede ictihad ederken hangi usullere dayandığının ortaya çıkarılıp bir nevi gündemde tutulması gayesinin varoluşu konunun önemini biraz daha açık hale getirmektedir.

Fıkha dair görüşleri Hanefî kaynaklarının çeşitli fıkıh kitaplarında zikredilen İmam Züfer’in dağınık olan bu görüşlerinden hareketle Hanefî fikhını tedvin eden on fakihten biri olan İmam Züfer’in diğer imamlardan farklı bir ictihad ortaya koymasının nedenleri, ictihadında takip ettiği usûl ve esas aldığı kaideler bu çalışmayla tespit edilerek onun fikhı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu tür çalışmalarla belki de küllenmiş üstü örtülmüş gibi gözüken İmam Züfer’in görüşlerinin ortaya çıkarılmasına, gündemde tutulmasına destek sağlamak, günümüz meselelerinden bazılarının çözülmesini sağlayacaktır.

Mecmau’l-bahrayn’ın geniş bir metin kitabı olması cihetiyle İmam Züfer’e nispet edilen görüşlerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin Mevsilî’nin *Muhtar*’ında İmam Züfer’e nispet edilen görüş sayısı 60 civarında iken Mecmau’l-bahreyn’de 320 civarındadır. Bundan dolayı da çalışmamızı, sadece İbadetler ve Muâmelat bölümleriyle sınırlandırma zorunluluğu hâsıl olmuştur. Buna binaen çalışmamız müellifin eserinde tertip ettiği (kitap ve fasıllar) üzere yürütülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Herkesce malum olduğu gibi ilmî hazînenin nesilden nesile nakli sırasında hata yapılma ihtimali her zaman varolmuştur. Yazıldığı dönemde medreselerde ve ilim halkalarında ders kitabı olarak okutulan ve şimdi de okutulmaya devam eden kısa metin tarzı kitaplarda da hataların varlık ihtimali bir gerçektir. Bu çalışmada kısa metin türü kitaplardan *Mecma 'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*'in içerdiği bilgilerden İmam Züfer'le alakalı olanların tahkikini yaparak ne kadar doğru, nispet ve nakilde ne kadar güvenilir olduğunu ortaya koymayı gaye edindik.

Şunu da belirtmek gerekir ki; bu tür çalışmalarda gaye Mütûn-i Erbaa gibi ilim talebelerinin ders kitabı haline gelmiş, nesilden nesile nakledilmiş eserlerde hata bulma gayesi olmamıştır. Çalışmamızdaki gaye; İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetinin doğru olanlarına eserde işaret etmek, nispeti hatalı olan görüşleri belirtmek ve sonuçta isabetli ve hatalı olan görüşlerin sayısal değerlendirmesini yapıp eserdeki bilgilerin sıhhati konusunda bir ışık tutabilmektir.

Çalışmamızın yöntemine gelince; çalışmamız hilaf ilminin en nadir kitaplarından olan *el-Manzûmetü'n-Nesefîyye*'den istifadeyle oluşturulan, Mütûn-i Erbaa arasında mezhep içi ihtilaflardan en çok bahsedildiği *Mecma 'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn*'i üzerinde olunca, çalışmamız;

İbnü's-Sââtî'nin Şerhu Mecmai'l-bahreyn. thk. Salih b. Abdullah b. Salih el-Haydân, Halid b. Abdullah b. Muhammed el-Haydân ve Abdullah b. Salih b. Muhammed el-Haydân (Riyad: Dâru'l-Efhâm ve Dâru'l- Felah, I.Basım, 2016/1437), I-X.kitabı ve İlyas Kaplan'ın *"İbn Melek'in "Şerhu Mecmai'l-Bahreyn" Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi"* konulu doktora çalışması üzerinden yürütülmüştür.

Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyirayn'de incelediğimiz bölümlerde İmam Züfer'e nispet edilen görüşler (ج) rumuzuyla tesbit olunmuştur. Aynı şekilde incelediğimiz bölümlerde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlere baktığımızda genelde üç İmamın bir taraf, İmam Züfer'in diğer taraf olduğu görülmekle beraber üç İmamın birbirine muhalif olduğu meselelere çok fazla değinmeden ara ara zikredilmiştir, İmam Ebu Hanîfe'nin ilk görüşlerinde İmam Züferle beraber olduğu meseleler belirtilmiştir. İmam Züfer'e nispet edilen görüşler incelenirken görüşlerinin gerekçelerine değinilmiş, diğer üç imamın meseleyle alakalı sadece görüşleri zikredilmiş gerekçelerine değinilmemiştir.

Mecmau'l-bahreyn'de İmam Züfer'e nispet edilen görüşler eserin iki baskısından tespit edildikten sonra *Mütûn-i Erbaa* da dâhil olmak üzere Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarına müracaat edilmiştir. Daha çok da Hanefi kaynaklarının en kapsamlı olanlarından; Serahsî'nin *Mebûsât*'una, Kâsânî'nin *Bedâiu's-sanâi*'e, Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-fukaha*'sına, Mergînânî'nin *Hidâye*'sine, Zeylaî'nin *Tebyînü'l-hakâik*'ine, Mevsilî'nin *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*'ına, Babertî'nin *Înâye*'sine, Aynî'nin *Binâye*'sine...v.b müracaat edilerek bir meselede İmam Züfer'e nispet edilen görüş te'kid edilmiştir.

Mecmau'l-bahreyn'de İmam Züfer'e nispet edilen görüşler incelenirken önce Hanefî mezhebinin müftâ bih görüşleri " Hanefî mezhebinde üç imama göre" şeklinde, sonra da İmam Züfer'in görüşleri önüne * işareti konulmak suretiyle vurgulanarak " İmam Züfer'e göre" şeklinde belirtilmeye çalışılmıştır. Eğer görüşün İmam Züfer'e Nispeti isabetli ise görüş hakkında hiçbir şey söylenmeden hangi kaynaklardan te'kid edildiği dipnota kaydedilmiştir. Ancak bir meslede İmam Züfere nispet edilen görüş Hanefî mezhebinin yukarıda bazılarının isimlerini saydığımız muteber fıkıh kitaplarında bulunamamışsa, bu görüşün tesbit edilemediği belirtilmiştir. Aynı şekilde bazı görüşlerin nispeti isabetli olmasına rağmen kaynaklarda sarıh bir şekilde zikredilmediği belirtilmiştir. Birtakım görüşler de İmam Züfer'in görüşü olmasına rağmen diğer imamlara nispet edildiği görülmüş ve bunlar hakkında da açıklama yapılmıştır.

Görüşlerin tesbit ve te'kidin veya tercih aşamasında öncelik sırayla Serahsî'nin *Mebûsât*'una, Kâsânî'nin *Bedâiu's-sanâi*'e, Semerkandî'nin *Tuhfetü'l-fukaha*'sına, Mergînânî'nin *Hidâye*'sine, Zeylaî'nin *Tebyînü'l-hakâik*'ine verilmiştir.

1.3. Literatür Değerlendirmesi

İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer Ebu Hanîfe'nin en meşhur talebeleri ve mezhebinin müctehitleri olmasına rağmen, İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed (imameyn) çok fazla buruz etmişler, İmam Züfer ise gerektiği şekilde buruz edememiştir. Öyle sanıyorum ki bunun sebebi diğer imamlarla ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen İmam Züferle ilgili yeterli çalışmanın yapılmamış olması, ya da Züfer'in de şöhret bulmasına rağmen gerektiği şekilde çok fazla çalışmanın yapılmış olmamasıdır.

İmam Züfer'le ilgili yapılmış olan bilinen çalışmalar şu şekildedir¹:

1- "İhtilâfu Züfer ve Ya'kûb (İhtilâfu Züfer ve Ebî Yûsuf)"

¹ Mehmet Ali Aytekin, "İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve fikhî Görüşleri" (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 9.

İmam Züfer ve İmam Ebû Yûsuf arasındaki ihtilafları konu edinen bu eser günümüze ulaşmadığından eser ve müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Serahsî'nin *Mebûsû*'unda İmam Züfer'e ait görüşler açıklanırken bu eserin adı çok zikredilir.

2- “Ukûdu'd-dürer fîmâ yüftâ bihî min akvâli'l-İmâm Züfer”

Eser Hamevî (v. 1098/1687) tarafından manzume şeklinde kaleme alınmıştır. Hanefî mezhebinde İmam Züfer'e ait müftâbih görüşlerini toparlanmasıdır. Otuz üç beyitten meydana gelen eser İmam Züfer'in mezhepte tercih edilen on beş görüşünü zikretmiştir.

3- “el-Kavlü'l-ezher fîmâ yüftâ fihî bi kavli'l-İmâm Züfer”

Eseri Burhânüddîn Pîrîzâde (v. 1099/1688) kaleme almıştır. Ömer b. Muhammet eş-Şeyhli eseri tahkik etmiş hacmi büyük olmayan bir eserdir. Eser mezhepte tercih edilen İmam Züfer'e ait on sekiz görüşü ele almıştır. Eserin basımı Şam'da 2011'de gerçekleşmiştir.

4- “Nukûdu's-surur şerhu ukûdi'd-dürer fîmâ yüftâ bihî min akvâli'l-İmâm Züfer”

2017 yılında İslâm Araştırmaları Dergisi'nin 37'inci sayısında neşredilen, Şahin Ünal'ın tahkikini yaptığı, Abdülganî b. İsmâil en-Nâblusî (v. 1143/1731)'nin Hamevî'nin manzumesi üzerine yaptığı şerhidir.

5- “Sülûkü üli'n-nazar lihali Ukûdi'd-dürer fîmâ yüftâ bihî min akvâli'l-İmâm Züfer”

İsmâil Ebu's-Şâmât'ın Hamevî'nin manzumesi üzerine yaptığı şerhidir.

6- “Vesîletü'z-zafer fî'l-mesâili'l-letî yüftâ fihâ bi kavli Züfer”

Abdullatîf b. Abdurrahman el-Mollâ (1339/1922) (Bahreyn müftüsü) tarafından te'lif edilmiştir. İmam Züfer'in müftâbih görüşlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Eseri torunu Abdülilâh el-Mollâ (torun) tahkik etmiş ve Beyrut'ta basılmıştır (2001).

7- “Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer”

Eseri Muhammet Zâhit el-Kevserî (v. 1952) kaleme almıştır. İmam Züfer hakkında kapsamı en geniş olan eserdir.

8- “el-İmâm Züfer İbnü'l-Hüzeyl Usûluhû ve Fıkhuhû”

Eser, Abdussettar Hamid'in Bağdat İmam-ı A'zam Fakültesinde tez çalışmasıdır. Çalışma 1979 yılında Evkâf Bakanlığı tarafından neşredilmiştir.

9- “el-İmâm Züfer ve Ârâuhu'l-fıkhiyye”

Bu eser de Bağdat'ta Ebu'l-Yakzân tarafından hazırlanan doktora çalışmasıdır. Bu çalışma da 1980 yılında Bağdat Üniversitesi tarafından iki cilt olarak neşredilmiştir.

10- “İmam Züfer ve Fıkhi”

1979'da Muhsîn Koçak'ın Erzurum Atatürk Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tezi çalışmasıdır. Bu çalışma Arapçaya çevrilerek 1996'da Samsun'da neşredilmiştir.

11- “İmam Züfer, Eserleri ve İslam Hukukundaki Yeri”

1988'de Muhammet Bayraktar'ın İstanbul Marmara Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

12- “İmam Züfer'in Hayatı ve Fıkhi Görüşleri”

1992'de Rıfat Uslu'nun Selçuk Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

13- “İmam Züfer, Hayatı ve Fıkıh Görüşleri”

1998'de Ali Ünal'ın İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde hazırladığı lisans bitirme tez çalışmasıdır.

14- “el-Mevsılî'nin el-Muhtârında Züfer'e Ait Görüşlerin Tahkiki”

2010'da Ayşe Çeşme'nin Konya Selçuk Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

15- “Bedâiu's-sanâî' Temelinde İmam Züfer'in Hanefî Mezhebi İçerisinde İbadetlerle İlgili Görüşleri”

2015'te Hüseyin Parmak'ın Elazığ Fırat Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

16- “İmam Züfer, Hayatı, Eserleri”

2014'te İlhan Yalın'ın Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde hazırladığı lisans bitirme tez çalışmasıdır.

17- “İbn Rüşd’ün Bidâyetü’l-müctehid Nihâyetü’l-Muktesid adlı Eserinde Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer’e nispet Edilen Görüşler ve Bunların Hanefi Mezhebi Açısından Değerlendirilmesi”

2015’te Salih Güner’in Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAM ZÜFER'İN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI

1.1. İsmi, Doğumu ve Nesebi

İsmi Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays et-Temîmî el-Anberî el-Kûfî'dir. Ebu Halit ve Ebu Hüzeyl lakaplarıyla da bilinmektedir. Kaynakların çoğunda Züfer'in, 110/728'de İsfahan'da dünyaya gelmiştir.² Züfer b. el-Hüzeyl Basra asıllı olup babası İsfahan'dan Arap, annesi Fars asıllıdır. Bir defasında İmam Züfer dönemin Kûfe Kadısı olan Haccac b. Ertat'nin meclisine uğramış, kendisiyle nesebi konusunda alay edilince konuşması gerekmiş, konuşunca Haccac b. Ertat etkilenmiş ve ona iltifat ederek demiş ki; ' lisana bakarsan lisan arap, simaya bakarsan sima arap değil' deyince İmam Züfer; 'beni kavmim öptü' demiş.³ Kevser, Herseme ve Sabâh isimlerinde üç kardeşi bulunmaktadır. Kevserî, Züfer'in babası Hüzeyl'in üç oğlunun olduğunu ve Züfer'in bu üç kardeşe dâhil olduğunu ifade etmiş, Sabbah'ın da Hüzeyl'in oğullarından olduğu da zikredilmiştir.⁴ İmam Züfer el-Mehdî'nin hilâfetinin başında Hâlid b. el-Hâris'in kız kardeşiyle evlenmiştir.⁵ İmam Züfer'in Ebu'l-Hüzeyl⁶ ve Ebu Halid⁷ olarak iki künyesinin varlığından Hüzeyl ve Hâlid adında iki oğlunun olduğu ihtimali vardır, ancak tabakât ve terâcim eserlerde çocuklarına ait kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

² Alâeddin Ali Çelebi b. Emrullah b. Abdülkâdir Humeydi İbnü'l-Hinnâi (Kıvalı Zade), *Tabakâtü'l hanefiyye*, thk. Muhyi Hilal es-Serhan (Bağdat: Divanu'l Vakfû's-sünnî, 1426/2005), 1/187; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.d (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1419/1998), 8/38, 39; Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru's-sadr), 2/319; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi Esâmî ricâlî Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammad Hasan Muhammed İsmail, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006), 1/330.

³ Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüp, 1405/1985) 112.

⁴ M. Zâhid el-Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer* (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, ts.), 5; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Zikru ahbâri İsbahân* (Târîhu İsbahân), thk. Seyyit Küşrevî Hasan (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/373.

⁵ el-Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 5,28.

⁶ Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin: Teracümü Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, (Beyrut: Mektebet'ul Müsenna- Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 4/181; Ebû Abdullah Muhammed el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sader, 1968), 6/387; Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhim b. Ali b. Yûsuf Şirazi, *Tabakâtü'l-Fukaha*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru'r-raïd arabi, ts.), 1/135; Hayrüddîn Ziriklî, *el-A'lam* (B.y.: Darü'l-İlm li'l-Melayin, 2002), 3/45; el-Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 5,28.

⁷ Saymeri, *Ahbaru Ebi Hanife*, 112; el-Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 5,28.

İmam Züfer'in ad ve nesebine baktığımızda; Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays b. Selm (Süleym veya Sâlim) b. Kays b. Mükmil b. Zühel b. Züeyb b. Cüzeyme b. Amr b. Hancud (Hancûr) b. Cündeb b. el-Anber b. Amr b. Temîm b. Mur b. Âd b. Tance b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Meâd b. Adnân olduğu ve - nesebinin İlyas b. Mudar'da Peygamber Efendimizin (s.a.s.) nesebiyle birleştiği görülmektedir.⁸

1.2. Yetiştirilmesi

Züfer b. el-Hüzeyl'in gerek çocukluğu ve gerekse de gençliği hakkında detaylı bilgi yoktur. Şu kadarı var ki, Züfer doğduğu zaman ve büyüme çağlarında babası İsfahân valisiydi. Hüzeyl'in valiliği H.128'e kadar sürmüştür ki Züfer bu sürede 18 yaşına ulaşmıştır.

O zamanda yaygın âdete göre çocuklar, erken yaşlardan itibaren Kur'ân-ı Kerîmi ezberlemeye, kıraat ilmini, Arap dili edebiyatını ve belâgatını öğreniyorlardı. İmam Züfer de, kültürlü ve zengin bir ailenin çocuğu olmasının avantajını kullanarak küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm hıfzı, kıraat, Arap dili ve belâgatı ilimlerinin eğitimini aldıktan sonra hadîs-i şerifleri, sahabî sözlerini ve şiirleri ezberleme alanında âdeta bir ilmî yarışın bulunduğu İsfahan'da yaşaması hasebiyle de Hadis ilmiyle iştiğale başlamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki İmam Züfer iştiğal ettiği tüm ilimlerde bariz bir şekilde başarılı olmuştur.⁹

İmam Züfer h.130'lardan itibaren Ebû Hanîfe'nin ders halkarına devam etmiş ve 20 yıldan daha fazla Ebû Hanîfe'den fıkıh tahsili almıştır.¹⁰

Tabakat kaynaklarında İmam Züferle ilgili olarak “önce ehl-i hadistendi¹¹, daha sonra ehli Rey'den oldu” sözü Züfer'in henüz onsekiz-yirmi yaşları gibi erken yaşlarda bile hadis âlimlerinden biri olduğunu bildirmektedir. Buna binaen İmam Züfer'in daha küçükken erken yaşlarda nasıl kaliteli eğitim aldığı görülmektedir. Züfer'den nakledilen “ az yer, az uyurdum. Çoğunlukla elimde kitap olduğu zaman sadece açlığını bastırabilmek için birşeyler yedim. Birçok kere elimde kitap olduğu halde uyuyakaldım. Birçok defa ilmin tadı ve az yediğimden yatsı namazının abdesti ile sabahladım” ifadeleride de Züfer ile alakalı söylenenleri tasdiklemektedir.

⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*, 2/319; Aynî, *Meğâni'l-ahyâr*, 1/330; Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdülhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî el-Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, Beraberinde, et-Ta'likat'üs seniyye ala'l Fefaidi'l Behiyye, trtb. Ahmet Zuğbî, (Beyrut: Erkam b. Ebi'l Erkam, 1418 /1998), 132,133.

⁹ Ali Muhammed el-Ömerî, *el-Hilâf beyne Ebî Hanîfe ve ashâbih* (Riyadh: Mektebetü'l-Ubeykan1423/2002), 121.

¹⁰ Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 12; Murteza Bedir, “Züfer b. Hüzeyl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

¹¹ Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*, 112.

İmam Züfer'le ilgili bu malumatlara binaen, zengin ve kültür düzeyi yüksek bir ailenin çocuğu olduğunu da gözardı etmeden İmam Züfer'in daha erken yaşlardan itibaren kaliteli bir eğitimden geçtiği söylenebilir. Babası Hüzeyl'in yaşadığı siyasî sıkıntıların Züfer'i etkilediği ve Züfer'in dünyadan müvzevî olup, kendisini tamamıyla ilme ve zühde verdiği de söylenmektedir.

1.3. Vefatı

İmam Züfer, kardeşinin vefatı¹² veya mîrası¹³ vesîlesiyle Basra'ya gelmiş, Basralılar kendisini bırakmadıklarından orada kalarak onlara fikhî ilimleri öğretmeye başlamıştı. Fakat kısa süre sonra ömrü vefa etmemiş, 158/775'de Şaban ayında henüz 48 yaşındayken Basra'da vefat etmiş ve orada defnolunmuştur. Züfer'in gerek ölüm zamanı, gerek ölüm yeri hususunda kaynaklarda ihtilaf yoktur.¹⁴

İbn Kesîr Vâkıdî'den rivayetinde; o yıl şiddetli veba hastalığının çıktığını, birçok kişinin ölümünün bu hastalıktan olduğunu, Züfer'in de bu vebadan vefat ettiğini bildirilmektedir.¹⁵

1.4. Kişiliği

Tabakat kitaplarının birçoğunda İmam Züfer'in verâ' sahibi, takvâlı ve zâhihd bir âlim olarak zikredilmektedir. Öyle ki, Ebû Yûsuf'un kâdîlık vazifesini kabul etmekle belki de dünyaya meyletmiş olabileceği; Züfer'in ise kâdîlık görevine yaklaşmaması, aynı şekilde yanında hiçbir hiç kimsenin dünya metâi adına birşeylerden konuşmaması, Züfer'e daha çok muhabbet ve takdire sebep olduğu gibi yorumlar yapılmıştır.

Buna binaen Yahyâ b. Eksem, babası Eksem b. Muhammed'den “Ebû Hanîfe'den sonra, dünya ile ilgilenmeyip fıkıh ile takvâyı cemedan Züfer'in meclisini tercih ettim”, “Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden en fakîhi ve tüm iyilikleri şahsında cemedan Züfer'di” sözlerini nakletmiştir. Aynı şekilde Bîşr b. el-Kâsım İmam Züfer'in takvâsıyla ilgili olarak,

¹² Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 28.

¹³ Ebu'l-Vefâ, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkadir b. Muhammed Kuraşî, *el-Cevâhirü'l-mudîyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Daru'l-Hicr, 1413/1993), 2/596.

¹⁴ Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*, 113; Kuraşî, *el-Cevâhirü'l-mudîyye*, 1/244; Ebu'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) b. Abdullah es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî Kâsım b. Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf (Beyrut: Daru'l Kalem, 1412/1991), 170; Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 28.

¹⁵ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (B.y.: Darül Fikr, 1407/1986) 10/129.

“Ölümünden sonra geride ben hesabını veremeyeceğim hiçbir şey bırakmıyorum” sözünü nakletmiştir. İmam Züfer öldüğünde geride bıraktığı mîrasına bakılmış, sadece üç dirhem mîras kaldığı görülmüştür. İmam Züfer Sekerât-ı mevt halindeyken bazı arkadaşları ve Ebû Yûsuf ziyaretine giderler. Ebû Yûsuf: “Ya Ebû Hüzeyl! Bir vasiyyetin var mı?” der. Züfer de: “Önünüzde görünen şu mallar hanımın, bu üç bin dirhem yeğenimindir. Ben kimseye borçlu değilim, hiç kimse de bana borçlu değildir” der. Vekî b. Cerrâh İmam Züfer ile alakalı: “Züfer son derece müttekî, meşkûk şeylerden gayet uzak, kıyaslama kâbiliyeti yüksek, çokaz yazar, duyduğu her şeyi ezberlerdi. İlmi ve ibadeti aşırı sevmekteydi” demiştir.¹⁶

¹⁶ Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*, 111; Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l Hidâye*, tdk. Muhammed Ömer el-Ramefuri (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1400/1980), 1/331,332; Mahmûd Süleyman Kefevî, *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâr*, thk. Saffet Köse vd. (İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 1438/2017),1/408; Takıyyüddîn b. Abdülkâdir el-Gazzî Gazzî, *et-Tabakâtü's-seniyye fî terâcimi'l-hanefiyye*, thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv, (Riyad: Daru'r Refaî, 1983/1403), 3/256,257.

2. İLMÎ YÖNÜ

2.1. Hocaları ve Öğrencileri

Tabakat kitaplarında Züfer'in kimlerden ilim aldığı hakkında detaylı bilgi mevcut olmamakla beraber İmam Züfer'in, A'meş, İsmail b. Ebî Hâlid, Ebû Hanîfe, Muhammed b. İshâk, Haccâc b. Ertât ve çağdaşlarından rivayette bulunduğu bilinmektedir. Fıkıh'ta tek ve ilk hocası Ebû Hanîfe'dir. İmam Züfer 20 yıldan daha fazla Ebû Hanîfe'den ders almış, fıkıh ilmini ve usûlünü ondan öğrenmiştir.¹⁷

İmam Züfer'den birçok âlim hadis rivayetinde bulunmuş ve hadis ilminde ona talebe olmuştur. Ebû Hanîfe vefât ettikten sonra fıkıh ilminde de onun yerini doldurarak hocalık yaptığı ve ilim talebelerinin kendisine aşırı rağbet ettiği görülmüştür. Ebû Hanîfe'nin ders halkasında devam eden ve Hanefî mezhebine mensup müctehidlerden; Yahyâ b. Eksem'in babası Eksem b. Muhammed,¹⁸ İmam Muhammed eş-Şeybânî, Kâsım b. Ma'n,¹⁹ Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Halef b. Eyyûb, Isâm b. Yûsuf, Esed b. Amr,²⁰ Veki' b. Cerrâh, Ebû Mutî' el-Belhî,²¹ Dahhâk Ebû Âsım en-Nebîl,²² Hasan b. Ziyâd ve Hilâl b. Yahyâ el-Basrî(Hilâlürre'y)²³ gibi âlimler İmam Züfer'den fikhî öğrenmişlerdir.²⁴

Ebû Hanife'den 20 yıldan fazla bir süre ders alarak Hanefî mezhebinde ulaştığı ilmî seviye İmam Züferi mezhep içerisinde yüksek bir konuma erdirmişdir. Ancak ne var ki henüz 48 yaşında ve Ebû Hanife'den sadece 8 yıl sonra vefât etmiş olması Hanefî mezhebinin gelişimi ve sonraki nesillere intikali açısından kuşkuşuz iyi olmamıştır. Bu bağlamda onun en verimli olacağı, eserler telif ederek ve talebeler yetiştirerek Hanefî fikhına katkı sunacağı bir vakitte, erken vefat ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

¹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/38, 39; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: 1990), 19.

¹⁸ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/527; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 22.

¹⁹ Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, 151, 152; Ziriklî, *el-A'lam*, 5/186.

²⁰ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/527

²¹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 4/87

²² Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/272; Ziriklî, *el-A'lam*, 3/215.

²³ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 3/572, Cengiz Kallek 'Hilâl b. Yahyâ' *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/39,40; Kefevî, *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâ*, 1/414; Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 13.

2.2. Hadis İlmindeki Yeri

İmam Züfer, fıkıhla iştiğal etmeden evvel hadis ile iştiğal ediyordu. Züfer hâfız ve sika olarak bilinen hadis âlimlerinden hadis ilmini almış ve o âlimlerden hadis rivayet etmiş; yine aynı şekilde hadis hâfızı ve sika olan âlimler de İmam Züfer'den hadis rivayet etmiştir.²⁵

Tabakat eserlerinde İmam Züfer için, "O, evvelde hadis ehli dendi, daha sonra rey ehli oldu" tabiri kullanılmıştır. Cerh ve ta'dîl ulemâsı Züfer'in; hadis hâfızı, sika ve mutkin olduğunu söylerler²⁶. Hadis hâfızı Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn (Buhârî'nin meşhur hocalarından): "Ezberimdeki hadisleri Züfer'e okurdum. Züfer de, bana: 'Bu hadis nâsih, bu mensûh; bununla amel edilir, bununla amel edilmez' derdi" demektedir²⁷. İbni Semâ'a İmam Züfer'in: "Yüzbin hadis yazdım ve hepsini de, sizin Kur'an-ı Kerim'den bir sûreyi ezberlediğiniz gibi ezberledim. Ben ilimden neyi yazmışsam, yazdıklarımın hepsini de ezberledim" dediğini nakiletmiştir.²⁸. Ayı şekilde Ebû Nuaym, İmam Züfer'den kendilerine hadis yazdırmasını talebettiklerini onun da onlara ezberinden otuzbin hadisi yazdırdığını beyan etmiştir.²⁹

İmam Züfer'in ilmi hadisi kendilerinden öğrendiği ve hadis aldığı muhaddislerin başlıcaları; Eyyûb es-Sahtiyânî (v. 131/748), Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (v. 143/760), Haccac b. Ertât (v. 145/762), Süleyman b. Mervân el-A'meş (v. 148/765), İsmâil b. Ebî Hâlid (v. 148/765), Ebû Hanîfe (v. 150/767), Muhammed b. İshâk (v. 151/768), Saîd b. Ebî Arûbe (v. 156/773), Süfyân es-Sevrî (v. 161/778), Yahyâ b. Abdullah et-Teymî (v. 180/796), Zekerîyyâ b. Ebî Zâide'dir (v. 182/798)

İmam Züfer'den hadis alan âlimlerin başlıcaları ise; Abdolvâhit b. Ziyâd (v. 176/792), Eksem b. Muhammet (v. 178/794), Abdullah b. Mübârek (v. 181/797), Nu'man b. Abdüsselâm (v. 183/799), Hassân b. İbrâhim el-Kirmânî (v. 186/802), Hâlit b. el-Hâris (v. 186/802), Muhammet b. Hasan (v. 189/805), Şakîk b. İbrâhim (194/810), Vekî' b. el-Cerrâh (v. 198/812), Süfyân b. Uyeyne (v. 198/814), Hasan b. Ziyâd (v. 204/819), Abdulazîz b. Ebî Rizme (v.

²⁵ Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 12,13.

²⁶ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (İbn Hibbân), *es-Sikât* (Haydarabad: Dairat-u 'l-maarif-i 'l-Osmaniye, 1393/1973), Biyografi No: 8015, 6/339; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1271/1952), 3/609; Ebû Zekerîyyâ Muhyîddîn Yahyâ b. Şeref b. Murrî en-Nevevî, (v. 676/1277), *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğat*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.), 1/197; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/39; Ebu'l-Fazl Şehâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*. thk. Abdülfettah Ebu Gudde (B.y.: Darul Beşairul İslamiyye, 1422/2002), Biyografi No: 3207, 3/501; Ebu'l-Fazl Şehâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-Âsâr*. thk. Seyyid Kûsevî Hasan (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1413/1993) Biyografi No: 66, 75; Ebu'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed İbn İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*. thk: Mahmut Arnavut (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1406/1986), 1/243.

²⁷ Gazzî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, 3/255; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/40.

²⁸ İbn Kutluboga, *el-Menâkıb*, Varak 106a, Süleymaniye Kütüphanesi, Koleksiyon: Ahmet Paşa, No: 244.

²⁹ İbn Kutluboga, *el-Menâkıb*, Varak 96b, Süleymaniye Kütüphanesi, Koleksiyon: Ahmet Paşa, No: 244.

206/822), Ebû Ali Ubeydullâh el-Basrî (v. 209/825), Ebû Vehb Muhammed b. Müzâhim el-Mervezî (v. 209/825), Şeddâd b. Hakîm (v. 210/826), Ebû Âsım en-Nebîl Dahhâk b. Mahled (v. 212/828), İbrâhim b. Süleyman (v. 213/829), Muhammed b. A'yan (v. 213/829), Abdullah b. Dâvûd el-Hureybî (v. 213/829), Bişr b. el-Kâsım (v. 215/831), Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî (v. 215/831), Saîd b. Evs (v. 215/831), Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn (v. 218/834), Müslim b. İbrâhim (v. 222/838), Muhammed b. Vehb (v. 243/857), Hilâl b. Yahyâ er-Râî (v. 245/859), el-Hakem b. Eyyûb, Mâlik b. Füdeyk, el-Hasan b. el-Velîd, Ömer b. Zeccâc'dir.³⁰

Bu ulemânın hepsi, hadis ilminin aslî kaynakları râvîleri arasında yer almaktadır. İmam Züfer'in fikhî görüşlerinin sonraki dönemlere ulaştırılmasında Abdullah b. Muhammed el-Ensârî önemli bir yeri vardır.³¹

³⁰ Nevevî, *Tehzibü'l- esmâ ve'l-lugât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.), 1/197; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/39; İbn Hacer, *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-Âsâr*, 76; Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 13,14; Bedir, "Züfer b. Hüzeyl".

³¹ Bedir, "Züfer b. Hüzeyl".

2.3. Fıkıh İlmindeki Yeri

İmam Züfer, aslında ilmî hayatına hadîs ilmi ile başlayıp sonrasında fıkıh ilmiyle devam etmiş ve bir fıkıh otoritesi haline gelmiştir.

Ebû Hanîfe'den ders alan ve onun sayılı öğrencilerinden birisi olan İmam Züfer “ehl-i re'y” olarak bilinen Kûfe fıkıh ekolünün seçkin şahsiyetlerindendir.

Başlangıçta hadisci olan İmam Züfer'in Ebû Hanîfe'nin derslerine katılması şu şekilde gerçekleşmiştir; Birgün aralarında fikhî bir soruya cevap bulamamışlar. Züfer bu soruyu sormak için Ebû Hanîfe'ye gitmiş. Ebû Hanîfe de sorulan bu soruyu cevaplayınca Züfer, bu soruya bu cevabı nereden ve nasıl buldunuz? diye sormuş. Ebû Hanîfe de, “Şu hadis ve şu kıyastan bu cevabı buldum demiş ve eklemiş; eğer soru şöyle olsaydı cevap ne şekilde olurdu?” demiş. Züfer de, “Bu soru, benim için önceki sorudan daha zordur” demiş. Ebû Hanîfe, sorunun cevabını kendisi verip bir soru daha sormuş ve o sorunun cevabını da kendi vermiş. Züfer daha onra arkadaşlarına yanına gidip aynı soruları onlara sormuş. Hiçbirisi bu sorulara cevap bulamayınca, Züfer kendisi, delilleriyle birlikte bu soruların cevaplarını onlara açıklamış. Bu olay üzerine İmam Züfer'in re'y ve kıyas tarafı hadis tarafından ağır gelmiş ve o Ebû Hanîfe'den yirmi yıl ders almıştır.³²

İmam Züfer, dürüst, zâhid, müttakî ve emin bir kişidir. Ebû Hanîfe'nin talebelerinden fikhî birikimi en fazla olan ve kıyası en iyi kullanan İmam Züfer'dir.³³

İmam Züfer, Basra'ya kâdî olarak atanınca, âlimler onun etrafında toplanmışlar, günlerce onunla fikhî münakaşalar yapmışlar ve bu vesîleyle Ebû Hanîfe'nin içtihatlarını Basra'ya ilk taşıyan o olmuştur.³⁴

Züfer, kıyâsı çok önemseydiği gibi hadîside hiç ihmal etmemiştir. On'dan şu sözü nakledilmiştir: “Nas varsa biz re'ye göre hükmedemeyiz, nas geldiğinde re'yi bırakırız.”³⁵ Bu sözlere binaen İmam Züfer'in akıl-nakil ikilisindeki konumunun nasıl olduğu ortaya çıkmaktadır. İmam Züfer, Hanefîler arasında kıyası en çok, istihsanı da belki de hiç kullanmayandır. Aslında İmam Züfer'in Hanefî mezhebinde ön planda yer almaması, farklı görüşlere sahip olmasının yanında mezhebin esası haline gelen istihsâna karşı kıyası öne çıkarması söylenebilirse de, Züfer'in mezhepte geri planda kalmasının asıl sebebi Hanefî mezhebinin oluşum süreciyle alakalı olduğudur.³⁶ Şöyleki; Hanefî mezhebinin usul ve esasları

³² Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 6, 12.

³³ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, 3/501 (Bibliyografya No:3207)

³⁴ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, 3/501 (Bibliyografya No:3207)

³⁵ Muhammed Abdu'l-Hayy Leknevî, *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Teracimi'l- Hanefiyye*, tsh. ve tlk: Muhammed Bedrüdî Ebu Faris (Mısır: Daru's Saade, 1324/1906), 75-76; Ziriklî, *el-A'lam*, 3/45.

³⁶ Bedir, “Züfer b. Hüzeyl”.

Ebu Hanîfe'nin vefatından sonra İmam-ı Âzam'ın talebeleri tarafından onun fetvalarından çıkarımla oluşturulmuştur. Bu dönemde de İmam Züfer fazla yaşamamış Ebu Hanîfe'den sekiz yıl kadar sonra vefat etmiştir.

İmam Züfer'in ictihattaki konumu konusunda, onun mutlak müctehit mi, ya da mezhepde ³⁷müctehit mi olduğu ihtilaflı bir konudur. Aslında bu konu İmam Züfer'in hocası Ebû Hanîfe hayattayken ve vefatından sonra görüşlerini kabulüyle alakalıdır. Züfer'in İmam Ebû Hanîfe'nin fetvalarını kabûlu, aslında kuru kuruya taklit değil, bilakis Ebû Hanîfe'nin dayandığı delillerini idrak edip kabullenmesi ikna olmasıdır. Zaten Ebû Hanîfe de, arkadaşlarının kuru kuruya kendisini taklid ederek tabî olmalarına rıza göstermez ve “Benim delilimi öğrenmeden benim görüşümle kimsenin fetva vermesi caiz değildir” diyordu.³⁸

Elbette İmam Züfer'in Ebû Hanîfe'nin görüşlerine saygısı, onun fıkıhta mutlak müctehid olmasını engellemez. Züfer, bir meselenin fetvasında kendisinde eğer isabet ettiği kanaati hâsıl olursa görüşlerini hem usulde, hem de furûda sonuna kadar savunurdu.

İmam Züfer'in ictihatlarda uyguladığı kaideler ve fetvalarından bazı örnekler şöyledir: “1. Hanefî mezhebinde üç imama göre, hükmen bir şey başka bir şeyin yerine ikame edilirse, yerine ikame olunduğu şeyin hükümlerini alır. İmam Züfer'e göre ise, hükmen bir şey başka bir şeyin yerine ikame edilirse, yerine ikame olunduğu şeyin tüm hükümlerini alamaz”.

Misal; Haddi zinada şahitlik yapan dört kimse, zinanın yapıldığı yer hakkında çelişkiye düşerlerse, şahitlikleri reddolunur. Ancak onlara kazf cezası tatbik edilmez. İmam Züfer'e göre onlara kazf cezası tatbik edilir.³⁹

“2. Hanefî mezhebinde üç imama göre, akitlerde ve diğer mevzulardaki hüküm, akitlerde sonradan oluşan bir manaya tavakkuf etmesi mümkün olabilir. İmam Züfer'e göre, bir şey fasid olunca sonradan oluşan bir manaya binaen en baştan yenilenmediği müddetçe başka hale dönüşmez”.

Misal; hasat, meyve toplama, harman ve hacıların gelme zamanı gibi meçhul vakitlere vadeli satış caiz değildir. Fakat o vakit gelmeden vade ilğa edilirse, bu alışveriş caiz olur. Züfer'e göre caiz olmaz. Çünkü baştan fasid olarak başlayan bu satış sonradan caize dönmez.⁴⁰

“3. Hanefî mezhebinde üç imama göre, hükümde sonradan meydana gelen bir şey

³⁷ Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 20.

³⁸ Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 21.

³⁹ Ebû Zeyd Ubeydullâh b. Ömer ed-Debûsî (v. 430/1039), *Te'sîsu'n-Nazar*. thk. tsh. Mustafa Muhammed el-Kubbannî (Beyrut: Daru İbn Zeydün, ts.), 79,82; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l Marife 1414/1993), 9/61.

⁴⁰ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 84; Serahsî, *el-Mebsut*, 8/10, 13/42.

baştan, mevcut bir hükme aykırı hüküm ihtiva eder. İmam Züfer'e göre, ârızın hükmü baştan, mevcut hükmün aynıdır''.

Misal; selem akdinde selemin vadesi dolduktan sonra müslemün fih piyasadan kalksa yapılan akit fasit olmaz. İmam Züfer'e göre fasit olur. Müslemün fihin piyasadan kalkmış olması, akit yapılırken baştan varmış gibidir.⁴¹

“4. Hanefî mezhebinde üç imama göre, bölünemeyen bir şeyin bir kısmının varlığı tümünün varlığı gibidir. İmam Züfer'e göre, bir şeyin bir kısmının varlığı tümünün varlığı gibi değildir”.

Misal; bir kişi bir rekât namaz kılmayı adasa, onun iki rekât naamaz kılması vacip olur. Çünkü namaz bölünemez. İmam Züfer'e göre hiçbir şey gerekmez.⁴²

“5. Hanefî mezhebinde üç imama göre, sıfattaki muhâlefet geçerli değildir. İmam Züfer'e göre geçerlidir”.

Misal; bir kişi hanımını bir ric'î talakla boşamak üzere başka bir kişiyi vekil etse, vekil de bir bâin talakla boşasa, bir ric'î talakla boşanmış olur. İmam Züfer'e göre hiç boşanma olmaz, çünkü vekil müvekkilin emrine muhâlefet etmiştir.⁴³

“6. Hanefî mezhebinde üç imama göre, az bir şey bağışlanır, İmam Züfer'e göre, bağışlanmaz.”

Misal; bir kişi, necaset isabet edip kuruduğu ve necaset özelliği kaybolan bir yerde namaz kılsa namaz caizdir. İmam Züfer'e göre namaz caiz değildir, çünkü yerde azda olsa necaset kalmıştır, bu az bir necaset de bağışlanmaz.⁴⁴

“7. İmam Muhammed, Hasan b. Ziyad ve Züfer'e göre hükmün taalluk ettiği illete itibar olunur. Hükmün ortaya çıkmasını sağlayan şeye itibar olunmaz.”⁴⁵

“8. Hanefî mezhebinde üç imama göre, aynı cins şeylerde niyetin ayrı ayrı belirtilmesine itibar olunmaz. Züfer'e göre itibar olunur”.

Misal; bir kişi hanımına iki talak niyetiyle sen bana haramsın derse, niyetine bakılmaksızın bir talak gerçekleşir. Çünkü talak tek cinstir. Niyet ise bir cinsi iki cins yapmaz. Züfer'e göre ise iki talakla boş olur, niyet iki talak için geçerlidir.⁴⁶

⁴¹ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 91.

⁴² Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 93.

⁴³ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 95.

⁴⁴ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 95.

⁴⁵ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 98.

⁴⁶ Debûsî, *Te'sîsu'n-Nazar*, 99.

2.4. Eserleri

İmam Züfer'in günümüze ulaşan müstakil bir eseri yoktur. İmam Züfer'e ait mahtutat eserlerin varlığı da bilinmemektedir. Ancak bazı tabakât kitaplarında İmam Züfer'e Nispet edilen bazı kitaplar vardır.

Hedyyetü'l-ârifîn'de İmam Züfer'e ait "el-Makâlât" ve fûru fıkıhta "el-Mücerred" isimli iki eserinin, "Keşfü'z-zünûn" ve "el-A'lam"da ise sadece "el-Makâlât"ın zikri geçmektedir.⁴⁷ Ancak bu eserin "Keşfü'z-zünûn"da kelâmıla ilgili eserler arasında geçmiş olması, eserin kelâmî olabileceğini anımsatmaktadır. "Mu'cemü'l-müellifîn"de eserlerinin adı zikredilmeksizin (له تصانیف Züfer'in bir kısım eserleri vardır)⁴⁸ ibaresi kullanılmıştır. Hâkim en-Nîsâbü'rî "Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs"inde Züfer'e ait biri Şeddâd b. Hakîm el-Belhî'den diğeri de Ebû Vehb Muhammed b. Müzâhim el-Mervezî'den rivayet edilen iki hadis nüshasını zikretmiştir. Kevserî, Nasbu'r-râye'ye yazmış olduğu mukaddimesinde “ له كتاب الآثار Züfer'in Kitâbu'l-Âsâr'ı vardır” ibaresini kullanmıştır. Kaynakların bazılarında, Züfer'den rivayet edilen iki hadis nüshasının varlığından bahseder⁴⁹.

Fakat İbn Hacer'in el-Âsâr'ın râvilerinin biyografilerini açıkladığı el-İsâr bi ma'rifeti ruvâtî'l-Âsâr'da İmam Züfer'i el-Âsâr'ın râvileri arasında sayması bu eserin İmam Züfer'in Ebû Hânîfe'den rivâyeti ol ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁵⁰.

Kaynaklarda gelen malumata binaen fıkıhta "el-Mücerred", kelimada "el-Makâlât" ve hadiste de Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği "el-Âsâr" adında üç eserinin varlığı sonucuna varılabilir. Fakat bu eserlerin nüshâMetinler ders kitabı mahiyetindeleri günümüze ulaşmadığından eserlere dair içerik ve aidiyetle ilgili bir şey söylenememektedir. Hasan b. Ziyâd'ın fıkıha dair te'lif ettiği el-Mücerred adlı eserin sehven İmam Züfer'e nispet edilmiş olması muhtemeldir.

⁴⁷ Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi (Hacı Halife), *Keşfü'z-zunûn*, (Mektebetü'l-müsenna, 1941), 2/1593.

⁴⁸ Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, 4/181.

⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü'rî (v.405), *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs* (Beyrut: Daru'l Kütübil ilmiyye, 1397/1997), 237; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1782; Bağdadî, *Hedyyetü'l-ârifîn*, 1/373; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, 4/181; Kevserî, *Lemehâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, 13; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*. thk. Muhammed Avvame (Cidde: Müessesetü'r-Reyyan, 1418/1997), 1/25; el-Ömerî, *el-Hilâf beyne Ebî Hanîfe ve ashâbih*, 135; Bedir, “Züfer b. Hüzeyl”.

⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâr*, 44.

İKİNCİ BÖLÜM

MUZAFFERUDDÎN İBNÜ'S-SÂÂTÎ, HANEFÎ FIKİH METİNLERİ VE MÜTÛN-İ ERBAA

1. METİNLER

1.1. Tarihi Süreç İçerisinde Hanefî Fıkıh Metinleri

İmam-ı Azam Ebu Hanife, mezheb imamı olarak birçok meselede ictihatlar da bulunmuş, ancak ne ictihatta takip ettiği usul ve esasları açıklamış ne de bu ictihadlarının toplandığı bir eser oluşturmuştur. Kendisi öğrenci yetiştirmeye önem vermiş ve tedrisle iştigal etmiştir. Hanefî mezhebinin tedvîni, İmam-ı Azam'ın talebelerine imlâ ettiği malumatların toparlanmasıyla kendinden sonraki dönemlerde oluşmuştur.⁵¹ Bu oluşumda hâssaten İmam Muhammed'in ve eserlerinin rolü büyüktür.

İlk dönemlerde Hanefî mezhebinde kaleme alınan eserlere bakıldığında zaman, bu serlerin genel olarak çok geniş olduğu görülür. Buna binaen ilk dönemlerde tüm meselelere temas eden kısa metin kitaplarının yazılmadığı söylenebilir.⁵²

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî'nin kaleme aldığı el-Muhtasar yazılan ilk kısa metin kitabı olarak bilinmektedir.⁵³ Bu eser önemlidir ve önemi de eserin müellifinin mezheb imamlarının ittifak ettikleri hususlarla beraber, imamlarının ihtilaf ettikleri hususları da zikredip, tercihte bulunması veya yer yer özgünlüğünü ortaya koymasından gelmektedir.⁵⁴ Kitabın düzen ve tertibi, daha çok Şafî fakih Müzenî'nin Muhtasar'ıyla benzeşmektedir ki Müzenî Tahâvî'nin dayısıdır.⁵⁵

Mezhebe ait önemli bir başka metin de, el-Hâkim eş-Şehid Muhammed b. Muhammed el-Mervezî'nin el-Kâfî adlı eseridir. Samanoğullarında vezir olan el-Mervezî, kâdîlara hüküm vermede yardımcı olması ve aynı şekilde halkın günlük yaşamında yaşadıkları problemlerde

⁵¹ Ahmet Özel, “Hanefî Mezhebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

⁵² İlk döneme ait İsmâ b. Yûsuf (v. 210) tarafından yazılmış el-Muhtasar adında bir eser kitaplarda zikrediliyor (Bkz. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/288; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/127) olsa da, bugün bu eser elimizde mevcut değildir. İçeriği bilinmediğinden dolayı, metin tarzı bir eser olup olmadığı meçhuldür.

⁵³ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed Tahâvî (v. 321/933), *el-Muhtasar*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru İhyâi'l-ülûm, 1986), Neşredenin girişi, 4; Ahmet Yaman, *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasîği Kenzü'd-dekâik*, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, 8 (Eylül 1998), 354; Ahmet Özel, “Fıkıh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022); Özel, “Hanefî Mezhebi”.

⁵⁴ İsa Atcı, Ebu Ca'fer et-Tahavi'nin Şafii Mezhebinden Ayrılma ve Hanefi İmamlarına Muhalefet Nedenleri, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33, (2019), 583, (571-596).

⁵⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1627; Tahâvî, *el-Muhtasar*, Neşredenin girişi, 3.

müracaat etmeleri için,⁵⁶ İmam Muhammed'in kitaplarından faydalanarak bu eseri oluşturmuştur.⁵⁷ Bu kısa metin kitabının Hanefî fikhî kaynaklarından en geniş biri olan Mebsût'un kısa metni olması da, bu eseri ayrıca önemli kılmaktadır. Müellif, İmam Muhammed'e ait nâdiru'r-rivâye kitaplarını toparlayarak el-Müntekâ'yı da te'lif etmiştir;⁵⁸ fakat bu eser el-Kâfî gibir şöhret bulmamıştır.

Hanefî mezhebinin ilk döneminde yazılan kısa metin kitaplarından bir başkası da Ubeydullâh b. el-Hüseyn el-Kerhî'ye ait el-Muhtasar'dır. Küçük bir muhtasar niyetiyle başlanan eseri, müellif ibadetler bölümüne gelince konuları genişletmiş, rehin bölümü ve sonrasında tefsilatıyla anlatmıştır.⁵⁹ Bundan dolayı bu kitabın baş tarafı kısa şeklinde olup, son tarafları kısa metin şeklinde değildir.

Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî'nin el-Muhtasar'ı ilk dönemlere ait olmasına rağmen sonraki dönemlerdeki te'lif olunan kitapları en fazla etkileyen kısa metin kitabıdır. Şunu belirtmek gerekir ki; Hanefî mezhebinde 'el-Kitâb' denilince Kudûrî'nin el-Muhtasar'ı anlaşılır⁶⁰. Kitap incelendiğinde; 12000 meseleyi sistemli bir halde ana başlıklar ve alt başlıklar şeklinde işlediği görülür⁶¹. Mezheb içindeki meşhur ihtilaflar açıklanırken görüş sahibinin adı açık olarak belirtilmiş, diğer mezheplerin görüşleri zikredilmemiştir. Yukarıda zikredildiği gibi Muhtasar'ın önemi kendisinden sonraki dönemlerdeki eserlerin birçoğuna kaynak oluşundan gelmektedir. Alâüddîn Semerkandî (v. 539/1144) Tuhfetü'l-fukahâ'yı, metni olan Mergîmânî (v. 593/1197) Hidâye'yi, İbnü's-Sââtî (v. 694/1295) Mütûn-i Erbaa arasında en kapsamlı metin olan Mecmau'l-bahrayn'ı kaleme alırken Kudûrî'nin Muhtasar'ından faydalanmışlardır. Aynı şekilde Vâfî (Kenzü'd-dekâik Vâfî'den ihtisar edilmiş), İbrâhîm Halebî'nin (v. 956/1549) Mülteka'l-ebhur'u Kudûrî'nin Muhtasar'ından faydalanılarak oluşturulmuştur⁶². Tâcü's-şerîa'ya (v. 673/1274-1275) ait Vikâye'nin Hidâye'deki meselelerin muhtasarı olduğundan, Hidâye metninin de Muhtasar'dan istifadeyle hazırlanışından hareketle, Kudûrî'nin Muhtasar'ından Vikâye'ye de kaynaklık etmiştir denilebilir. Buradan Kudûrî'nin Muhtasar'ının, mütûn-i Erbaa'dan üç tanesine (Vikâye, Mecmau'l-bahreyn ve Kenzü'd-dekâik) kaynaklık ettiği sonucu çıkmaktadır.

⁵⁶ Saffet Köse, "Fetvâ Kavramı", Perspektif Dergisi, 169, (Duisburg 2009), 16-19.

⁵⁷ Özel, "Fıkıh"; Özel, "Hanefî Mezhebi".

⁵⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1851,1852

⁵⁹ Necmeddin Güney, *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2006), 70.

⁶⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1631. Kudûrî'nin el-Muhtasar'ına şerh yazanlardan el-Meydânî (v. 1298/1881) el-Kitâb'ı tercih ederek eserine el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb ismini vermiştir.

⁶¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1631.

⁶² Güney, *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*, 47; Ferhat Koca, "el-Muhtasar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

Sayılan bu kitapların hepsinin adı Muhtasar olduğundan, bu kitaplar bilinmesi için Muhtasaru't-Tahâvî, Muhtasaru'l-Kerhî ve Muhtasaru'l-Kudûrî olarak müellifinin adı zikredilmektedir.

Mütûn-i Erbaa 7. Yüzyılda oluşmuştur. Bu kitapları te'lif eden âlimlerin yaşadıkları coğrafyalar gözönüne alındığında, Muhtâr ve Mecmau'l-bahrayn'ın Irak'ta, Vikâye ile Kenzü'd-dekâik'in de Maverâünnehir bölgesinde kaleme alındığı görülür ki bu metinler ve müellifleri hakkında geniş bilgi ileride aktarılacaktır.

Mütûn-i Erbaa'nın döneminden sonraki dönemlerdeki bir başka metin de Molla Hüsrev'in (v. 885/1480) Gururu'l-ahkâm adlı eseridir. Maddeler haline getirilmemiş bir kanun kitabı gibi olan eser, yıllarca mahkemelerde kadılar resmî olmasa da kanun kitabı olarak müracaat edilmiştir.⁶³

İbrahim b. Muhammed el-Halebî'ye ait Mülteka'l-ebhur, Osmanlı dönemi âlimlerinin en çok kullandıkları metinlerdendir. Bu eser mezheb içinde ihtilaflı meselelerde nihâî hükümleri belirtme gayesiyle hazırlanmıştır.⁶⁴ Müellif eserini Muhtasaru'l-Kudûrî, Vikâye, Muhtâr, Kenzü'd-dekâik gibi metin kitaplarından istifadeyle hazırlamış; bu metinlerde zikredilmeyen meselelerde Hidâye ve Mecmau'l-bahrayn'a dönmüştür.⁶⁵ Müellif tercihlerde bulunduğu için Osmanlı döneminde çok benimsenen ve okutulan eserlerden olmuştur. İlk ilmiyelerde ve Mecelle-i Ahkâm-i Adliye'nin maddelerinde Mülteka'l-ebhur'un etkisini görmek mümkündür.⁶⁶ Esere yapılan elli civarı şerhin en önemlisi Dâmâd Efendi'nin (v. 1078/1668) Mecmau'l-enhur'dur.

Şemsüddîn et-Timurtâşî'nin (v. 1004/1596) Tenvîru'l-ebsâr'ı da, son dönem metin kitaplarından. Bu eserin önemi Alâüddîn Muhammed b. Ali el-Haskefî (v. 1088/1677) 'in kaleme aldığı ed-Dürü'l-muhtâr adlı şerhine İbn Âbidîn (v. 1252/1836) Reddû'l-muhtâr adıyla bir haşiye yazmsından gelmektedir. Bu haşiye oluşturulduğu zamana kadar yaklaşık tüm kaynaklar gözden geçirilerek hazırlanmış olması, görüşleri delilleriyle birlikte zikretmesi, kendisinden önce eserlerde yapılan hataları gidermesi gibi hususiyetlerinden dolayı önemli bir haşiyedir.⁶⁷

⁶³ Ahmet Akgündüz, "Dürerü'l-hükkâm", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

⁶⁴ Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-ebhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

⁶⁵ Özel, "Fıkıh"; Has, "Mülteka'l-ebhur".

⁶⁶ Has, "Mülteka'l-ebhur".

⁶⁷ Özel, "Fıkıh"; Özel, "Hanefî Mezhebi".

1.2. Metinlerin Temel Özellikleri

Bu kısa metin tarzı eserler, ilmî çevrelerde kabul görmüş ve etkinliği hissedilmiştir. Buna binaen de sonraki dönem te'liflere kaynak olmuştur. Metinlerin bu etkinliğinin sebeblerini Huzeyfe Çeker şu şekilde maddeleştirmiştir:

“1. Metinler ders kitabı niteliğinde te'liflerdir. Çok uzun ve kapsamlı kaynaklar ders kitabı olarak okutmaya uygun olmadığından, medreselerde daha çok kısa metin kitapları daha çok rağbet görmüştür.”.

“2. Kısa metinler çok fazla okutulduklarından ve anlaşılmalrı zor olduğundan diğer esrlere kıyasla daha çok şerhleri yapılmıştır. Çünkü ders okutan okutan hocanın metnin dışında açıklayacağı malumatlar olacaktır. Bu ek malumatlar belli bir zaman sonra kitap halini almış ve şerhler oluşmuştur”.

“3. Metinler özet mahiyetinde olduklarından hacim bakımından küçüktür. Bu sebeble hacimli kitaplardan uzak duran insan psikolojisine hitâbeder.⁶⁸ Fakat bu metinler ne kadar da hacim bakımından küçük olsalar da uzunca bir sürenin sonunda oluşan büyük fıkhi birikimin büyük bir neticesidir”.

“4. Bu tür metinler, ilim talebelerinin ezberlemesi amacıyla yazılır.⁶⁹ Klasik eğitim sisteminde herbir ilim dalına ait bir metin ezberleme âdeti vardır. Ezber ilim talebesinde ilgili ilme ait bir meleke oluşturur. Kalıcı olması bakımından ezber genellikle küçük yaşlarda yapılır ve ezberlenen bu kalıcı birikim o kimseye hayat boyu ihtiyaç duyacağı temel materyali oluşturmuş olur. Kapsamları geniş uzun eserler ezberlemeye uygun değildir. Bundan dolayıdır ki ezber materyali ihtiyacını karşılamak için kısa metin kitapları hazırlanır”.

“5. Metinler genel olarak mezhepteki müftâ bih görüşleri toplama amacıyla telif edilir.⁷⁰ Ancak Mecmau'l-bahreyn gibi çokca ihtilafların işlendiği metinler bu genellemenin istisnalarındandır. Muhtasaru'l-Kudurî, Vikâye ve Kenzü'd-dekâik'te nadiren imameynin farklı görüşleri de zikredilir. Veyahut Muhtâr'da olduğu gibi farklı görüşlere rumuzlarla işaret edilmekle yetinilir”.

“6. Metinler, müftâ bih ictihatları en kısa yoldan mezhep müntesibine ulaştırmayı amaçlar. Dolayısıyla mezhebin korunmasını ve yaşamasını temin etmiş olur. Bu bakımdan metinlerin mezhep müdafaasına yönelik çalışmalardan olduğu söylenebilir”.

⁶⁸ Yaman, *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasîği Kenzü'd-dekâik*, 354; Ahmet Yaman, “Kenzü'd-dekâik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2022).

⁶⁹ Örneğin Vikâye müellifinin torunu Sadru's-şerîa sâni, Vikâye'nin kendisinin ezberlemesi için kaleme alındığını, dedesi yazdıkça kendisinin ezberlediğini söylemektedir (Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Tacû's-şerîa Sadru's-şerîa, *Muhtasaru'l-Vikâye fî mesâilî'l-Hidâye* (Taşkent, 1991), 2.

⁷⁰ Yaman, *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasîği Kenzü'd-dekâik*, 354.

“7. Metinler, bir cümle ile de olsa, yazıldığı alanın hemen hemen tüm konularına temas eder. Belirli bir konuya özgü değildir”.

“8. Metinlerde sadece hükümler zikredilir, delillerine yer verilmez. Bu genel kuralın istisnası olarak bazı metinlerde nadiren delil zikredildiği de görülmektedir”.⁷¹

2. MÜTÛN-İ ERBAA

“Mütûn-i selâse” olarak tanınan Hanefî âlimlerin kaleme aldığı; Muhtasaru’l-Kudûrî, Vikâye ve Kenzü’l-dekâik’ten, Vikâye ile Kenzü’l-dekâik’e Muhtâr ve Mecmau’l-bahreyn de eklenerek “Mütûn-i Erbaa” oluşmuş ve bu şekilde meşhur olmuştur. Araştırmanın konusu olarak Mecmau’l-bahrayn’i tanıtmakla beraber “Mütûn-i Erbaa”nın diğer metin kitaplarını ve müelliflerini kısaca tanıtmak isteriz.

2.1. Mütûn-i Erbaa’nın Özellikleri

Bu metinler kısa metinler şeklinde yazılmış olsalar da, mütûn-i Erbaa’nın herbirinin kendine has özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özellikleri müelliflerinin vefat tarihlerine göre zikredeceğiz.

2.1.1. Vikâyetü’r-rivâye fî mesâilî’l-Hidâye

Vikâye Tâcü’s-şerîa tarafından te’lif edilmiş olup, Hidâye’deki meselelerin ihtisarıyla oluşmuştur. Bu eser dede Tâcü’s-şerîa tarafından Sadru’s-şerîa sâni olarak tanınan torun Ubeydullâh b. Mes’ûd b. Mahmûd’un ezberlemesi için te’lif edilmiştir.⁷² Ancak eser kısa metin şeklinde kaleme alındığından büyük bir rağbetle medreslerde ders kitabı olarak okutulmuş ve mütûn-i Erbaa’dan sayılmıştır.

Eser’de Hanefî mezhebinin muteber görüşlerine değinilmiş olup mütûn-i Erbaa’nın diğer metinlerinden Muhtâr ve Kenzü’l-dekâik’e kıyasla daha zengin muhteviyata sahip olduğu görülmektedir.

Torun Sadru’s-şerîa sâni, kendisi için dede Tâcü’s-şerîa’nın kaleme aldığı Vikâye’yi önce Şerhu’l-Vikâye olarak şerh etmiş; sonra da en-Nukâye olarak yeniden ihtisar etmiştir.⁷³

⁷¹ Huzeyfe Çeker, *Mütûn-i Erbaa’da Muhammed b. El-Hasen Eş-Şeybânî’ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (İbâdât Bölümü)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 32.

⁷² Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/2020; Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye*, 338,339.

⁷³ Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye*, 185; İsmail Paşa Bağdadî, *Hedîyyetü’l-ârifin esmâü’l-müellifin ve âsârü’l-musannifin* (Keşfü’z-zunûn ekli) (İstanbul: Müessesetü’t-Tarihî’l-Arabi, 1951), 1/650. Vikâye ile ilgili eserler için bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/2020,2024.

2.1.2 el-Muhtâr li'l-fetvâ

Ebu Hanife'nin fikhını derlemek toplamak için Mevsilî'nin gençlik döneminde henüz hayatının baharında olan ilim talebelerine kolaylık olması için te'lif ettiği eserdir.⁷⁴ Eser çoğunlukla İmam-ı Azam'ın görüşlerini ihtiva etmesinin yanında İmam Züfer, İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şafî'nin de görüşlerini (م) (س) (ز) ve (ف) şeklinde rumuzlarla belirtmiştir. Ebû Hanife'nin talebelerinin ismi açık olarak dokuz defanın haricinde zikredilmemiştir.⁷⁵

İlme yeni başlayan talebelere kolaylık olması için ders kitabı niteliğinde kaleme alınan el-Muhtâr yazıldığı amaç üzere medreselerde çokça okutulduğundan ihtiyaca göre üzerine çok sayıda ihtisarlar, şerhler veya nazım çalışmaları yapılmıştır.⁷⁶

Eser İhtiyâr şerhi ile birlikte çok sayıda neşredimştir.⁷⁷

2.1.3. Mecma' u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn

Mütûn-i Erbaa arasında te'lifte izlenilen sistem ve muhteviyat bakımından en çok ilgi çeken İbnü's-Sââtî'nin (v. 694/1295) te'lif ettiği Mecmau'l-bahreyn'dir.

İbnü's-Sââtî Mecmau'l-Bahreyn'in te'lifinde Kudûrî'nin Muhtasar'ı ile Ebû Hafs Necmüddîn Ömer Nesefî'nin el-Manzûmetü'n-Nesefiyye'si birleştirdiğinden, eserine “iki denizin birleştiği ve iki ışık kaynağının buluştuğu yer” anlamına gelen “Mecma' u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn” diye isimlendirmiştir.⁷⁸ Müellif sadece bu iki eserle yetinmeyip başka kaynaklardan da faydalanmış, bunları da (ـ) harfiyle rumuzlaştırarak diğer kaynaklardan eklenen “müstedrek” bilgileri belirgin hale getirmiştir.⁷⁹

Gerçekten metinde, her görüş sahibini değişik bir cümle şekliyle (sahibine özgü) ifade ettiği görüldüğü gibi muhalif görüşleri de farklı cümle şekilleriyle simtemleştirerek eserini çok özgün bir şekilde çok nadir bir metodla yazmıştır. Bu metodu şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

⁷⁴ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, tlk. Mahmûd Ebû Dakîka (B.y. : Matbaat'ül Halebî 1356/1937), 1/6.

⁷⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/91, 92, 98, 141, 164-165; 3/42-43, 74-75, 78; 4/153; Çeker, *Mütûn-i Erbaa'da Muhammed b. El-Hasen Eş-Şeybânî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki*, 35.

⁷⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1622-1623; Davut Yaylalı, “Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022).

⁷⁷ Çeker, *Mütûn-i Erbaa'da Muhammed b. El-Hasen Eş-Şeybânî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki*, 35.

⁷⁸ İzzeddin Abdüllatif b. Abdülaziz b. Melek (v. 830/1427), *Şerhu mecmau'l-bahreyn*, thk: İlyas Kaplan (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-ilmiyye, 2005), 58.

⁷⁹ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 67.

1. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in muhalif olduğu meselelerde, Ebu Hanife'nin görüşleri ifadesinde isim cümlesi kullanılır. Eğer meselede İmameynin zıt görüşü varsa herhangi bir şey kullanılmaz. Eğer İmameynin meselede başka itirazları varsa bu durumda imameynin görüşlerinin açıklanması için tesniye zamiri kullanılır.⁸⁰
2. Ebu Hanife ve Muhammed'in muhalefet ettiği meselelerde, Ebu Yusuf'un görüşünün açıklanmasında failsiz gaip muzari fiil cümlesi kullanılır. Eğer meselede Ebu Hanife ve Muhammed'in zıt görüşü varsa herhangi bir şey kullanılmaz. Eğer meselede Ebu Hanife ve Muhammed'in başka itirazları varsa bu durumda Ebu Hanife ve Muhammed'in görüşlerinin açıklanması için tesniye zamiri kullanılır.⁸¹
3. İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'un muhalefet ettiği meselelerde, İmam Muhammed'in görüşünün açıklanmasında failsiz gaip mazi fiil cümlesi kullanılır. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un zıt görüşü varsa herhangi bir şey kullanılmaz. Eğer meselede Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un başka itirazları varsa bu durumda Ebu Hanife ve Yusuf'un görüşlerinin açıklanması için tesniye zamiri kullanılır.⁸²
4. Ebû Yûsuf'un, Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettiği, Muhammed'in de herhangi bir görüş belirtmediği meselelerde; isim cümlesi kullanılıp akabinde de Ebu Yusuf'un meseledeki farklı görüşünü açıklamak için failsiz gaip muzari fiil cümlesi kullanılır.⁸³
5. İmam Muhammed'in, Ebû Hanîfe'ye muhalefet ettiği, , Ebû Yûsuf'un da herhangi bir görüş belirtmediği meselelerde; isim cümlesi kullanılıp akabinde de İmam Muhammed'in meseledeki farklı görüşünü açıklamak için failsiz gaip mazi fiil cümlesi kullanılır ya da "ل" atıf harfi getirilmek suretiyle İmam Muhammed'in meseledeki farklı görüşüne işaret edilir.⁸⁴
6. Ebû Yusuf'un, İmam Muhammed'e muhalefet ettiği, İmam Ebu Hanife'nin de herhangi bir görüş belirtmediği meselelerde; failsiz gaip muzari fiil cümlesi kullanılıp akabinde de failsiz gaip mazi fiil cümlesi ya da "ل" atıf harfi getirilmek suretiyle Ebu Yusuf'un meseledeki farklı görüşüne işaret edilir.
7. Üç imamın da ayrı ayrı görüş belittiği meselelerde; Ebu Hanife'nin görüşü isim cümlesi kullanılarak, Ebu Yusuf'un görüşü failsiz gaip muzari fiil cümlesi kullanılarak ve İmam Muhammed'in görüşü de failsiz gaip sıygasındaki 37 mazi fiil cümlesi kullanılarak ya da "ل" atıf harfi getirilmek suretiyle ifade edilir. İhtilaf sadece kayıta ise üç görüş, arka arkaya atıf harfi kullanılarak belirtilir.

⁸⁰ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 60,61.

⁸¹ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 61,62.

⁸² İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 61,62.

⁸³ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 62.

⁸⁴ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 63.

8. İmam Züfer'in üç imama muhalefet ettiği meslelerde; nefs-i mütekellim mea'l-gayr sıygasıyla mazi fiil cümlesi kullanılır.⁸⁵

9. İmam Şâfiî'nin Hanefî mezhebine muhalif olduğu bir meselede; nefs-i mütekellim mea'l-gayr sıygasıyla muzari fiil cümlesi kullanılır.⁸⁶

10. İmam Mâlik'in Hanefî mezhebinine muhalif olduğu meselelerde; cemi müzekker gaip sıygasıyla mazi fiil cümlesi kullanılır.⁸⁷

11. İhtilaf olmayıp âlimlerin ittifak ettikleri meselelerde de şart cümlesi, nefiy cümlesi, faili bilinen fiil cümlesi, faili vucûben müstettir fiil cümlesi, meçhul fiil cümlesi veya başında lazım fiil bulunan fiil cümlesi kullanılır.⁸⁸

Bu metodu oluşturmada İbnü's-Sââtî'nin manzûme'deki bab ayırımından etkilenmiş olaması muhtemeldir. Çünkü yukarıdaki maddelere bakıldığı zaman Manzûme'nin her bir bâbını oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Eser te'lif edildikten sonra, kitabın azamî derecede fayda sağlanabilmesi için müellif esere rumuzlar koymuştur.⁸⁹

Bu eserin başka bir meziyyeti de hanefî mezhebindeki görüş farklılıklarını zikretmesiyle beraber Maliki ve Şafii mezheplerinin görüşlerini de belirtmesidir. Bundan dolayı muhteviyat bakımından diğer muhtasar metinlerden daha zengindir.

Eser muhtasar ve veciz olduğundan kolaylıkla anlaşılamamaktadır. Buna binaen Mecmau'l-bahreyn'nin şerh ve haşiyesine ihtiyaç duyulmuştur.⁹⁰ Eseri şerhedenlerden birisi de İbn Melek'tir (v. 821/1418). Şerhu Mecmai'l-bahreyn eserin şerhlerinin en meşhurdur.

Mecmau'l-bahreyn'in 150 kadar yazma nüshası bulunmasına rağmen elimizde sadece İlyas Kaplan'ın tahkikini yapıp bastırdığı nüsha mevcuttur.

⁸⁵ İbnü's-Sââtî *Mecmau'l-bahrayn*, 64.

⁸⁶ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 64.

⁸⁷ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 64.

⁸⁸ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 61,62.

⁸⁹ İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-bahrayn*, 67,68.

⁹⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1600,1601.

2.1.4. Kenzü'd-dekâik

Ebu'l-Berakât Nesefî (v. 710/1310) "el-Vâfi" isimli kendi eserini telhis ederek Kenzü'd-dekâik'i te'lif etmiştir.⁹¹ Bu eserin te'lifinde de çok veciz bir dil kullanıldığından birçok meselenin şerhi yapılmadan anlaşılması mümkün olmamaktadır.⁹²

Nesefî kitabında daha çok Hanefî mezhebindeki hilalfli meselelerde mezhebin müfta bih görüşlerini zikretmiştir.⁹³ Bunun neticesi olarak da eserinde hem Ebu Hanife'nin görüşlerini, hem de duruma göre imameynin görüşlerini asıl aldığı görülmektedir.⁹⁴

Eserde dikkat çeken başka bir husus da, müellifin zaman zaman kodlama yolunu tutmasıdır. Bu metinler ezberlenmeyi gaye edindiğinden Nesefî de, bazen maddelere dökülebilecek hususları kodlayarak birkaç kelimeyle kodlamış ve bununla ilim talebesinin çok az sayıda kelimeyle çok bilgiyi zakirasında muhafaza etmesini amaçlamıştır. Misal olarak; ibadet niyeti olmadan bir suya atlayan cünüp kişiyle ilgili مسألة جط البئر şeklinde kodlama yapmış; جط kelimesindeki harflerle Hanefî mezhebinin üç imamın farklı görüşünü belirtmiştir.⁹⁵ Müellifin eserindeki kodlamaya bir başka örnek de; ellerin hangi durumlarda kaldırılması gerektiği yerleri belirtmek için صممع فقعس kodunu kullanmış; bu iki kelimedeki her bir harfle, ellerin durumlarını belirtmiştir.⁹⁶

Kenzü'd-dekâik de, medreselerde ve ilim halkalarında ders kitabı mahiyetinde çok okutulan bir kitap olmuş; zamanla eser üzerine şerhler ve haşiyeler yazılmış, tercümeleleri yapılmış ve manzumeleri yapılmıştır.⁹⁷ Şerhlerinin en meşhurları:

⁹¹ Temel Yeşilyurt, "Ebü'l-Berekat En-Nesefi ve "El-Umde" Adlı Eseri", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/3 (Haziran1997), 181; Yaman, "Kenzü'd-dekâik"; Bedir, "Nesefî, Ebü'l-Berekât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2022).

⁹² Yaman, *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasığı Kenzü'd-dekâik*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8 (1998) 359.

⁹³ Yaman, "Kenzü'd-dekâik".

⁹⁴ Ebu'l-Berakât Hâfizuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî (v. 710/1310), *Kenzü'd-dekâik*, thk. Said Pektaş, (B.y.:Daru'l Beşairi'l İslamiyye, 1432/2011), 145.

⁹⁵ Bkz. Nesefî, *Kenzü'd-dekâik*, 142; Ebu Hanife'ye göre: "Adam cünüp, su necistir." Kelimedeki ج harfi جنب ve نجس kelimelerine delalet etmektedir.

Ebu Yusuf'a göre: "Hallerinde değişiklik olmaz. Adam cünüp, su temizdir." ح harfi حال kelimesine delalet etmektedir.

İmam Muhammed'e göre: "Adam da, su da tahir/temiz olur." ط harfi طاهر kelimesine delalet etmektedir. Fahrüddîn Osmân b. Ali Zeylaî (v. 743/1342), *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzü'd-dekâik (Şelebî'nin hâşiyesiyle birlikte)*(Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye kitapları, 1313/1896, 1/25; Zeynüddin İbn Nüceym (ö. 970/1563), *el-Bahrü'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-dekâik* (Daru'l Kitabu'l İslami), 1/102.

⁹⁶ Nesefî, *Kenzü'd-dekâik*, 164.

ف : İftitah tekbiri, ق : Kunut tekbiri, ع : Bayram tekbirleri, س : Hacer-i Esved'i istilam, ص : Safa tepesinde, م : Merve tepesinde, غ : Arafat'ta, ج : Cemerat/Şeytan taşlama. Bkz.Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/119; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 1/341.

⁹⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1515-1517; Yaman, *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasığı Kenzü'd-dekâik*, 360-363; Yaman, "Kenzü'd-dekâik".

- Osman b. Ali ez-Zeylaî (v. 743/1342), Tebyînü'l-hakâik
- Bedreddîn el-Aynî (v. 855/1451), Remzü'l-hakâik
- Zeynüddîn İbn Nüceym (v. 970/1563), el-Bahrü'r-râik'dir

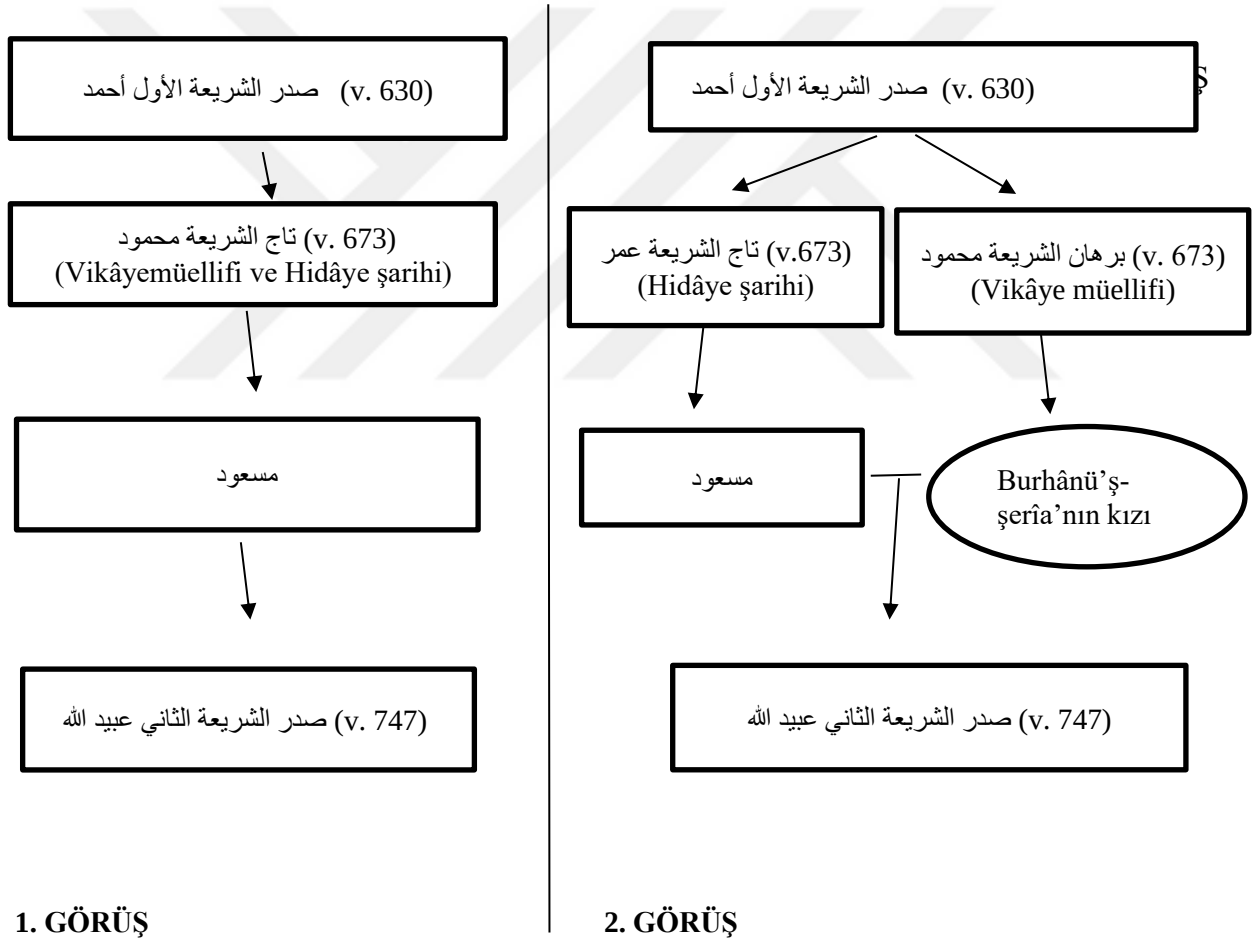
2.2. Mütûn-i Erbaa Müellifleri

2.2.1. Tâcü's-Şerîa Mahmûd el-Mahbûbî (v. 673/1274-1275 (?))

2.2.1.1. Hayatı

Müellifin tam ismi Tâcü's-şerîa Mahmûd b. Ahmed b. Ubeydullâh b. İbrâhîm el-Mahbûbî'dir.⁹⁸ Nesebi sahabî Ubâde b. Sâmî't'e ulaştığından el-Ubâdî Nispetiyle de tanınır.⁹⁹

Tabakat eserlerinin büyük çoğunluğunda "Vikâye" müellifinin ismi böyle kaydedilmesine rağmen; bazı eserlerde "Vikâye"nin müellifinin Tâcü's-şerîa'nın kardeşi Burhânü's-şerîa olduğu belirtilmektedir. Tabakat eserlerindeki farkın anlaşılabilmesi için her iki yolu şekillendirmek daha yerinde olacaktır;

⁹⁸ Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 207; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 77.

⁹⁹ Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, 207; Salah Muhammed Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l Vikâye ve meahu Müntehe'n-nukâye* (Amman: Müessesetü'l verrak, 2006/1426) 1/32.

Keşfü’z-zunûn’nun müellifi Kâtip Çelebi ikinci görüşü benimsemiş ve: “Vikâyetü’r-rivâye fî mesâilî’l-Hidâye, Burhânü’ş-şerîa Mahmûd b. Sadru’ş-şerîa evvel’e aittir. (...) Kızının oğlu Sadru’ş-şerîa sâni için yazmıştır...” demiştir.¹⁰⁰ Leknevî de görüşlerin ikisini de belirtmiş, iki görüşten birini tercih etmemiş, ancak ikinci görüşle ilgili olarak en-Nukâye şerhinden ve Keşfü’z-zunûn dan alıntılar nakletmiştir.¹⁰¹ İsmail Paşa’nın da Hediyyetü’l-ârifin’de Vikâye’yi Burhânü’ş-şerîa’ya Nispet etmek suretiyle ikinci görüşe daha yakın olduğu görülmektedir.¹⁰² Şerhu’l-Vikâye’nin muhakkiki Salah Muhammed Ebu’l-Hâc da, Münthe’-n-nukâye mukaddimesinde tercihini bu görüşten yana kullanmıştır.¹⁰³ Vikâye yazarı Burhânü’ş-şerîa Mahmûd b. Sadru’ş-şerîa’nın torunu Sadru’ş-şerîa sâni Muhtasarü’l-Vikâye/Nukâye’de kendini “Ubeydullâh b. Mes’ûd b. Tacu’ş-şerîa...” olarak tanıtip “...dedem (...) Burhânü’ş-şerîa (...) Mahmûd b. Sadru’ş-şerîa (...) ezberlemem için yazdı” demiş olması da,¹⁰⁴ ikinci görüşü kuvvetlendirmektedir.

Tâcü’ş-şerîa moğol istilalarının olduğu zamanlarda yaşamış olduğundan onun hayatıyla alakalı tabakat eserlerinde geniş bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Tâcü’ş-şerîa’nın Sadru’ş-şerîa evvel diye tanınan babası Ahmed b. Ubeydullâh’dan ders okuduğu bigisi vardır.¹⁰⁵

Aynı şekilde tabakat kaynaklarının çoğunda, Tâcü’ş-şerîa’nın vefatı konusunda da yeterli bilgi yoktur. Müellifin vefatı Ahmed Özel’e göre, hicri 8. yy. iken,¹⁰⁶ Ebu’l-Hâc’a göre hem Burhânü’ş-şerîa’nın, hem de Tâcü’ş-şerîa’nın vefatı Kirmân’da 673 h. senesindedir.¹⁰⁷ Tabakat eserlerinde babası Sadru’ş-şerîa evvel’in 630,¹⁰⁸ torunu Sadru’ş-şerîa sâni’nin 747 yılında¹⁰⁹ vefat ettiği belirtildiğinden 673 yılı olma ihtimalı daha da kuvvetlenmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/2020. (Kâtip Çelebi bu görüşüyle beraber aynı eserinin diğer bölümünde Tâcü’ş-şerîa’yı Vikâye müellifi olarak zikretmiştir. Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/2034.)

¹⁰¹ Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye*, 186-187.

¹⁰² Bağdadî, *Hediyyetü’l-ârifin*, 2/406.

¹⁰³ Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l Vikâye ve meahu Münthe’-n-nukâye*, 1/36-37.

¹⁰⁴ Sadru’ş-şerîa, *Muhtasarü’l-Vikâye*, 2.

¹⁰⁵ Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye*, 338; Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l Vikâye ve meahu Münthe’-n-nukâye*, 1/37.

¹⁰⁶ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 77.

¹⁰⁷ Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l Vikâye ve meahu Münthe’-n-nukâye*, 1/36, 37; Bağdadî, *Hediyyetü’l-ârifin*, 1/649.

¹⁰⁸ Bağdadî, *Hediyyetü’l-ârifin*, 1/95; Kehhale, Mu’cemü’l-Müellifin, 1/308; Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/2022.

¹⁰⁹ Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye*, 185; Bağdadî, *Hediyyetü’l-ârifin*, 1/649; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 77.

¹¹⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 2/1997; Leknevî, *el-Fevâ’idü’l-behiyye fî terâcimi’l-Hanefiyye*, 173.

2.2.1.2. İlmi Kişiliği

Tabakat kitaplarında Tâcü’ş-şerîa bilgili, tecrübeli, ilmiyle amil, muhakkik ve mudakkik bir şahsiyet olarak nitelendirilmiştir.¹¹¹ Onun ilmi teselsülen Şemsüleimme el-Hulvânî’ye (v. 456/1063) dayanmaktadır.¹¹² Bazı eserlerde bu ilim teselsülü İmam Muhammed’e kadar uzatılmaktadır.¹¹³

2.2.1.3. Eserleri

1. Vikâyetü’r-rivâye fî mesâilî’l-Hidâye: Mütûn-i Erbaa olarak bilinen dört metin kitabından biridir.

2. Nihâyetü’l-kifâye/şerhu’l-Hidâye: Kaynaklarda Tâcü’ş-şerîa’ya ait Hidaye şerhi de zikredilmektedir.¹¹⁴ Yukarıda bahsi geçen görüşlerden ikinci görüşe göre de bu eserin Tâcü’ş-şerîa’ya Nispeti doğrudur; fakat Vikâye Tâcü’ş-şerîa’ya ait değildir.

Tabakat eserlerine baktığımızda Tâcü’ş-şerîaya ait bu iki eserden başka el-Fetâvâ ve el-Vâkıât isimli iki eserinin daha olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵

2.2.2. Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî (599-683/1203-1284)

2.2.2.1. Hayatı

Tam ismi Ebu’l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd olan Mevsîlî, 29 Şevval 599 Cuma günü Musul’da dünyaya geldi.¹¹⁶ Doğduğu yere Nispetle “Mevsîlî” adıyla tanınmış, bu adla iştihar etmiştir. Ailesinden babası ve kardeşleri Abdüddâim, Abdülkerîm ve Abdülazîz de âlim olduklarından¹¹⁷ ilmi seven ve ilimle iştigal eden bir aileye mensup olduğu görülmektedir.

¹¹¹ İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 291; Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 338.

¹¹² Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 338.

¹¹³ Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 185.

¹¹⁴ İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 291; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 77.

¹¹⁵ Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 339; Bağdadî, *Hediyetü’l-ârifin*, 2/405; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 77.

¹¹⁶ Kuraşî, *el-Cevâhiru’l-mudiyye*, 1/291; İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 176; Gazzî, *et-Tabakâtü’sseniyye*, 4/239; Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 180; Zirikî, *el-A’lam*, 4/135; Kehhale, *Mu’cemü’l-Müellifin*, 6/147; Yaylalı, “Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd”.

¹¹⁷ Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 180; Yaylalı, “Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd”.

İlköğrenimini babasından aldı.¹¹⁸ Değişik hocalardan başta Musul olmak üzere, Şam ve Bağdat'ta dersler aldı.¹¹⁹ Bir müddet Kûfede kadılık yaptı. Sonra Kadılıktan azledilince Bağdat'ta yerleşti. Meşhed-i Ebu Hanife'de tedrise başlayarak hayatının sonuna kadar da burada hem öğretim faaliyetlerini, hem de te'lif ve fetva işlerini sürdürdü.¹²⁰

El-Mevsilî, 19 Muharrem 683 yılında Bağdat'ta vefat etti.¹²¹

2.2.2.2. İlmi Kişiliği

Mevsilî, döneminin fıkıh otorite sayılacak seviyede fikhî bilgiye sahipti Hanefî mezhebinin fetvalarında delilleri kuvvetli fetvaları zayıf fetvalardan ayırabilecek ilmi ehliyeteye haiz olan âlimler (ashâbü't-temyîz) olarak muteberdirler.¹²²

Mevsilî, dindâr, hayırsever, verâ sahibi, adâletli devlet adamlarına karşı vakûr ve çetin; fakirlere ve ilim talebelerine karşı da oldulça mütevâzî bir kişiliğe sahiptir.¹²³

2.2.2.3. Eserleri

1. el-Muhtâr li'l-fetvâ: Mütûn-i Erbaa diye bilinen dört metinden biridir. Bu eserlerin tanıtıldığı bölümde hakkında bilgi verilmiştir.

2. el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr: Muhtâr'ın ders kitabı olarak medreselerde ve ilim halkalarında çokça okutulmasına binaen yine Muhtar müellifinin kendisinin yapmış olduğu şerhdir. Müellif bu şerhinde aslında Muhtârda geçmiş olmasına rağmen delilleri belirtilmemiş görüşlerin delillerini belirtme ve aynı şekilde, metinde sadece görüşlerine rumuzlarla işaret edilen İmam Züfer'in, İmam Ebu Yusuf'un ve İmam Muhammed'in görüşlerinin açıklama yapmıştır.¹²⁴ Şerhin büyük çoğunlukla metinle paralel gitmesiyle beraber, şerhte zaman zaman metinde yer almayan meselelere de yer verilmiştir.¹²⁵

¹¹⁸ Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 180; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹¹⁹ Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/239; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 180; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²⁰ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/291; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 177; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/239; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 180; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/135; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 6/147; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²¹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/291; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 177; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/239; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 180; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/135; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 6/147; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²² Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/239; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 180; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²³ Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²⁴ Abdullah b. Mahmud (683/1284) el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîlî'l-Muhtâr* (İstanbul: 1996) 1/7, 20; 2/9; 3/168; 5/99, 105, 113.

¹²⁵ Örnekleri için bkz. *Mevsilî, el-İhtiyâr*, 1/175-178; 5/122-124, 127-132.

Muhtâr şerhi olarak en çok şöhret bulan İhtiyâr defalrca basılmıştır.¹²⁶ Aynı şekilde İbn Kutluboğâ eserin tahririni yapmış,¹²⁷ Mehmet Keskin ve Celal Yeniçeri de tercümesini yapmışlardır.¹²⁸ Şuayb el-Arnâvûd da eserin tahkikini yapmış, hadislerini tahrir etmiş ve dört cilt şeklinde neşrini gerçekleştirmiştir.¹²⁹

Mevsîlî'ye ait bu iki kayyım kitabının dışında Kitâbü'l-Müştemil alâ mesâilî'l-Muhtasar, Şerhu'l-Câmiî'l-kebîr li's-Şeybânî ve Kitâbü'l-Fevâid adlı üç eserin daha tabakat kaynaklarda zikrinin geçtiği görülmektedir.¹³⁰

2.2.3. Muzafferuddîn İbnü's-Sââtî (651-694/1254-1295)

2.2.3.1. Hayatı

Müellifin tam ismi Ebü'l-Abbâs Muzafferuddîn Ahmed b. Alî b. Sa'leb/Taglib el-Ba'li/el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî'dir.¹³¹ Müellifin babası saat imalatçısı olduğundan babasına Nispet edilerek İbnü's-Sââtî olarak maruf olmuştur.¹³² Müellif, 10 Zilkâde 651/1 Ocak 1254 tarihinde Bağdat civarında Dertenk'te doğdu.¹³³ İbnü's-Sââtî'nin Ramazan ve Kurban bayramlarında Mustansırıyye'de hutbe îrad etmesine binaen (Orada hutbe okumanın şartı Haşimî-Abbâsî soyundan olmak) soyunun Abbasoğullarına dayandığı söylenmiştir.¹³⁴

Eğitim ve öğrenimini Bağdat'ta tamamlayan İbnü's-Sââtî, Kenzü'd-dekâik müellifi Nesefî gibi meşhur âlimlerden ders aldı.¹³⁵ Fıkıh, fıkıh usulü, kalam ve Arap dili gibi ilim

¹²⁶ Basımları için bkz. Yaylalı, "Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd".

¹²⁷ Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğâ b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474), *et-Ta'rif ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdîsi'l-İhtiyâr*, (Erzurum: M. Sadi Çöğenli, 1988; Dimaşk: Abdullah Muhammed ed-Dervîş, 1417/1997).

¹²⁸ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr: İmam-ı A'zam'ın İctihat ve Görüşleri*, çev. Celal Yeniçeri (İstanbul: Emin Yayınları 1993; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî (599-683), *el-İhtiyâr*, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul Hikmet Neşriyat 2005).

¹²⁹ Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî (599-683), *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, thk: Şuayb el-Arnâvûd vd. (Beyrut: Dâru'r-risâleti'l-âlemîyye, 1430/2009).

¹³⁰ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 69; Yaylalı, "Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd".

¹³¹ İbnü's-Sââtî'nin dedesinin adı bazı kaynaklarda Sa'leb olarak geçmektedir (Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'ati'l- 'ulûm* (Beyrut: Daru'l Kütübî'l İlmiyye, 1405/1985), 2/167; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1600; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 26; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 2/4). Diğer bazı kaynaklar da dedesini Taglib olarak kaydetmiştir (Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 1/400; Ahmet Özel, "İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn" *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 1 Haziran 2022). (Ahmet Özel, Taglib'in doğru olduğunu söylemiştir. Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 70.)

¹³² Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 26; Özel, "İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn"; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 116.

¹³³ Özel, "İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn".

¹³⁴ Özel, "İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn".

¹³⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 2/315; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72; Bedir, "Nesefî, Ebü'l-Berekât".

dallarında ilim sahibi oldu. Muvaffakiyye ve Mustansırıyye medreselerinde hocalık yaptı.¹³⁶ Hicri 686 ‘da kâdılkudât yardımcılığı görevine getirildi.¹³⁷

İbnü’s-Sââtî, 41 yaşında iken 4 Cemâziyelevvel 694’te Bağdat’ta vefat etmiş¹³⁸ ve Cüneyd-i Bağdâdî’nin mezarının yanında defnolunmuştur.¹³⁹

2.2.3.2. İlmi Kişiliği

Tabakat kaynaklarında İbnü’s-Sââtî ile ilgili onun şer’î ilimlerde dönemeinin imamı, sika, hâfız, zekâsı ve fesahatiyla bariz, usul ve fûruda kuvvetli ilme sahip âlim gibi ifadeler kullanılmıştır.¹⁴⁰ Aynı şekilde Şemsülemme Hulvânî’ye ulaşan bir ilim silsilesine de sahip olduğu belirtilmektedir.¹⁴¹

2.2.3.3. Eserleri

1. Mecmau’l-bahreyn ve mülteka’n-neyyirayn: Bu eser Mütûn-i Erbaa’yı oluşturan dört metin kitabından biridir. Mütûn-i Erbaa’yı tanıttığımız bölümde bu eser hakkında da yeterli bilgi verilmiştir.

2. Şerhu Mecmai’l-bahrayn: Müellifin yine kendi esri olan Mecmau’l-bahrayn’e yazdığı şerhtir.

3. el-Bedî’: Bu eserin asıl ismi Nihâyetü’l-vüsûl ilâ ilmi’l-usûldür.¹⁴² Fakat müellif bu kitabının önsözünde ‘el-bedî’ (eşsiz) sıfatını kullanınca, bu daha çok iştihar etmiş ve eserin asıl adını bastırarak geri planda bırakmıştır.¹⁴³

Aslında İbnü’s-Sââtî iki eseri birleştirmek suretiyle yeni bir eser oluşturma âdetini usul haline getirmiş, Pezdevî’nin Kenzü’l-vüsûl ve Seyfüddîn Âmidî’nin İhkâm’ını birleştirerek muhtasar olarak Bedî’i telif etmiştir.¹⁴⁴ Müellif bu şekilde bir yol izleyerek fıkıh usulündeki

¹³⁶ Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 26,27; Ziriklî, *el-A’lam*, 1/175; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 70.

¹³⁷ Özel, “İbnü’s-Sââtî, Muzafferüddîn”.

¹³⁸ İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 95; Gazzî, *et-Tabakâtü’sseniyye*, 1/401; Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 26; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 70; Özel, “İbnü’s-Sââtî, Muzafferüddîn”. Taşköprizâde, 682 veya 683 yılında vefat ettiğini rivayet eder (Taşköprizâde, *Miftâhu’s-seâde*, 2/167).

¹³⁹ İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 95; Özel, “İbnü’s-Sââtî, Muzafferüddîn”.

¹⁴⁰ Kuraşî, *el-Cevâhiru’l-mudiyye*, 1/80; Taşköprizâde, *Miftâhu’s-seâde*, 2/167; Gazzî, *et-Tabakâtü’sseniyye*, 1/400, 401; Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 26-27; Ziriklî, *el-A’lam*, 1/175; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 70.

¹⁴¹ Leknevî, *el-Fevâidü’l-behiyye*, 26.

¹⁴² Ziriklî, *el-A’lam*, 1/175 (Ziriklî, eseri bu adla kaydeder).

¹⁴³ Özel, “İbnü’s-Sââtî, Muzafferüddîn”.

¹⁴⁴ Kuraşî, *el-Cevâhiru’l-mudiyye*, 1/80; İbn Kutluboğâ, *Tâcü’t-terâcim*, 95; Taşköprizâde, *Miftâhu’s-seâde*, 2/167; Gazzî, *et-Tabakâtü’sseniyye*, 1/401; Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn*, 1/235-236; Ziriklî, *el-A’lam*, 1/175; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 70-71; Özel, “İbnü’s-Sââtî, Muzafferüddîn”.

mütekellimun metodu ve Hanefî metodunu birleştirmek suretiyle, memzuc metoduyla ilk usul kitabını oluşturmuştur.¹⁴⁵ Memzuc metoduyla yazılan bu kitap, Hanefî ve Şafii mezheplerinde bâriz olan iki âlimden kaynaklı olduğundan hem Hanefî âlimler, hem de Şafii âlimler tarafından rağbet görerek şerhleri yapılmıştır.¹⁴⁶

4. ed-Dürü'l-mendûd fi'r-redd alâ feylesûfi'l-Yehûd: Bu eseri İbnü's-Sââtî çağdaşı olan İbn Kemmûne'ye reddiye mahiyetinde kaleme almıştır.¹⁴⁷

2.2.4. Ebu'l-Berakât en-Nesefî (620(?)-710/1223(?)-1310)

2.2.4.1. Hayatı

Müellifin ismi Ebu'l-Berakât Hâfizuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd'dur.¹⁴⁸ Nesefî'nin doğduğu tarih konusunda kaynaklarda kesin malumat mevcut değildir. Ancak Nesefî'nin hocaları ile ilgili malumatlardan çıkarımla 620/1223 yılı civarında Nesef'te doğduğu kanâatine varılmaktadır.¹⁴⁹

Müellif Buhara'da Şemsüleimme Kerderî (v. 642/1244), Bedruddîn Hâherzâde (v. 651/1253), Hamîdüddîn Darîr (v. 666/1267-1268) gibi âlimlerden moğol istilasının tesirinin sürdüğü bir zaman diliminde ders aldı.¹⁵⁰ Aynı şekilde müellif Buhara'nın Moğol istilasına maruz kalıp talan edildiği senelerde daha emin bir yer olduğundan Kirman'a gitti. Orada Kutbiyye-Sultaniyye medresesinde ders verdi. İbnü's-Sââtî'nin de tabakat kaynaklarında Nesefî'den ders alanlardan olduğu belirtilmektedir.¹⁵¹

Nesefî'nin geri kalan hayatıyla ilgili çok bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Bağdat'a tekrar dönüşünde Rebiulevvel 710/1310'da Hûzistan'ın Îzec şehrinde vefat ettiği

¹⁴⁵ Özel, “İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn”.

¹⁴⁶ Özel, “İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn”. Şerhleri için bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/235,236; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 71; Özel, “İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn”.

¹⁴⁷ İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 95; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 1/401; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 2/4; Özel, “İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn”; Ziriklî, *el-A'lam*, 1/175 (Ziriklî, *el-A'lam*, bu kitabın adını “ed-Dürü'lmendûd fi'r-redd alâ İbn Kemmûne feylesûfi'l-Yehûd” olarak kaydedmiştir).

¹⁴⁸ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 1/270; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 174; Taşköprizâde, *Miftâhu's-seâde*, 2/94, 167; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/154; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 172; Bağdadî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, 1/464; Ziriklî, *el-A'lam*, 4/67; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 6/32; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/314; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72.

¹⁴⁹ Bedir, “Nesefî, Ebü'l-Berakât”.

¹⁵⁰ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 1/270; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 174,175; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 101; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/315; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72; Ahmet Özel, “Kerderî, Şemsüleimme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2022); Bedir, “Nesefî, Ebü'l-Berakât”.

¹⁵¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/315; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72; Bedir, “Nesefî, Ebü'l-Berakât”.

bilinmektedir.¹⁵²Tabakat kitaplarından Neseî'nin vefat tarinin 701 veya 711 senesi olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.¹⁵³

2.2.4.2. İlmi Kişiliği

Ebu'l-Berakât Hâfizuddîn Neseî'ni eserlerine bakıldığında değişik değişik alanlarda kayyim eserler verdiği ve buna binaen de ilmi camiada buruz ederek iştihar ettiği görülmektedir. Telif ettiği eserleri kendi asrından sonraki zamanlarda da tesirini sürdürmüş ve adı canlı tutulmuştur. İslamî ilimlerlerde zirveye ulaşıldığı bir dönem de ortaya konmuş olan bu ilim hazinesinin medreselerde okuyan ilim talebeleri için sistemli bir şekilde özetlenmiş olması da, müellifin eserlerinin sonraki dönemlerde fazlaca okutulmuş olmasının en büyük etkenlerindendir.¹⁵⁴

Neseî'nin eserlerini telif ederken ilmî birikimini aktarmada mahir ve kalemi güçlü bir âlim ve hassaten fûru'da güçlü bir muhakeme ve ictihad gücüne haiz olduğu kaynaklarda zikredilmiştir.¹⁵⁵

Tabakat eserlerinde Neseî ile ilgili yaşadığı diliminde eşsiz bir âlim, usulde ve fûrûda öncü, hadis ilminde de övgülerle bahsaldığı görülmektedir.¹⁵⁶

Neseî'nin diğer bir yönü de tasavvufî bir meşrebe mensup olmasıdır. Çünkü yaşadığı zaman diliminde ve bulunduğu bölgede tasavvufî hareketlerin çok olduğu bilinmektedir.¹⁵⁷ Neseî de tasavvufun etkisiyle zahidane bir ömür geçirmiştir.¹⁵⁸ Müellifin en meşhur tefsiri Medârikü't-tenzîl sûfîlerin büyüklerinin sözlerini zikretmesi de¹⁵⁹ kendisinin tasavvufî tarafına delildir denilebilir.

¹⁵² Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 101; Ziriklî, *el-A'lam*, 4/67; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 6/32; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/316; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72; Yeşilyurt, *Ebü'l-Berekât en-Neseî ve el-Umde Adli Eseri*, 181-200; Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁵³ Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/155; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 102; Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 1/271; Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü vehbe), 1/216.

¹⁵⁴ Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁵⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/316; Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁵⁶ Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 102; Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 1/304; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72.

¹⁵⁷ Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁵⁸ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, 2/270; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/154-155; Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 1/304.

¹⁵⁹ Mustafa Öztürk, "Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2022).

2.2.4.3. Eserleri

1. el-Müstasfâ: Bu eser Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Yûsuf Semerkandi'nin (v. 656/1258) "el-Fıkhü'n-nâfi'" isimli eserinin Neseî tarafından şerhidir.¹⁶⁰ Kaynakların bazılarında eserin adının "el-Menâfi' şerhu'n-Nâfi'" şeklinde verilmesi,¹⁶¹ bir karışıklıktan dolayı olması ihtimal dâhilindedir.¹⁶²

2. el-Musaffâ: Bu eser Ebû Hafs Neseî'ye ait olan "el-Manzûmetü'n-Nesefiyye" 'nin şerhidir.¹⁶³ İsim benzeşmesinden muhtemel, müellifin el-Müstasfâ eseriyle karıştırılarak bazı kaynaklarda el-Müstasfâ adıyla kaydedilmiştir.¹⁶⁴

3. el-Vâfi: Hidâye'de zikredilmeyen ya da zikredilmiş olsa bile kapalı kalan meseleleri tekmile gayesiyle el-Câmiu's-sağîr, el-Câmiu'l-kebîr, Ziyâdât, Muhtasar (Kudûrî) ve el-Manzûmetü'n-Nesefiyye (Ebu Hafs Neseî) gibi temel eserlerden istifadeyle telif edilen mütevassıt hacimli fûrû-i fıkıh kitabıdır.¹⁶⁵ Eserde Hanefî mezhebine ait görüşler belirtilmekle beraber diğer mezheplerin görüşleri de zikredilmiştir.¹⁶⁶ Neseî bu eserde Mütûn-i Erbaa'dan olan Kenzü'd-dekâik'i, özetlemiştir. Neseî, "Vâfi"ye "el-Kâfi fî şerhi'l-Vâfi" adını verdiği bir şerh telif etmiştir.¹⁶⁷

4. Menâru'l-envâr: Bu eser fıkıh usûlüne Hanefî âlimlerinden Pezdevî vr Serahsî'ye ait iki eserin özeti durumundadır. Aşırı kısa, usûlü'l-fıkha giriş mesabesinde bir eser olmasıyla birlikte, sonraki dönemlere tesiri çok olmuş; bundan dolayı eser defalarca şerhedilmiş, üzerine haşiyeler yazılmış, sonra tekrar ihtisar edilmiş ve tercümeleri yapılmıştır.¹⁶⁸ Müellif kendisinde bu eseri telifinden sonra esere tekrar "el-Münevvir fî şerhi'l-Menâr" ve "Keşfü'l-esrâr fî şerhi Menâri'l-envâr" adlı iki şerh daha telif etmiştir.¹⁶⁹

5. Şerhu'l-Müntehab fî usûli'l-mezheb: Bu eser de Ebû Hafs Neseî'nin Ahsîkesî'nin (v. 644/1246) fıkıh usûlündeki muhtasar eserini şerhidir.¹⁷⁰ Kaynakların bazılarında "Şerhu'l-

¹⁶⁰ Taşköprizâde, *Miftâhu's-seâde*, 2/167; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1673; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 102; Bağdadî, *Hedîyyetü'l-ârifîn*, 1/464; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 73; Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁶¹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/271; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 175; Taşköprizâde, *Miftâhu's-seâde*, 2/167, 257; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/154.

¹⁶² Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁶³ İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 175; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 172-173; Ziriklî, *el-A'lam*, 4/67; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 73; Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁶⁴ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/295; Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/154.

¹⁶⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*; Özel, "Fıkıh"; Özel, "Hanefî Mezhebi".

¹⁶⁶ Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁶⁷ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, 2/271; İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 175; Taşköprizâde, *Miftâhu's-seâde*, 2/167; Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 172; Ziriklî, *el-A'lam*, 4/67; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 6/32.

¹⁶⁸ Ferhat Koca, "Menâru'l-envâr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 1 Haziran 2022).

¹⁶⁹ Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

¹⁷⁰ Bağdadî, *Hedîyyetü'l-ârifîn*, 1/464; Bedir, "Neseî, Ebü'l-Berekât".

Ahsîkesî" olarak zikredilmektedir.¹⁷¹ Bu eser, Ümmü'l-kurâ Üniversitesinde Salim Öğüt tarafından doktora çalışması olarak neşre hazırlanmıştır.

6. el-Umde¹⁷²: İlme yeni başlayan medrese talebelerine yönelik telifedilen, akaide dair bir eserdir. Bu eser büyük oranda Ebû Hafs Neseî'nin "Akâid" isimli kitabından faydalanılarak kaleme alınmıştır. Kelam ilminin tüm konularını özetleyen¹⁷³ esere bie çok şerh yazılmıştır.¹⁷⁴ Müellif bu esri kendisi de şerhetmiş ve "el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd" ismini vermiştir.¹⁷⁵

7. Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl: Bu eser "Neseî tefsiri" veya "Medârik" olarak tanınan, Zemahşerî'nin Keşşâf'ından alıntılar yapan tefsir kitabıdır. Müellif bu tefsirinde daha çok Zemahşerî'nin mu'tezilî fikirlerine itirazlarda bulunmuştur.¹⁷⁶ Neticede bu tefsirin Ehlisünnet-Hanefî çizgisinde özlü bir tefsir niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.¹⁷⁷ Bu tefsir de müellifin diğer alanlardaki eserleri gibi medreselerde çokca okutulmuş, eser üzerinde birçok çalışma yapılmıştır.¹⁷⁸

Ayrıca bu eserlerle beraber "el-Leâli'l-fâhira fi ulûmi'l-âhira", "Fezâilü'l-a'mâl" ve "Fâide mühimme li def'i külli nâzile mülümme" adlarında risâle şeklinde üç kitapçık daha Neseî'ye Nispet edilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷¹ Gazzî, *et-Tabakâtü'sseniyye*, 4/155.

¹⁷² Ziriklî ve Kehhale eserin adını Umdetü'l-Akâid olarak kaydetmişlerdir (Ziriklî, *el-A'lam*, 4/67-68; Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*, 6/32). Eserin diğer isimleri için bkz. Yeşilyurt, *Ebû'l-Berekât en-Neseî ve el-Umde Adlı Eseri*, 187.

¹⁷³ Yeşilyurt, *Ebû'l-Berekât en-Neseî ve el-Umde Adlı Eseri*, 187.

¹⁷⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1168-1169; Yeşilyurt, *Ebû'l-Berekât en-Neseî ve el-Umde Adlı Eseri*, 197-198; Bedir, "Neseî, Ebû'l-Berekât".

¹⁷⁵ İbn Kutluboğâ, *Tâcü't-terâcim*, 175; Taşköprizâde, *Miftâhu's-seâde*, 2/168; Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, 6/32.

¹⁷⁶ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 1/305; Öztürk, "Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl".

¹⁷⁷ el-Keşşaf ve Beydâvî tefsiri ile karşılaştırmalı örnekleri için bkz. Yahya Alkın, "İmam Neseî ve Tefsiri", *Diyanet Dergisi*, 22/ 2 (Nisan- Mayıs-Haziran1986), 20-21.

¹⁷⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1640; Öztürk, "Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl".

¹⁷⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1274; Bağdadî, *Hediyyetü'l-ârifin*, 5/464; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 2/316; Yeşilyurt, *Ebû'l-Berekât en-Neseî ve el-Umde Adlı Eseri*, 183; Bedir, "Neseî, Ebû'l-Berekât".

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MECMA 'U'L-BAHREYN VE MÜLTEKA'N-NEYİREYN'DE İMAM ZÜFER'E NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

1.TAHARET

Taharet bölümünde; abdest, abdestin farzları ve sünnetleri, abdesti bozan şeyler, müsta‘mel suyla abdestin hükmü, artıkların hükmü, teyemmüm, teyemmümü bozan şeyler, mestler üzerine mesh, hayız, istihada, nifas ve hükümleri ve necasetler ve necasetlerden temizlenme olmak üzere on başlık atında imam züfer’e nispet edilen on altı görüş incelenecektir.

1.1. Abdest

1.1.1. Abdestin Farzları ve Sünnetleri

1- يفترض في الوضوء غسل الوجه ويسقطه (س) عما وراء العذراء واليدين والرجلين إلى المرفقين والكعبين. وأدخاها (ج)

Hanefî mezbebinde üç imama göre, abdestte yüzü yıkamak (İmam Ebu Yusuf’a göre kulak ile favori arasında kalan beyaz kısım hariç), dirseklerle beraber elleri, topuklarla beraber ayakları yıkamak farzdır.¹⁸⁰

*İmam Züfer’e göre elde dirsekler ve ayakta bilekler abdestte yıkanacak yerlere dâhil değildir. Çünkü İmam Züfer’e göre abdestle ilgili ayette geçen (إلى) harf-i ceri hedeflenen son sınırı ifade eder. Dolayısıyla (إلى) harf-i ceri ile mecrur olan kelime gayenin sonudur. Kendinden önceki hükmün kapsamına girmez. Çünkü gayeden sonraki hüküm önceki hükme muhaliftir. Kendinden önceki hükme tabi olacak olsa o zaman (إلى) harfi ceri ile kasdedilen gayenin bir anlamı olmaz. Oruç tutarken nasıl ki gece oruç süresine dâhil değilse, dirsekler ve topuklar da yıkanacak yerlere dâhil değildir. Ğâye muğayyâya dâhil olmaz¹⁸¹.

2- ولم يفرضوا مسح كل الرأس. فنقدته بالربع لا بالأقل. ومنعنا (ز) فيه مد الأصبع،

¹⁸⁰ Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsut* (Lübnan: Darul Marife . 1414/1993), 1/4; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fî tertîbi’s-şerâ’i’*, thk. Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmed Abdu’l Mevcud (Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 2003), 1/3.

¹⁸¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/4; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fî tertîbi’s-şerâ’i’*, 1/3; Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü’l-mübtedî*, thk. Talal Yusuf (Beyrut: Daru İhyai’t Tûrasi’l Arabi, ts.), 1/96; Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye şerhu’l Hidâye*, (Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 1420/2000), 1/106,107; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr ala el-Hidâye şerhi bidayet’ül Mübtedi*, (B.y.: Darul Fikr, ts.), 1/12.

Hanefî mezbebinde üç imama göre, başın dörtte birinin mesh edilmesi farzın yerine getirilmesi için yeterlidir. Bununla birlikte sadece bir parmakla yapılan mesh ile başı meshetme yerine gelmiş olmaz.¹⁸²

*İmam Züfer'e göre bir parmakla bile mesh yapılırsa mesh geçerlidir. Çünkü burada itibar meshedilen parmağa göre değil meshedilen yere göredir. Ona göre mesh miktarı asgari dörtte birlik alan parmak ileri geri hareket ettirilmek suretiyle meshedilirse bu caizdir. İfade ettiğimiz gibi İmam Züfer parmak sayısına değil, ıslaklığın başın dörtte birine isabet etmesini veya etmemesini itibara aldığı gibi, ayrıca parmak başa konulduğunda parmaktaki ıslaklığın müstamel olmayacağı görüşündedir.¹⁸³

1.1.2. Abdesti Bozan Şeyler

3- وينقضه كل خارج من سبيل، ولم يشرطوا الاعتقاد، ونلحق به الخارج النجس من غيره، والقيء وشرطنا (ز) فيهما السيلان والامتلاء (ز)

Hanefî mezbebinde üç imama göre, ön ve arka yollardan çıkan her şey abdesti bozar. Ön ve arka yoldan çıkanın mutat alışılmış olmasına veya çıkanın (önden taş dökülmesi veya arkadan kurtların, kan pıhtıcıklarının çıkması... gibi) nadirattan olmasına bakılmaz. Buna iki yoldan başkasından çıkan necasetler ve kusmuk da dâhildir ki abdesti bozar. Diğer necasetlerin ve kusmuğun akıcı ve ağız dolusu olması da şarttır.¹⁸⁴

* İmam Züfer'e göre vücudun herhangi bir yerinden çıkabilecek kan, irin, idrar gibi necis şeyler dışardan görülürse abdest bozulur.¹⁸⁵ (Bunların akıcılığına bakılmaz).

*İmam Züfer'e göre ön ve arka yollardan ve vücudun başka yerlerinden çıkan necasetler gibi, az miktarda ki kusmuk da abdesti bozar. Kusmuğun ağız dolusu olması gibi çoğu ile azı arasında bir fark yoktur.¹⁸⁶

1.1.3. Müsta'mel Suyla Abdestin Hükümü

4- ولا حكمنا (ز) بها إن كان مستعمله طاهراً.

İmam Ebu Yusuf göre kullanılmış su, kendisiyle abdestsizlik hali giderilmiş veya kendisiyle abdest alınıp ibadet edilmiş sudur. İmam Muhammed'e göre kendisiyle abdest alınıp

¹⁸² Serahsî, *el-Mebhut*, 1/5; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr ala'l-Hidâye şerhi bidayet'ül Mübtedi*, 1/15.

¹⁸³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1/15; Serahsî, *el-Mebhut*, 1/5; Ebu Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed Es-Semerkandi (v.540), *Tuhfetü'l-Fukaha* (Beyrut: Darul Kütüb il İlmîyye, 1414/1994), 1/9; el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 1/12; el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l Hidâye*, 1/123; İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, *Mülteka'l Ebhur* (Beyrut: Darul Kütüb il İlmîyye, 1418/1998), 1/22.

¹⁸⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, 1/5; el-Aynî, *el-Binâye*, 1/162,164.

¹⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'* fi tertîbi's-şerâ'i', 1/5; el-Aynî, *el-Binâye*, 1/162-164.

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebhut*, 1/116; Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/96; el-Aynî, *el-Binâye*, 1/210.

ibadet edilmiş su ağır necasetle pislenmiştir ve bu su temizdir ancak temizleyici değildir. İmam Ebu Yusuf'a göre hafif necasetle pislenmiştir.¹⁸⁷

*İmam Züfer'e göre, suyu kullanan kimse abdestli olduğu halde tekrar abdest alırsa bu su hem temiz (الطاهر) hem de temizleyicidir (الطهور) . Yani bu su kendisi temiz olduğu gibi bununla abdest gibi yeni bir temizlik yapılabilir. Bu kimse abdestsizse su temizdir(الطاهر) ancak temizleyici (الطهور) değildir.¹⁸⁸

1.2. Artıkların Hükümü

5- ويجمع بين التيمم والوضوء بسؤر بغل أو حمار وأجزنا (ز) تقديم التيمم،

Hanefî mezbebinde katır ve eşeğin artığıyla alınan abdest teyemmüm ile birleştirilir. Hanefî mezhebinde üç imama göre teyemmümü öne almak caizdir.¹⁸⁹

*İmam Züfer'e göre ise katır ve eşeğin artığıyla alınan abdest teyemmüm ile birleştirilirken teyemmümü öne almak caiz değildir. Çünkü abdest alacak kişinin, önce meşkûk olan katır ve eşek artığı suyla abdest alması vaciptir. Sonra teyemmüm yapması gerekir. Çünkü katır ve eşek artığı su, evsafı bakımından mutlak su gibi olduğundan kullanılması vacip olan bir sudur. Buna ilave olarak teyemmüm hakiki veya hükmi olarak su bulunmayan hallerde meşru kılınmıştır. Buna binaen abdest alacak kimsenin su bulamayan hükmünde olması için, önce meşkûk olan katır ve eşek artığı suyla abdest alması gerekir.¹⁹⁰

1.3. Teyemmüm

¹⁸⁷ Aynî, *el-Binâye*, 1/402; Osman b. Ali Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, Çelebi Haşiyeli (Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye kitapları, 1313/1895), 1/24.

¹⁸⁸ Aynî, *el-Binâye*, 1/402; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/24; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed Bâbertî er-Rûmî el-Mısıri (ö. 786/1384), *el-İnâye şerhu el-Hidaye* (B.y.: Darul Fikr, ts.), 1/89; Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî İbnü's-Sââtî, *Mecmau'l-Bahreyn ve Mülteka'n Neyyireyn*. thk. Salih b. Abdullah b. Salih el-Haydân vd. (Riyad: Darul Efhâm ve Darul Felah, 1437/2016), 1/212-214.

¹⁸⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 1/65,66; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/26; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/54.

¹⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 1/65-66; Merginânî, *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedi*, 1/26; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/54; Burhânüddîn (Burhânü's-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Merginânî (ö. 616/1219), *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*. thk. Abdülkerim Sami el-Cündi (Lübnan: Daru'l Kütüb ilmiyye, 1424/2004), 1/120; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/117; Aynî, *el-Binâye*, 1/495; Abdurrahman b. Muhammed Süleyman Maruf Şeyhizade Damad Efendi (ö. 1078/1667), *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur* (B.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 1/36; Ebü'l-Hasen (Hüseyn) Rükünlislâm Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Suğdı (ö. 461/1068), *en-Nütef fi'l-fetâvâ*. thk. Salahuddin en-Nahi (Amman/Beyrut: Daru'l Furkan, Müessetü'r Risale, 1404/1984), 1/12.

6- ويجوز من صعيد طاهر غير منطبق ، ولا متردد ، ولم نعين التراب . ويجيزه بالرمل أيضا وللضرورة بالغبار ، والاتصاق ملغى ، وشرطه ، وفرضناه (ز) النية فيه،

Hanefî mezbebinde üç imama göre, teyemmümde niyet etmek farzdır.¹⁹¹

* İmam Züfer'e göre teyemmümde niyet farz değildir. Çünkü teyemmüm abdestin yerine geçmiştir ve şartları konusunda yerine geçilen bir şey aslına aykırı olamaz. Nasıl ki abdest, niyetsiz kabulse onun yerine geçen teyemmümün de niyetsiz kabuldür. Aynı şekilde İmam Züfer, teyemmümün nasla (ayetle) sabit bir temizlik olduğunu, bundan dolayı da abdest gibi ayrıca bir niyete ihtiyaç duymadığını söylemektedir.¹⁹²

1.3.1. Teyemmümü Bozan Şeyler

7- ونبطل صلاته لرؤيته مطلقا، ويأمر بإعادتها لتذكره، وأبطلناها (ز) لرؤية متوضئ اقتدى بمثيم.

Hanefî mezbebinde üç imama göre, teyemmümle namaz kılan kimse ister mukim olsun ister yolcu olsun, kıldığı namaz ister farz olsun ister nafile, suyu görünce namazı bozulur. Yanında (binitinde) su olduğunu veya onun emriyle yanına su konulduğunu unutsa, sonra teyemmüm yapıp namaz kılsa, suyun varlığını hatırlayınca teyemmümle kıldığını namazı Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre iade etmez. İmam Ebu Yusuf'a göre etmesi gerekir. Suyla abdest alan bir kimse teyemmümlü bir imama uysa ve namaz esnasında suyu görse Hanefîlere göre namazı bozulur.¹⁹³

*İmam Züfer'e ve İmam Ebu Yusuf'tan bir rivayete göre, bu kişinin namazı bozulmaz. Ona göre, imamın abdestinin bozulmadığı müddetçe imama uyan kimsenin namazı bozulmaz. Muktedînin suyu görmesi kendisi suyla abdest aldığı için kendine etkisi yoktur. Aynı şekilde teyemmümle namaz kıldıran imam da suyu görmediği için onun abdestine de etkisi yoktur. Dolayısıyla imamın namazı sahih olduğundan muktedînin namazı da sahihtir.¹⁹⁴

8- ويعتبره من كافر لإسلامه ولو ارتد بعده، وأسلم أجزنا (ز) صلاته به.

¹⁹¹ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/28; Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 1/52; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/39; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/129.

¹⁹² Merginânî, *el-Hidâye*, 1/28; Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 1/52; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/39; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/129; Ebû Bekir el-Haddâdî (ö. 800/1397), *el-Cevheretü'n-Neyyira* (B.y.: el-Matbaa'l-Hayriyye, 1322/1904), 1/23; Damad Efendi, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-ebhur*, 1/39; Burhânüddîn el-Buhârî el-Merginânî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, 1/135; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/20.

¹⁹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/120; Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 1/56.

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/120; Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 1/56; Merginânî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, 1/154; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/20.

Bir kâfir müslüman olmak niyetiyle teyemmüm alsa, ardından müslüman olsa, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre aldığı teyemmüm, müslüman olduktan sonra geçerli olmaz, İmam Ebu Yusuf'a göre ise teyemmümü geçerlidir.¹⁹⁵

*İmam Züfer'e göre mürtedin teyemmümü batıldır. Çünkü küfür teyemmüme engeldir. Kâfirin baştan teyemmümü geçerli olmadığı gibi devamlılığı da geçerli değildir. Nikâhtaki haramlık gibi; haramlık nasıl ki başta haramsa sonrasında da haram olarak devam eder. Başlangıç ve devam arasında bir fark yoktur. Mürtedin teyemmümü de böyledir. Aynı şekilde, irtidat nasla tüm ibadetleri boşa çıkarır, teyemmüm de ibadettir. Dolayısıyla teyemmüm de batıl olmuştur.¹⁹⁶

1.4. Mestler Üzerine Mesh

9-.....،ويقدر الفرض بقدر ثلاثة أصابع من اليد ومنعنا (ز) المعذور منه....

Hanefî mezbebinde üç imama göre, mestler üzere meshin farz miktarı, el parmaklarıyla en az üç parmak miktarı olmalıdır. Özürlü kimse abdestli olarak giydiği mestin üzerine sadece bir namaz vakti içinde mesh yapabilir.¹⁹⁷

*İmam Züfer'e göre, özürlü de bir namaz vakti dışında mükimse bir gün bir gece, yolculuk halindeyse üç gün üç gece mesh yapabilir. Çünkü özür sahibinin abdesti dinen geçerlidir. Akıntı gibi özürler yok hükmündedir. Özürlünün bu haliyle almış olduğu abdestle kıldığı namazları geçerli olduğu görülmektedir. O da, mestini abdestliken giymiştir. Dolayısıyla özürlü sağlıklı kimseler gibi olmuştur.¹⁹⁸

10 - ونجيزه على المؤقنين، وأعدناه (ز) مطلقا لنزع أحدهما

İmam Züfer de dâhil olmak üzere Hanefî mezhebinde mestlerin üstüne giyilen çizmeler (botlar) üzerine mesh yapmak caizdir. Çizme vya bot üzerine mesh yapılıp sonra birinin ayaktan çıkarılması durumunda, meshin her iki ayakta da iade edilmesi gerekir.¹⁹⁹

*İmam Züfer'e göre, her iki ayağa da mesh iade edilmeden sadece çıkarılan ayağın çizmesinin altındaki meste mesh yapılır. Çünkü başlangıçta bir ayakta mest olup, diğerinde çizme olduğunda her ikisine de mesh yapmak nasıl caizse bu halde de caiz olur. Aynı şekilde

¹⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/1/7; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 1/52.

¹⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/1/7; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 1/52.

¹⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/105; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 1/9.

¹⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/105; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 1/9; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/314.

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/103; Kâsânî, *Bedâ'i 'u's-sanâ'i*, 1/9.

bir ayaktaki mesti diğerindeki çizmeyi tek tek düşündüğümüzde de ikisi de üzerlerine mesh yapmaya uygundur. Dolayısıyla çıkarılmayan ayağa tekrar mesh yapmaya gerek yoktur.²⁰⁰

1.5. Hayız, İstihada, Nifas ve Hükümleri

11-.....،أوحاضت وقد بقي أقل من قدر أداء الوقتية نفينا (ز)الوجوب،

Hanefî mezbebinde üç imama göre, bir kadın bir namaz vaktinin sonunda namazı kılmaya yetecek vakit kalmadan âdet görürse, o namazı kaza etmesi gerekmez.²⁰¹

*İmam Züfer'e göre, eğer kadının âdeti başladığında kalan vakit o vaktin namazını kılmaya yetecek kadar ise kazası gerekmez. Ancak kalan vakit o vaktin namazını kılabilen süreden daha az ise o namazın kazası gerekir.²⁰²

12-.....، وأجزناه (ز) للانقطاع على العشرة بدون غسل،....

Hanefî mezbebinde üç imama göre, on günde âdeti kesilen hanımla gusül abdesti alıp temizlenmeden cinsel ilişki caizdir.²⁰³

*İmam Züfer'e göre, hayızlı kadının âdeti en fazla müddetinde de bitse en az müddetinde de bitse gusül abdesti alıp temizlenmeden cinsel ilişki caiz değildir. Çünkü "âdetliyen temizleninceye kadar hanımlara yaklaşmayın " ayetindeki haramlıktan gaye gusüldür.²⁰⁴

13-.....،ونأمر المستحاضة، ومن بمعناها بالوضوء للوقت لا للصلاة . ونقضناه (ز) لخروجه لا لدخوله،

²⁰⁰ Serahsî, *el-Mebhut*/ 1/103; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâ'i*, 1/9; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/52; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/320,321; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*. thk. İlyas Kaplan (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 1/47.

²⁰¹ Serahsî, *el-Mebhut*, 2/14; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâ'i*, 1/95; Haddâdi, *el-Cevheretü'n-Neyyira*, 1/32.

²⁰² Serahsî, *el-Mebhut*, 2/14; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-sanâ'i*, 1/95; Haddâdi, *el-Cevheretü'n-Neyyira*, 1/32; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/341; Kaplan, *İbn Melek'in "Şerhu Mecmai'l-Bahreyn" Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*", 1/50.

²⁰³ Serahsî, *el-Mebhut*, 2/16; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/33; Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî (ö.792/1390), *Kitâbü't-Tenbih 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*. thk: Abdülhakim b. Muhammed Şakir (c. 1,2,3), Enver Salih Ebu Zeyd (c.4,5),(Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003), 1/415; Zeynüddin İbn Nüceym (ö. 970/1563), *el-Bahrü'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-deka'ik*, (Daru'l Kitabu'l İslami), 1/214;

²⁰⁴ Serahsî, *el-Mebhut*, 2/16; Dımaşkî, *Kitâbü't-Tenbih 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*, 1/415; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-deka'ik*, 1/214.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, müstehada ve bu manada özürlü olanların her namaz için değil her vakit için abdest almaları gerekir. Yeni bir vaktin girişiyle değil, o vaktin çıkmasıyla abdestleri bozulur.²⁰⁵

*İmam Züfer'e göre, mazeretli kişinin abdesti yewni vaktin girmesiyle bozulur. Çünkü mazeretli kişi kendisinde hades hali olmasına rağmen namaz kılanabilmesi bir ihtiyaçtan dolayıdır. Henüz vakit girmemişken de böyle bir ihtiyaç ortaya çıkmamaktadır.²⁰⁶

1.6. Necasetler ve Necasetlerden Temizlenme

14-.....، وأجزنا (ز) الصلاة دون التيمم على أرض حكمنا بطهرها للجفاف

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir yere pislik isabet eder sonra da pislğin eseri kurumak suretiyle renk ve koku bakımından kaybolursa, orada namaz kılmak caiz olur, ancak o yerden ittifakla teyemmüm caiz olmaz.²⁰⁷

* İmam Züfer'e göre, böyle bir yerde teyemmüm gibi namaz kılmak da caiz değildir.²⁰⁸

15- وأجزنا الصلاة دون التيمم على أرض حكمنا (ز) بطهرها للجفاف

Hanefî mezhebinde üç imama göre, necaset isabet eden bir yer, sonra kurumak suretiyle pislğin eseri renk ve koku bakımından kaybolursa, orası temizlenmiş olur.²⁰⁹

* İmam Züfer'e göre, böyle bir yer temiz değildir ve kurumakla temizlenmez. Çünkü o yer görünen bir necasetle kirlenmiştir, elbisede olduğu gibi kurumakla temizlenmez.²¹⁰

²⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/84; Ebu Bekr Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/21; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/34; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/36.

²⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/84; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/21; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/34; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/36; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/382; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/55.

²⁰⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/85; Merginânî, *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedi*, 1/37; Aynî, *el-B.âye şerhu'l-Hidâye*, 1/720; Serahsî, *el-Mebsut*, 1/205; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/71; Bâbertî, *el-Înâye şerhu el-Hidaye*, 1/198; Haddâdi, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/37.

²⁰⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/85; Merginânî, *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedi*, 1/37; Aynî, *el-Binâye*, 1/720; Serahsî, *el-Mebsut*, 1/205; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/71; Bâbertî, *el-Înâye*, 1/198; Haddâdi, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/37; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/401; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/58.

²⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/205; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/85; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/37; Aynî, *el-Binâye*, 1/720.

²¹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/205; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/85; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/37; Zeylâi, *Tebyînu'l-haka'ik*, 1/73; Aynî, *el-Binâye*, 1/720; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/401; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/58.

16- وطردنا (ز) الحكم في المأكولة.....

Eti yenen hayvanların dışkıları İmam Ebu Hanife'ye göre ağır necasettir. İmameyne göre hafif necasettir.²¹¹

* İmam Züfer'e göre, eti yenen hayvanların dışkıları hafif necaset, eti yenmeyen hayvanların dışkıları ğaliz necasettir. Çünkü eti yenen hayvanların idrarları hafif necasettir. Buna binaen dışkıları aynı şekilde hafif necasettir.²¹²

Taharet bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

²¹¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/61; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/62; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/50; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/36.

²¹² Serahsî, *el-Mebsut*, 1/61; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/62; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/50; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/36; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/417; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/61.

2. NAMAZ

Namaz bölümünde; namazın şekli ve kılınışı, imamet, namazda abdestin bozulması, geçmiş namazların kazası, ravatip sünnetler, farza yetişme, nafileler, nafilelerin hükümleri ve adaklar, hasta namazı, tilavet secdesi, yolcu namazı, cuma namazı ve cenaze namazları olmak üzere on başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen otuz beş görüş incelenecektir.

2.1. Namazın Şekli ve Kılınışı

17- ،وقهقهته عوضه تفسد صلاة المسبوق ونقضنا (ز) بها الوضوء،

Hanefî mezhebinde üç imam, teşehhüt miktarı oturduktan sonra selam vermek üzereyken meydana gelen kahakahanın, abdesti bozduğunu ve gülen kişinin sonra kılacağı namazlar için abdest alması gerektiğini söylemiştir.²¹³

*İmam Züfer'e göre, teşehhüt miktarı oturduktan sonra selam vermek üzereyken meydana gelen kahakaha abdesti bozmaz. Çünkü İmam Züfer, kahkahadan namaz ve abdestin bozulmasının hükmünün nas ile sabit olduğu, namazın iadesini gerektirecek her kahkahanın abdestin de iadesini gerektireceği; namazın iadesi gerekmeyen kahkahanın ise abdesti bozmayacağı görüşündedir. Aynı şekilde İmam Züfer, kıyasa göre namaz dışında hades sayılmayan bir şeyin namaz içinde de hades sayılmayacağı görüşündedir. Ancak burada kahkahanın namaz içinde, namazı ve abdesti bozacağı ile ilgili nas olduğundan kıyası terkettiğini söylemiştir. Nassın işaret ettiği mananın da bu olmadığını ve dolayısıyla böyle bir kahkahanın namazı ve abdesti de bozmayacağını, ancak namazın iadesini gerektiren kahkahanın abdesti de bozacağını namazın iadesini gerektirmeyen kahkahanın abdesti de bozmayacağını ifade etmiştir.²¹⁴

2.2. İmamet

18- وأطلقاها وشرطنا (ز) نية إمامتهن لصحة اقتدائهن،

Hanefî mezhebinde üç imam, imamın erkek muktedîlere namaz kıldıracağı zaman, onlara imam olmaya niyet etmesinin şart olmadığı; fakat muktedîler arsında kadınların olması

²¹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/172, 1/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/174; Aynî, *el-Binâye*, 1/287,296, 2/399.

²¹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/172, 1/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/174; Aynî, *el-Binâye*, 1/287,296, 2/399; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/106; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/89.

durumunda onlara da imam olmaya niyet etmesinin şart olduğunu söylemişler. İmam kadınlara imamlık yapmaya niyet etmediği takdirde kadınların o imama uyamayacağını ifade etmişler.²¹⁵

* İmam Züfer'e göre, imam kadınlara imamlık yapmaya niyet etmese de kadınların o imama uymaları caizdir. İmam Züfer; kadınlara imâmlığı erkeklere imâmlığa kıyaslamış ve erkek imamın kadınlı cemaate namaz kıldırırken kadınlar için imamete niyet etmesinin şart olmadığını söylemiştir. Mezhepte kadınların bayram ve cuma namazlarında imamın kadınlara imamet niyeti olmadığı halde, onların imama uymasının caiz olması hükmüne de İmam Züfer tarafından kıyaslanmıştır.²¹⁶

19- ولا عينا (ز) الثانية من لفظي الإقامة له.....

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre namaz cemaatle kılınacağı zaman imam namaza müezzin الصلاة قد قامت deyince, Ebû Yûsuf'a göre müezzin kameti bitirdikten sonra iftitah tekberi alarak başlar; Hanefîlere göre müezzin الصلاة حي على deyince cemaat ayağa kalkar.²¹⁷

* İmam Züfer'e göre ise müezzinin birinci kez الصلاة قد قامت demesiyle imam da cemaat de ayağa kalkarlar; müezzin ikinci kez الصلاة قد قامت demesiyle de imam iftitah tekberi alarak namaza başlar. Zira namaza kalkmaya ve başlamaya davet eden çağrı الصلاة قد قامت ifadesidir, aynı şekilde burada namazın başladığını haber veren müezzinin yalancı konumuna düşmekten korunması vardır.²¹⁸

20- ، وأفسدناها (ز) من معذور لخلافه،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, idrar kaçağı veya sürekli burun kanaması olan özürünün sağlıklı kişiye, çıplak olanın giyinik olana, ümmî olanın okuyana imamet-i sahih değildir.²¹⁹

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/186; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/128,1/140; Merginânî, *el-Hidâye*,1/58; Bâbertî, *el-İnâye*,1/363.

²¹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/186; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/128,1/140; Merginânî, *el-Hidâye*,1/58; Bâbertî, *el-İnâye*,1/363; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/138; Aynî, *el-Binâye*, 2/351; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/146; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/95; Mehmet Ali Aytekin " *İmam Züfer'in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve fikhî Görüşleri* " (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 104.

²¹⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/39; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik şerhu Kenzü'd-* 1/108; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/55.

²¹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/39; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/108; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/55; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/147; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/95; Aytekin " *İmam Züfer...* ", 110.

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*,1/139; Aynî, *el-Binâye*, 2/356-360-361; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/34. Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/77.

* İmam Züfer'e göre, teyemmümlü olanın Abdestli olana, mesh edenin abdestte ayaklarını yıkamış olana imamet-i sahih olduğu gibi, özür-lünün de özür-lü olmayana imamet-i sahihtir. Çünkü özür-lünün namazı kendi hakkında sahihtir, o kendisinden istenileni yapmıştır. Bundan dolayı ister baştan ister sonradan (istihlaf) imam olsun, özür-lü olmayanın özür-lü olan imama uyması sahihtir.²²⁰

21- ، والبناء (ز) لفوته

Hanefî mezhebinde üç imama göre, özür sahibinin namaz kılarken özrü ortadan kalksa namaza kaldığı yerden devam etmesi caiz olmaz.²²¹

* İmam Züfer'e göre, namzına kaldığı yerden devam etmesi caizdir. Çünkü özür sahibinden istenen bulunduğu hal üzere namazı kılmasıdır. O da kendisinden istenileni yerine getirmiştir.²²²

22- ، ولو ركع قبل إمامه فلحقه قبل قيامه أجزأه (ز) ...

Hanefî mezhebinde üç imama göre, muktedi imamından önce rükûya gider ve muktedi rükûdan doğrulmadan imam ona yetişir ve rükûda beraber olurlarsa bu kişinin namazı sahihtir.²²³

* İmam Züfer'e göre, bu muktedinin imamından önce hareketi caiz olmadığı gibi namazı da sahih değildir. Çünkü imama uymada birlikte hareket etmek asıldır. İmamdan önce yaptığı fiiller muteber değildir. Aynı şekilde muteber olmayanın üzerine bina ettikleri de muteber değildir. Dolayısıyla muteber olmayan rükûnun üzerine bina edilen secde de muteber değildir. Hemen doğrulup rukusunu yapması gereklidir ki rükûsu imamın rükûsundan sonra gerçekleşmiş olsun.²²⁴

²²⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/139; Aynî, *el-Binâye*, 2/356-360-361; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/34; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/155; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/96.

²²¹ Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/193; Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Şeyhzade, Damat Efendi *Mecmau'l Enhur Fi Şerhi Mülteka'l Ebhur* (B.y.:Daru İhyai't-Türasi'l-Arab, ts.), 1/155.

²²² Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/193; Damat Efendi *Mecmau'l Enhur* 1/155; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/155; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/96; Aytekin, "İmam Züfer...", 110.

²²³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/218; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/72; Aynî, *el-Binâye*, 2/579,580.

²²⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/218; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/72; Aynî, *el-Binâye*, 2/579,580; Bâbertî, *el-İnâye*, 1/483; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/144; Zeylaî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 1/185; İbn'ü Nüceym Mısri, *el-Bahrü'r-râ'ik*, 2/82.

23- ، ولو اقتدى والإمام راعى فرقع فرقع المقتدى عكسناه (ز) ولو سبق

Bir kimse imam rükûdayken imama uysa ayakta dursa, imam rükûdan doğrulduktan sonra rükû yapsa hanefî mezhebinde üç imama göre, önceki hükmün aksine bu kişinin rükûsu câiz değildir ve rekate yetişmiş olmaz.²²⁵

*İmam Züfer'e göre bu halde de o kimse rekate yetişmiş Kabul edilir. Çünkü rükû kıyam hükmündedir. Rekate âlâ (ayaktaki hal) kısmı ve esfel (oturulan hal) kısmı varolup iki kısım da farklı kısımlardır. Âlâ kısmında kıyam ve rükû vardır. Kıyam ve rükû ikisi de âlâ kısmında olduklarından eşit sayılırlar. Bundan dolayı rükûda imâma yetişen kimse kıyamda yetişmiş mesabesindedir. Bundan dolayı bir kişi kıyamda imamlarla birlikte tekbir alsın, rükûda imama tâbi olmasa imam rükûdan doğrulduğunda rükû yapsa namazı sahihtir.²²⁶

24- ، ولو تابع فيما بقي ثم قضى الفائت ثم ما نام فيه أجزأه (ز)

İmama uyan muktedî rükûda (tertibi bozduktan sonra) imama yetiştiği yerden geri kalan kısmında imama tabi olup (tertibe riayet edip) kaçırdığını kaza ederse (lahik olarak) sonra uyuduğu kısmı kaza ederse (her rekâtte oturmak suretiyle) üç imama göre bu namaz sahihtir.²²⁷

*İmam Züfer'e göre bu namaz sahih değildir. Ona göre, bir rekâta rükû ve secdeler arasında tertip vacip olduğu gibi namaz fiillerinde de tertip vaciptir. Bu durumda tertip her şekilde bozulduğundan bu namaz caiz olmaz.²²⁸

²²⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/94; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/72.

²²⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/94; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/72; Aynî, *el-Binâye*, 2/578; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/164; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/98.

²²⁷ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi'*, 1/137.

²²⁸ Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi'*, 1/137.

2.3. Namazda Abdestin Bozulması

25- ، وأبطلنا (ز) استخلافها في حقهن.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, namaz kıldırırken abdesti bozulan imamın, yerine arkasında namaz kılan erkekler ve kadınlardan oluşan cemattan bir kadını halef tayin etmesi batıldır. İmam yerine halef olarak bir kadını tayin ederse cemaatin tamamının namazı fasit olur.²²⁹

*İmam Züfer'e göre, abdesti bozulan imamın yerine arkasında bulunan bir kadını halef etmesi caizdir. Bu durumda hem imamlığa geçen kadının hem de diğer kadınların namazı sahihtir. Erkeklerin namazı fasit olur. Aynı şekilde burada imamın imama ihtiyacı değil cemaatin imama ihtiyacı vardır, kadınların kadınlara imameti caizdir; ancak erkeklere imametleri caiz değildir.²³⁰

26- ، ولو نام لاحق سهي إمامه عن القعدة الأولى فاستيقظ بعد الفراغ أمرناه (ز) بترك القعدة.....

Lâhik imama uysa, sonra uyusa imam da ilk oturuşu sehven yapmamış olsa, imam 3. rekâtı bitirdikten sonra lâhik uyansa üç imama göre; lâhik ilk oturuşu yapmaz terkeder.²³¹

*İmam Züfer göre ise; lâhik bu durumda ilk oturuşu yapar. İmam Züfer, ilk oturuşun namazın vaciplerinden olduğunu, imamın ilk oturuşu sehven yapamayıp 3. rekatle meşgul olduğu için ilk oturuşu gerçekleştirmekten aciz olduğunu, bu eksikliği gidermek için de imama sehiv secdesi gerektiğini, lâhikın ilk oturuşu yapmaya imkânının olduğunu, sehven terketmediğini (dalgın olmadığını), mesbuk gibi yapması gerektiğini terkedemeyeceğini ifade etmiştir.²³²

²²⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/181,247; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/227; Aynî, *el-Binâye*, 2/378; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/151.

²³⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/181,247; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/227; Aynî, *el-Binâye*, 2/378; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/151; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/201; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/104.

²³¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/98-99; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/224.

²³² Serahsî, *el-Mebsut*, 2/98-99; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/224; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/202; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/104.

2.4. Geçmiş Namazların Kazası

27 - ، وأسقطناه (ز) بست لا بشهر

Hanefî mezhebinde üç imama göre, buluş çağından itibaren namaz kılan bir kişinin altı vakit namazı kazaya kalırsa, o kişi sâhib-i tertipliğini kaybeder.²³³

*İmam Züfer'e göre bir kişinin bir aylık namazından fazlası kazaya kalmadıkça, o kişinin sâhib-i tertipliği sürer; bir aydan fazla namazı kazaya kalmış olursa sâhib-i tertipliği biter. Çünkü bir ayın altı az hükmündedir. Bir ayın altında bir süreye selem akdi bile caiz değildir. Bir aydan fazlası çok hükmündedir, kılınmayan namazların çokluğundan dolayı sâhibi tertiplik düşer.²³⁴

28 -، ولو صلى الظهر بغير طهر ثم صلى العصر به ذاكراً ثم قضى الظهر وحدها ثم صلى المغرب ذاكراً أجزأه (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse öğle namazını abdestsiz kılsa, sonra abdestli olarak öğle namazını abdestsiz kıldığını bilerek hatırlayarak ikindi namazını kılsa, sonrada sadece öğle namazını kaza etse, ikindi namazını kaza etmese, sonra da yine bunu bilerek akşam namazını kılsa caizdir.²³⁵

*İmam Züfer'e göre, bu caiz değildir. Çünkü o, abdestsiz olarak kıldığı öğle namazı ile fasit olan ikindi namazını bilerek hatırlayarak akşam namazını kılmıştır. Bundan dolayı da onun ikindi namazı sahih olmadığı gibi akşam namazı da sahih değildir.²³⁶

Serahsî'nin Mabsutunda imam Züfer'in bu meselede görüşü direk zikredilmeyip sadece mefhum olarak çıkarılmıştır. Kâsânî ise bu meselede imam Züfer'in görüşüne değinmemiş, Hanefî mezhebinin müfta bih görüşüne ve diğer imamların rivayetlerine değinmiştir.

²³³ Serahsî, *el-Mabsut*, 1/154, 223; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/136.

²³⁴ Serahsî, *el-Mabsut*, 1/154, 223; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/136; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/208; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/106.

²³⁵ Serahsî, *el-Mabsut*, 1/244-245, 223; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/134.

²³⁶ Serahsî, *el-Mabsut*, 1/244-245, 223; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/134; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/209; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/106.

29 - ، ولو ظن إجزاء العصر أمرناه (ز) بإعادتهما لا الظهر وحدها،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse öğle namazını abdestsiz kılsa, sonra abdestli olarak öğle namazını abdestsiz kıldığını bilerek hatırlayarak ikindi namazını kılsa, sonrada sadece öğle namazını kaza etse, ikindi namazını tekrar kılmasa, sonra ikindi namazının sahih olduğu zannıyla akşam namazını kılsa, kendisine öğle ve ikindi namazlarını kaza etmesi emredilir.²³⁷

*İmam Züfer'e göre, sadece öğle namazını kaza etmesi emredilir. Çünkü öğle namazını abdestsiz kıldığını hatırlamsına rağmen ikindi namazının sahih olacağı zannı öğle namazını unutma mesabesindedir, buna binaen ikindi namazı sahihtir ve sadece öğle namazını kaza etmesi gerekir.²³⁸

30 - ، وعذرناه (ز) بالجهل في دار الحرب،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kişi dâruharpde Müslüman olup orada bir müddet kalsa ve farziyetini bilmediğinden uzun süre namaz kılmasa, namazın farziyetini öğrendiğinde, kılınmayan namazların daha sonra kaza edilmesi vacip değildir.²³⁹

*İmam Züfer'e göre, bu kişinin kılmadığı namazları daha sonra kaza etmesi vaciptir. Çünkü îmanı bilmemek inanmanın gerekliliğini engellemediği gibi İslam hükümlerini bilmemek de islamî hükümlerin vücûbiyetini engellemez. DâruIslamda Müslüman olup hükümleri bilme bu hükümler ona vacip olduğu gibi dâruharpde de vaciptir.²⁴⁰

²³⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/244-245; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/134.

²³⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/244-245; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/134; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/210; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/106.

²³⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/245; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/135; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz Âbidîn ed-Dimeşkî, *Reddu'l Muhtar alâ'd Duraru'l Muhtar* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1412/1992), 2/75.

²⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/245; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/135; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/212; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/107.

2.5. Ravatip Sünnetler, Farza Yetişme, Nafileler, Nafilelerin Hükümleri ve Adaklar

31 - ، وأوجبناه (ز) لقطع المؤدي في الوقت المكروه،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, namaz kılınması mekruh olan vakitte başlanılıp bozulan nafilenin kazası vaciptir.²⁴¹

* İmam Züfer'e göre, namaz kılınması mekruh olan vakitte başlanılıp tamamlanmadan da bozulan nafile namazın sonraki bir vakitte kazası vacip değildir. Bu vakitte namaz kılmak menhî olduğundan bu namazı tamamlamak zorunlu değildir. Dolayısıyla yok sayılması gerekir. Bayram günü nafile olarak başlanan oruç bozulduğu zaman kazası gerekmiyorsa aynı şekilde mekruh vakitte başlanıp sonra bozulan nafile namazın da kazası gerekmez.²⁴²

32 - ، وعكسناه (ز) لقطع مظنون الوجوب...

Hanefî mezhebinde üç imama göre, önceki hükmün aksine bir kimse kılması gerektiğini zannettiği bir namaza başlar, sonra da kendisinin kılması gerektiği bir namaz olmadığını anlar ve namazı bozarsa, bu namazı kaza etmesi gerekmez.²⁴³

* İmam Züfer'e göre, (önceki hükmün aksine) böyle bir kişinin bozduğu bu namazı kaza etmesi gerekir. Çünkü bu kişi kendisinin kılması gerekmediği sonradan anlaşılan başladığı namazın vücûbîyeti düşse bile o başlanmış namaz nafile olur, başlanmış nafile namaz da bozulursa kazası gerekir.²⁴⁴

33 - ، ولو اقتدي بمقتضى متنفلاً فأفسده ثم اقتدي به بنوي قضائه أجزأه (ز) عنه، ...

Bir kimse nafile olarak farz kılan bir imama uysa, sonra da imamla beraber başladığı bu namazı bozsa, başlanmış bir ibadeti bozduğundan kazası lazım gelen bu namazı kaza etmek niyetiyle tekrar imama uysa, hanefî mezhebinde üç imama göre bu sahihtir.²⁴⁵

²⁴¹Serahsî, *el-Mebsut*, 1/209; *Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290.

²⁴²Serahsî, *el-Mebsut*, 1/209; *Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/240; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/111.

²⁴³Serahsî, *el-Mebsut*, 2/82,83; *Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi'*, 1/291,2/102.

²⁴⁴Serahsî, *el-Mebsut*, 2/82,83; *Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi'*, 1/291,2/102; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/241; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/111.

²⁴⁵Serahsî, *el-Mebsut*, 2/11; *Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290.

* İmam Züfer'e göre, böyle bir kinsenin bu namazı sahih değildir. Çünkü onun nafîle niyetiyle farz kılan imama uyarak başladığı namazı bozmasıyla bu namazın kazası ona vacip olmuştur. (ikinci defa imama uymakla farz kılan bir kimse, başka bir farzı kılan imama uymuş olacaktır ki bu caiz değildir. Bundan dolayı o kimse yeni bir nafîleye başlamış olmaktadır). Bu namazın kazası adak gibi onun zimmetinde borç olmuştur. Buna binaen başka bir namazda imama uyarak bu namazı kaza etmesi gerekir.²⁴⁶

Serahsî el-Mebsut'ta İmam Züfer'e nispetle, bu namazın başka bir namazda imama uyarak kaza edilmesi gerektiğini söylerken, Kâsânî Bedâ'i 'u's-sanâ'i'de başka namaz (farz namazı) kılan imamın arkasında kaza edilemeyeceğini söylemiştir.

34 - أو نذر ركعتين بغير طهر يلزمه (س) بهما بطهر ، وأهدره أو بغير قراءة أو ركعة أو ثلاثاً حكماً (ز) بها، ...

Bir kimse “Abdestsiz iki rekât namaz kılacağım” diye nezretse, İmam Ebu Yusuf'a göre abdestli iki rekât namaz kılması gerekir. İmam Muhamme'e göre adağı geçersizdir veya “Kıraatsiz iki rekât namaz kılacağım” veya “bir rekât namaz kılacağım” veya “üç rekât namaz kılacağım” diye nezretse hanefî mezhebinde üç imama göre bu nezir geçerlidir. Kıraatsiz iki rekâta kıraatli iki rekât namaz, tek bir rekât dediğine iki rekât namaz, üç rekât dediğine dört rekât namaz kılması gerektiği hükmünü vermişlerdir.²⁴⁷

* İmam Züfer'e göre, kıraatsiz namaz ve tek rekât namaz “gurbet” sayılmadığından bunları nezredene bir şey gerekmez. Üç rekât nezir konusunda da iki rekât namaz kılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü nezri bir ikili (şef'), onun üzerine bir de ziyade tek rekâtle yapmıştır. Birinci nezri geçerli olmuş, ikinci (ziyade tek rekât) nezri lağv olmuştur.²⁴⁸

35 - أو في مكان كذا فأداها في أقل من شرفه أجزأها (ز) عنه، ...

²⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/11; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/243; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/112.

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/209; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290.

²⁴⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/209; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/290; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/243; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/112.

Bir kimse Kâbe gibi müşerrefe gibi bir yerde namaz kılmayı nezretse ancak ondan daha düşük dereceli bir yerde namaz kılsa hanefî mezhebinde üç imama göre, bu caizdir. Nezir yerine gelmiştir.²⁴⁹

* İmam Züfer'e göre, bu caiz değildir. Nezir yerine gelmemiştir. Oruç ve sadaka tayin edilen şey belirlenmiş olur. Aynı şekilde i'tikaf ve namazda da durum böyledir. Şeref bakımından belirlenenden daha yükseğinde kılınması caiz, daha aşağısında caiz değildir. Beyt'il Makdise namaz kılmayı nezretse ancak Mescid-i Nebevî'de kılsa bu caizdir. Ters caiz değildir.²⁵⁰

36 - ، ولو نذرت عبادة في غد فحاضت فيه ألزمتها (ز) بقضائها،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kadın yarın ibadet etmeyi nezretse ve yarın olduğunda âdet görse nezrettiği ibadeti kaza etmesi gerekir.²⁵¹

* İmam Züfer'e göre, kaza etmesi gerekmez. Çünkü ibadeti nezredilenin yapılmasına uygun olmayan bir zamana (nezredilenin âdet sebebiyle edası mümkün olmayan zamana) bağlamıştır. Bu da caiz değildir. “Âdet günümde ibadet edeyim” demek gibi.²⁵²

2.6. Hasta Namazı

37 - ويؤخر للعجز عنه، والغنياء (ز) بالقلب،

Hanefî mezhebinde üç imam, başı ile îmayla namaz kılmaktan aciz olan hastanın, kalbiyle, gözüyle ve kaşıyla îma etmesinin şart olmadığını söylemişlerdir.²⁵³

*İmam Züfer'e göre, böyle bir kimse başa yakın olduğundan kaşıyla îma, buna da gücü yetmezse gözleriyle (gözlerde başta bulunmakta) îma ederek, gözüyle de gücü yetmezse

²⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/132; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/290.

²⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/132; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/290; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/248; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/112.

²⁵¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/98.

²⁵² Serahsî, *el-Mebsut*, 3/98; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/249; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/113.

²⁵³ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/217; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/192.

kalbiyle îma ederek namazını kılmalıdır. Çünkü namazın sıhhati için şart olan niyet, kalp ile yapılmaktadır. Buna binaen acziyet durumunda kalbin îmasıyla namaz eda edilir.²⁵⁴

2.7. Tilavet Secdesi

38 - ، وحكمنا (ز) بالإجزاء في الأداء على حسب الوجوب،.....

Bir kimse güneş doğarken secde ayetini okusa ve secdeyi yapmasa, ta ki (secdenin vücûp şekline göre) zeval vaktinde veya gün batarken tilavet secdesini yapsa hanefî mezhebinde üç imama göre bu caizdir.²⁵⁵

* İmam Züfer'e göre, caiz değildir. Çünkü o kimse kerâhat vakti çıkıncaya kadar tilevet secdesini yapmamıştır. Dolayısıyla tilavet secdesinin edasının vücûbiyeti onun zimmetinde sabit olmuştur. Bunu da nakıs (kerâhat) vakitte eda edemez. Nasıl ki dün kılamadığı ikinci namazının kazasını bugün gün batımında yapamıyorsa ki bu caiz değil, Aynı şekilde kerâhat vaktinde okuduğu tilavet secdesini de kerâhat vaktinde eda etmesi caiz olmaz.²⁵⁶

2.8. Yolcu Namazı

39 - ، او العسكر المحاصرون أمرناهم (ز) به،.....

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre, küffâra ait bir kaleyi veya islam beldesinde asileri kuşatıp orada on beş günden fazla kalmaya niyet eden müslüman askerler namazlarını kısaltarak kılarlar.²⁵⁷

* İmam Züfer'e ve Ebu Yusuf'dan rivayete göre, ikâmete niyet ettikleri için namazlarını tam kılarlar. Çünkü kuvvet ve hâkimiyet müslümanlarda olup, askerlerin orada ikâmetleri mümkün olmuştur.²⁵⁸

40 - ولو بقي من الوقت أقل من قدر أداء ركعتين فساقر ألزمناه (ز) بهما لا بأربع،.....

²⁵⁴ Serahsî, *el-Mebcut*, 1/217; Semerkandi, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/192; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/275; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/117.

²⁵⁵ Serahsî, *el-Mebcut*, 2/7, 2/133; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/186, 187.

²⁵⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, 2/7, 2/133; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/186-187; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/294-295; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/113.

²⁵⁷ Serahsî, *el-Mebcut*, 1/248, 249; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/80, 81; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/98.

²⁵⁸ Serahsî, *el-Mebcut*, 1/248, 249; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/80, 81; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/98; Aynî, *el-Binâye*, 3/21; Zeylâî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 1/212.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kişi dört rekâtlı bir namaz vaktinden sadece iki rekât kılabilir kadar az bir zaman kaldıktan sonra yolculuğa çıksa, vaktin namazını dört rekât tam olarak değil, iki rekât (kasrederek) kılar.²⁵⁹

*İmam Züfer'e göre, bu yolcu vaktin namazını kasr etmeyip dört rekât olarak kılar.²⁶⁰

41 - ، وأمرنا (ز) بالحق بالقصر لو دخل مصره

Hanefî mezhebinde üç imama göre, seferî imamın arkasında namaza başlayıp abdesti bozularak lâhik durumuna düşen bir yolcu, abdest almak için ikamet şehrine girse imamın selamından sonra kılamadığı rekâtları kaza ederken iki rekât olarak kılar.²⁶¹

* İmam Züfer'e göre, namazı dört rekât olarak kılar. Çünkü ikamet şehrine girmekle mukim olmuştur. Mukim olunca da farz dörde dönüşmüştür. Bu durumda lahik, aynı mesbuk gibi olmuştur.²⁶²

42- أو شرع (ز) في عصره فغربت فنواها،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir yolcu (ikamet şehrine girerken) ikinci namazını kılmaya başlasa, güneş batsa o yolcu da namaz esnasında ikamete niyet etse ikindiye iki rekât kılar.²⁶³

* İmam Züfer'e göre, namazı dört rekât olarak tam kılar. Çünkü ikamet niyeti namaz esnasında gerçekleşmiştir. Buna binaen mukim olunca da namazı dört rekât olarak tam kılar.²⁶⁴

²⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/238; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/95.

²⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 1/238; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/95; Zeylâî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 1/215; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 1/149.

²⁶¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/7, 2/133; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/102.

²⁶² Serahsî, *el-Mebsut*, 2/7, 2/133; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/102; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/325; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/124.

²⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/103.

²⁶⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/103; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/326; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/124.

2.9. Cuma Namazı

43- ، وتركنا (ز) اعتبارها للأداء،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, cuma namazının edası için cemaat şart değildir.²⁶⁵

* İmam Züfer'e göre, Cuma namazının edası için vakit ve taharet gibi namazın başından sonuna kadar cemaat de şarttır. Hatta imam iki rekât kılıpta teşehhüt miktarı oturmadan cemaat namazdan ayrılrsa Cuma namazı batıl olur, böyle bir halde imam Cuma namazını değil öğle namazını kılar demektedir.²⁶⁶

44- فلو حضروا بعد أداء الظهر أفسدناها (ز) بالجمعة،

Cuma namazına katılamayacak mazeretliler öğle namazını evlerinde kıldıktan sonra camiye gidip cuma namazını da kılarlarsa üç imama göre, öğle namazını cumanın farzıyla ifsat ettikleri için, vaktin farzı cuma namazı olur; öğle namazı nafileye dönüşür.²⁶⁷

*İmam Züfer'e göre mazeretten dolayı bu kimseler için vaktin farzı öğle namazı olduğundan (o mazeretlilere öğlenin farzı emredilmiş, Cuma namazı emredilmemiş), kılınan öğle namazı sahihtir; cuma namazı nafile olur. Hastalık ve sefer gibi mazeretli için cüma günü ve diğer günler arasında fark yoktur. Nasıl ki diğer günlerde öğle namazını evinde kılsa sonrada cemate yetişse onun için asıl farzı evinde kıldığı namazsa burada da durum aynıdır.²⁶⁸

45- ، وأجزنا (ز) إمامتهم فيها ما عدا المرأة،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kadının haricinde yolcu, köle, hasta ve âmâ gibi cuma namazından mazur olan kimseler cuma namazında imam olurlarsa bu cuma namazı sahihtir.²⁶⁹

*İmam Züfer'e göre, İmam yolcu ya da köle olursa cuma namazı sahih değildir. Cuma namazının sahih olması için imamın hür ve mukim olması şarttır. İmam Züfer, Cuma günü öğle vaktinde onlar hakkında farz olanın Cuma namazı değil öğle namazı olduğunu,

²⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/33,34; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/266.

²⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/33,34; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/266; Aynî, *el-Binâye*, 3/67-68; Bâbertî, *el- 'Înâye*, 2/61.

²⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/257.

²⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/257; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/222.

²⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/36; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 1/261-262.

onların Cuma namazında imam olmaları halinde bu namazın nafile olduğunu, dolyısıyla farz kılan cuma cemaatinin de nafile kılana uymasının sahih olmadığını ifade etmiştir.²⁷⁰

46- وجعلنا (ز) الظهر أصلاً لا هي،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, cuma günü mazeretlilerin dışındakiler için vaktin farziyetinde aslolan öğle namazıdır.²⁷¹

*İmam Züfer'e göre, Cuma namazından mazur olmayanlar için aslolan Cuma namazının farziyetidir. Öğlenin farzı bedeldir. Kişi farz ile sorumludur. Bundan dolayı mazereti olmayanlara farz olarak Cuma namazını kılmaları emredilmiştir. Böyle olunca özrü olmayanlar için aslolan Cuma namazı olmaktadır.²⁷²

47 -،فنفيها (ز) الإعادة عن غير المعذور بعد أداء الإمام،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, Cuma namazından mazur olmayan bir kişi camide insanlar Cuma namazını kılmadan evinde öğle namazını kılsa bu namaz sahihtir, Cuma namazı kılındıktan sonra iadesi gerekmez.²⁷³

*İmam Züfer'e göre, bu namaz sahih değildir ve iade edilmesi gereklidir. Çünkü mazereti olmayan için farz olan Cuma namazıdır, öğle namazı cumadan bedeldir. Asıl olanı yapma imkânı varken bedeli yapmak sahih değildir.²⁷⁴

²⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/36; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/261-262; Zeylaî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 1/222; Es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, 1/160; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/83.

²⁷¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/257,258.

²⁷² Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/257,258; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/83; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/348; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/124.

²⁷³ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/257.

²⁷⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/257; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/83; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/348; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*,1/128.

2.10. Cenaze Namazları

48 - ومنعناها (ز) من غسله إذا ارتدت بعده أو مست ابنه بشهوة،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kadın kocanın vefatından sonra irtidat edip tekrar Müslüman olursa veya şehvetle oğluna dokunursa (beynûneti gerektirir) kocasının cenazesini yıkayamaz.²⁷⁵

*İmam Züfer'e göre, kadının kocanın vefatından sonra irtidâtı, iddet müddetinde nikâh bağıni ortadan kaldırmadığı için, kadın kocasını yıkayabilir. Aynı şekilde kadının, kocasının vefatından sonra üvey oğluna şehvetle dokunması onu öpmesi de beynûneti gerektiren bir durum olsa da hüküm aynıdır kadın kocasının cenazesini yıkayabilir.²⁷⁶

49 - ، وأجرناه (ز) لو أسلم فمات فأسلمت أو وطئت بشبهة فانقضت عدتها بعد موت زوجها أو وطئ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, mecûsi koca Müslüman olup, karısı da kocası ölene kadar Müslüman olmayıp kocası öldükten sonra Müslüman olsa veya evli kadınla şüpheyle cinsel ilişkide bulunup, iddeti kocası öldükten sonra bitse bu hallerde kadının kocasının cenazesini yıkaması caizdir.²⁷⁷

*İmam Züfer'e göre, bu iki durumda da kadının kocasının cenazesini yıkaması caiz değildir.²⁷⁸

50 - أو وطئ (ز) أخت امرأته بشبهة.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, koca karısının kız kardeşiyle şüpheyle cinsel ilişkide bulunsa (iddet gerekse) ve koca öldükten sonra iddeti bitse kadının kocasının cenazesini yıkaması caizdir.²⁷⁹

*İmam Züfer'e göre, bu iki durumda da kadının kocasının cenazesini yıkaması caiz değildir. İmam Züfer yıkama hakkının ölümle sabit olduğunu, yıkama ehliyetinde de miras gibi ölüm anındaki durumuna itibar edileceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde nikâhın ölümle bittiğini söylemektedir.²⁸⁰

²⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305.

²⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/235.

²⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70, 10/161; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305; *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/235.

²⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70, 10/161; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305; *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/235.

²⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70, 10/161.

²⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70, 10/161; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/235.

51 - ، وعكسناه (ز) في أم الولد .

Hanefî mezhebinde üç imama göre, önceki meselenin aksine ümmü veledin (efendisinden çocuk doğuran cariye) efendisi öldüğünde cenazesini yıkaması caiz değildir.²⁸¹

*İmam Züfer'e göre, ümmü veledin ölen efendisinin cenazesini yıkaması caizdir. Çünkü o helal bir yataktan (cinsel birleşme) iddet bekleyen nikâhlı kadına dönüşmüştür.²⁸²

52 -، ومنعناه (ز) من المتابعة لو حَمَسَ،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, cenaze namazında imam hata ederek beşinci tekbiri alacak olsa muktedî imama tabi olmaz ve beşinci tekbiri almaz, ya selam verir ya da imamın selam vermesini bekleyip imamla beraber selam verir.²⁸³

*İmam Züfer'e göre, cenaze namazında imam hata ederek beşinci tekbiri alırsa bayram namazlarında olduğu gibi muktedî imama tabi olur ve beşinci tekbiri alır.²⁸⁴

Namaz bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

²⁸¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70.

²⁸² Serahsî, *el-Mebsut*, 2/70; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/305.

²⁸³ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/64.

²⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/64; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 1/313; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/90; Bâbertî, *el-İnâye*, 2/124;

3. ZEKÂT

Zekât bölümünde; salma atların zekâtı, öşür, öşür toplayıcıları, zekât verilecek yerler ve fitır sadakası, miktarı ve vücup vakti olmak üzere beş başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen on bir görüş incelenecektir.

53 -، وما أوجبناها (ز) في الضِّمَار،

Üç imama göre, mâl-ı zımâra yani aynı mevcut olan fakat kendinden faydalanılamayan (kaybolan, gaspedilen, borç olarak verilip inkâr edilen fakat delil bulunmayan, gömülen ama yeri bilinemeyen, kaçak köle ve denize düşen mallar gibi) mallara zekât farz değildir.²⁸⁵

*İmam Züfer'e göre, mâl-ı zımâr sahibinin eline ulaştığı zaman geçmiş senelerin zekâtı farzdır. Çünkü zekâtın farz olmasının sebebi bulunmuştur ki nisâb miktarı mala sahip olmak ve bu gerçekleşmiştir. Malın, sahibinin elinde olmaması, zekâtın farziyetini düşürmez. Örneğin yolcunun, yanında olamayan memleketinde olan malında da zekât farzdır. Onun malında kullanamaması zekâta engel değildir.²⁸⁶

54 -، وألزمناها (ز) بزكاة النصف المردود بعد الحول من ألف قبضت مهرأ لطلاق قبل المسيس،

Bir kadın mesela “bin dirhem” mehirle evlenip bu meblağı teslim alsa ve bu meblağ kadında bir yıl kalsa, bu sürede zifaf gerçekleşmese ve bir yıldan sonra koca bu kadını boşasa, kadın almış olduğu mehrin yarısını kocaya geri iade etse (ittifakla iade etmesi gerekir); üç imama göre, bu kadının üzerinden bir yıl geçen “bin dirhem”in zekâtını vermesi gerekir.

* İmam Züfer'e göre, iade edilmesi gereken meblağın yarısına, aslında kadın nikâhın fesholmasından dolayı hiç sahip olmamış gibi olduğundan “beş yüz dirhem” üzerinden zekâtını verir.²⁸⁷

55 -، وأسقطناها (ز) عن الموهوب له في مرجوع له مطلقاً بعد الحول لا إن كان بقضاء،

²⁸⁵ Serahsî, el-Mebsut, 1/171; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 2/9.

²⁸⁶ Serahsî, el-Mebsut, 1/171; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 2/9; Merfînânî, el-Hidâye, 1/96; Bâbertî, el-'Înâye, 2/164; Aynî, el-Binâye, 1/305.

²⁸⁷ Serahsî, el-Mebsut, 2/209; İbn Âbidîn, Reddu'l Muhtar, 2/307.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, birisine nisab miktarı hibe edilen bir mal, bir sene hibe edilende kaldıktan sonra hibe eden kişi, hâkim kararıyla veya hâkim kararı olmadan hibesinden rücu ederse, bu durumda hibe edene de hibe edilene de bu malın zekâtı gerekmez.²⁸⁸

* İmam Züfer'e göre, hibeden hâkim kararıyla dönülmüş ise hibe edene de hibe edilene de zekât gerekmez; Ancak hibeden hâkim kararı olmadan dönülmüş ise bu senenin zekâtının, hibe edilen kişi tarafından verilmesi gerektir. Zira hibe edilen kişi, hibedeki milkiyetini üzerinden bir yıl geçtikten sonra hâkimin kararı olmadan kendi irâdesiyle izale etmiş olmaktadır.²⁸⁹

56 -، واعتبرنا (ز) القدر دونها في النصاب الكلي، والوزني،

Zekât verilecek mal eğer aynı cinsten olursa İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre miktara, İmam Muhammed'e göre fakirin menfaatine olana itibar edilir.²⁹⁰

*İmam Züfer'e göre, Zekât verilecek mal eğer aynı cinsten olursa değere itibar edilir. Çünkü ribevî mallarda değere itibar edilmemesi ribâdan korumak içindi, Allah ve kul arasında ribâ olmadığından muteber olan değerdir.²⁹¹

57 -، وأجزناه (ز) عن نُصْبٍ تُستفاد بعد ملك فردٍ،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse nisap miktarı mala sahip olsa ve yıl içinde kazanacağı veya üreyecek mallarını düşünerek, mevcut nisaptan daha fazla nisabın zekâtını da erken vermek caizdir.²⁹²

* İmam Züfer'e göre, mevcut olan nisaptan fazla nisabın zekâtını erken ödemek caiz değildir. Çünkü bu henüz kazanılmamış, kişinin mülkiyetine girmemiş malın zekâtını vermekte

²⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/205-206.

²⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/205,206; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtar*, 2/308; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/348; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/128.

²⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/203; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 2/42.

²⁹¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/203; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 2/42; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/278; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 1/309; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/52-53; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/128.

²⁹² Serahsî, *el-Mebsut*, 2/177, 3/32; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 2/51.

acele etmektir ki bu caiz değildir. Aynı şekilde zekâtı vermede acele etmek ancak farziyet sebebi oluştuktan sonra caizdir. Nisap miktarı mal oluşmadan da farziyet sebebi oluşmamış olmaktadır.²⁹³

58 -، وأسقطنا (ز) تعيين الناذر اليوم، والدرهم، والفقير.

Bir kimse “Allah için, bu gün bu dirhemi bu fakire tasadduk edeceğim (zekât vereceğim)” demek suretiyle vereceği zamanı, dirhemi ve fakiri belirleyerek (tayin ederek) nezirde bulunsa ve bu gün değilde yarın, işaret ettiği dirhemi değilde başka dirhemi, tayinle zikrettiği fakire değilde başka fakire verse hanefî mezhebinde üç imama göre nezri yerine gelmiştir. Üç imam burada “ta’yin”i düşürmüş itibara almamıştır.²⁹⁴

* İmam Züfer’e göre, böyle bir kimsenin nezri yerine gelmemiştir. Çünkü nezriyle (adağıyla) üstlendiği şeyleri yerine getirmemiş, söylediğini yapmamış başkasını yapmıştır.²⁹⁵

3.1. Salma Atların Zekâtı

59 -، ومنعنا (ز) أخذ ما يجب في المسان.

İmam Ebû Hanîfe’nin son görüşüne ve İmam Muhammed’e göre, sürünün tamamı bir yaşını doldurmamış yavruyardan oluşuyor ise zekât vacip değildir. Ebû Yûsuf’a -aynı zamanda Ebû Hanîfe’nin ikinci görüşüne- göre sürünün içinden bir tanesi zekât olarak verilir.²⁹⁶

*İmam Züfer, tamamen yavruların oluşturduğu sürüden de yaşını doldurmuş büyük bir hayvanın zekât verilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁹⁷

²⁹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/177, 3/32; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*, 2/51; Semerkandi, *Tuhfetü’l-Fukaha*, 1/313; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 3/58; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-Bahreyn*, 1/154.

²⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/129; İbn Âbidîn, *Reddu’l Muhtar*, 1/212.

²⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/129; İbn Âbidîn, *Reddu’l Muhtar*, 1/212; Damad Efendi, *Mecmau’l Enhur*, 1/197; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 3/62; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-Bahreyn*, 1/154.

²⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*, 2/32.

²⁹⁷ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi*, 2/32; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 3/86-87; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-Bahreyn*, 1/157, 158.

3.2. Öşür

60 -، وأوجبناه (ز) على المستعير لا على المعير،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse arazisini bir Müslümana ekip biçmesi için ödünç olarak verir, ödünç alan kişi de araziye ekip biçerse, çıkan mahsulün öşrü ödünç alan kişinin (müsteîrin) üzerinedir.²⁹⁸

* İmam Züfer'e göre ise ödünç verenin (müîrin) üzerinedir. Öşrün sebebi üretim yapılacak yere sahip olmaktır ki ödünç veren (müîr) bu yerin sahibidir. Ödünç verilen yerden elde edilen hasat manen ödünç verene aittir. Ödünç veren ödünç alanı kendi yerine koymuştur. Bundan dolayı nasıl ki icare akdinde öşür kiraya verene (müeccire) gerekiyorsa iare akdinde de öşür, ödünç verene (müîre) gerekir.²⁹⁹

3.3. Öşür Toplayıcıları

61 - ولو مر ذمي بخمر، وخنزير نهيناه (ز) عن تعشيرهما فيأخذ من قيمة الخمر فقط،

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre zimmî, ticâretini yaptığı içkiyi ya da domuzu zekât olarak vermek üzere âşire geldiğinde, âşir, içkinin değerinin onda birini alır; domuzdan herhangi bir şey almaz. İmam Ebû Yûsuf'a göre domuzdan alınmamakla birlikte zimmî içkiyi ve domuzu beraber âşire getirirse içkiye tabi olarak domuzdan da alınır.³⁰⁰

*İmam Züfer'e göre âşir, her ikisinden de değerlerinin onda biri oranında zekât alır. Çünkü içki ve domuz zimmî için kıymetli maldır. Bundan dolayı zimminin içkisi telef edildiğinde tazmini gerektiği gibi, domuzu da telef edildiği zaman tazmini gerekir.³⁰¹

²⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/5; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/56.

²⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/5; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/56; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtar*, 2/334; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/132; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/164; Aytekin "İmam Züfer...", 134,135.

³⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/205; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/286.

³⁰¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 2/205; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/286; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/105; Bâbertî, *el-İnâye*, *el-İnâye*, 2/230; Aynî, *el-Binâye*, 3/398; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/139; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/167; Aytekin "İmam Züfer...", 131.

3.4. Zekât Verilecek Yerler

62 -، وأجزنا (ذ) إخراج نصاب تام مع الكراهة،

Üç imama göre, nisâb miktarına ulaşan bir meblağın, sadece bir fakire zekât olarak verilmesi mekruh olmakla birlikte caizdir.³⁰²

* İmam Züfer'e göre, bu miktarın bir fakire verilmesi caiz olmayıp verilmesi durumunda o kişiden zekât borcu düşmez. Çünkü zenginlikle eda birleşmiştir, zenginin nisap miktarı malı zekât olarak fakire verdiği anda fakir zengin olmuştur. Dolayısıyla zengine zekât vermek caiz değildir.³⁰³

3.5. Fıtır Sadakası, Miktarı ve Vücup Vakti

63 -، وأوجبناها (ز) عنه مبيعاً بالخيار عن البائع إن فسخ، وإلا على المشتري لا على من له الخيار
.....

Üç imama göre, köle satıcı lehine veya alıcı lehine şart muhayyerliğiyle satılırsa ve muhayyerlik süresinde de fıtır sadakası verilme zamanına rastlarsa akdin fesh olma durumunda kölenin fıtır sadakasının satıcı tarafından ödenmesi gerekir. Fesholmaz alış veriş tamamlanırsa bu durumda kölenin fıtır sadakasını alıcı öder.³⁰⁴

* İmam Züfer'e göre, bu kölenin fıtır sadakası satıcı ve alıcıdan şart muhayyerliği kimin lehine ise o öder. Çünkü kölenin fıtır sadakasının kimin tarafından ödeneceği vücupiyeti velayetine ve meûnetine (bakımı, barınması, beslenmesi) göredir.³⁰⁵

Zekât bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

³⁰² Serahsî, *el-Mebsut*, 3/13; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/48.

³⁰³ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/13; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/48; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/112; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/121; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/139; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/167; Aytekin *"İmam Züfer..."*, 131.

³⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/13; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/48.

³⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/108-109; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/71; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/114; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/182; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/174.

4. ORUÇ

Oruç bölümünde; kazayı gerektiren- gerektirmeyen durumlar ve oruçlunun yapması mekruh olan fiiller, oruç keffareti ve i'tikaf olmak üzere dört başlık altında İmam Züfer'e nispet edilen sekiz görüş incelenecektir.

64-.....، وفرضنا (ز) النية على الصحيح المقيع،.....

Üç imama göre, oruç tutmak isteyen sağlıklı ve mükim olan kimsenin orucunun sahih olabilmesi için “niyet” şarttır.³⁰⁶

* İmam Züfer, mukim olan kişinin ramazan ayında oruca niyet etmesinin şart olmadığını ifade etmiştir. Çünkü niyete tayin için ihtiyaç vardır. Ramazan ayı da oruç ayı olarak tayin edilmiştir. Ramazanda başka oruca niyet edilse bile Ramazan orucuna geçerlidir. Bundan dolayı ikinci bir tayine ihtiyaç yoktur.³⁰⁷

4.1. Kazayı Gerektiren- Gerektirmeyen Durumlar ve Oruçlunun Yapması Mekruh Olan Fiiller

65-.....، وأوجبناه (ز) على الموطوءة نائمة،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, uykuda iken kocası tarafından cimada bulunan kadının orucu bozulur kazası gerekir.³⁰⁸

* İmam Züfer'e göre, oruçları bozulmaz. Kasıt olmadığından uyurken cimadan dolayı, unutarak yiyen içen kimse gibi orucu bozulmaz, kazası da gerekmez.³⁰⁹

66-.....، وعلى من صبَّ (ز) في فيه ماء نائماً،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, uykuda iken ağzından su dökülen kişinin orucu bozulur ve kazası gerekir.³¹⁰

³⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/59; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/83; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/114.

³⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/59; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/83; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/114; Bâbertî, *el-İnâye*, 2/370; Aynî, *el-B.âye*, 4/98; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtar*, 2/379; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/205; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/177.

³⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/136; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/127.

³⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/136; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/127; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/344; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/237; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/182; Aytekin *İmam Züfer...*, 138.

³¹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/136; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91.

* İmam Züfer'e göre, orucu bozulmaz. Kasıt olmadığından bir kişinin uyurken ağzına su dökülmesinden dolayı, unutarak yiyen içen kimse gibi orucu bozulmaz, kazası da gerekmez.³¹¹

67-.....، وعكسناه (ز) في نزعه لتذكره،.....

Hanefî mezhebinde zâhir olan görüşe göre, bir kişi oruçlu olduğunu unutup fecirden önce eşiyile cinsel ilişkide bulunurken, fecirle beraber oruçlu olduğunu hatırlayıp hemen geri çekilirse bu kişinin orucu geçerlidir bozulmaz.³¹²

* İmam Züfer'e göre, bu kişinin orucu bozulur. Çünkü sinsel ilişki halinde oruçlu olduğunu hatırladığı anda geri çekilmesi cinsel ilişkiden bir kısımdır, bu kısım az da olsa orucu bozar ve kazası gerekir.³¹³

*Zeylaî (743) Tebyînü'l-hakâik'te ve Aynî (855) el-Binâye şerhu'l Hidâye'de el-Muhîr'den naklen, oruçlunun unutarak ciması hakkında, İmam Züfer'e göre hem kaza hem de keffâretin gerektiğini söylemektedirler.*³¹⁴

Fakat Serahsî (483/1090) ve Kâsânî'de (587/1191) geçen bilgilere bakıp, karşılaştığımızda İmam Züfer'e yapılan bu Nispetin isabetli olmadığı görülmektedir.

68-.....، وابتلاعه (ز) اليسير من بين أسنانه،.....

Hanefî mezhebinde zâhir olan görüşe göre, bir kişi, dişleri arasında kalan az bir yemek kalıntısını oruçlu olduğunu bildiği halde yutarsa, orucu bozulmaz.³¹⁵

*İmam Züfer'e göre, dişler arasında kalan az yemek kalıntısı yutulduğunda oruç bozulur ve hem kaza hem de keffaret gerekir. Çünkü ağız vücudun dışta kalan kısmı hükmündedir. Oruçlu olduğunun bilincinde olarak ağızdan mideye (içe) ulaşan şey az da olsa “ dışardan giren her şeyden oruç bozulur” hadisinin genel hükmüne binaen oruç bozulur.³¹⁶

³¹¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/136; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/127; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/237; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/182; Aytekin *İmam Züfer...*, 138.

³¹² Serahsî, *el-Mebsut*, 3/66; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91.

³¹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/66; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/91; *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/243; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/183; Aytekin *İmam Züfer...*, 138.

³¹⁴ Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 1/344; Aynî, *el-Binâye*, 4/37.

³¹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/94; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/90.

³¹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/94; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/90; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/121; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/244; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/183; Aytekin *İmam Züfer...*, 137.

69-.....، ولو شرعت متطوعة ثم أفطرت ثم حاضت أوجبنا (ز) القضاء،.....

Bir kadın, nafîle oruca başlasa sonra başladığı bu orucu bozsa sonra da âdet görmeye başlasa, hanefî mezhebinde üç imama göre, bu orucu kaza eder.³¹⁷

*İmam Züfer'e göre, kadının bu orucu kaza etmesi gerekmez. Çünkü âdet görünce onun oruç tutamayacağı belli olmuştur. Kadının o günkü orucu geçerli değildir. İbadeti ifsad eden şey başta da olsa sonda da olsa aynıdır.³¹⁸

4.2. Oruç Keffareti

70-.....، وعكسناه (ز) لو سافر به كرهاً بعد لزومها،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse kasıtlı olarak orucunu bozup kendisine keffaret gerektikten sonra aynı gün zorla yolculuğa çıkarılırsa, bu kişiden keffâret düşmez.³¹⁹

*İmam Züfer'e göre, bu kimseden keffâret düşer. Çünkü oruç tutmamasına ruhsat veren mazeret günün sonunda ortaya çıkmıştır. Oruç tutmama şüphesi imkân dâhilinde olduğundan, keffâret gerektikten sonra ortaya çıkan hastalıktan dolayı keffâretin düşmesi gibi, kasıtlı olarak orucunu bozup kendisine keffaret gerektikten sonra aynı gün zorla yolculuğa çıkarılan kimseden de keffâret düşer.³²⁰

4.3. İ'tikâf

71-72-.....، ولو نذر اعتكاف رمضان فصامه فقط أوجبنا (ز) قضاء،.....

Hanefî mezhebinde zâhir olan görüşe göre, Ramazan ayını i'tikâfta geçirmeyi nezreder ancak sadece oruç tutarsa, i'tikâf nezrini kaza etmesi gerekir.³²¹

*İmam Züfer'e göre, bu kimseden i'tikâfın kazası düşer. Çünkü bu kimse i'tikâfı ramazan orucuna bağlanmıştır. Ramazan orucunu tutmuş i'tikâfı yapmamıştır. Ramazan orucuyla beraber yapılmayan nezredilmiş i'tikâfın zamanı geçmiştir. Dolayısıyla nezir batıl

³¹⁷ Serahsî, *el-Mebcut*, 3/83; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101.

³¹⁸ Serahsî, *el-Mebcut*, 3/83; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/247; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/184.

³¹⁹ Serahsî, *el-Mebcut*, 3/76; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101.

³²⁰ Serahsî, *el-Mebcut*, 3/76; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/269; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/187; Aytakin "İmam Züfer...", 138.

³²¹ Serahsî, *el-Mebcut*, 3/121; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/112.

olmuştur. Nezir batıl olmayıp hükmü baki kalsaydı, bu durumda oruçsuz i'tikaf nezredilmiş olacaktı, oruçsuz i'tikaf da caiz değildir.³²²

72-.....، وألزمناه (زد) بصوم شهر غيرہ (ز) .

Hanefî mezhebinde zâhir olan görüşe göre, Ramazan ayını i'tikâfta geçirmeyi nezrederek sadece oruç tutarsa, i'tikâf nezrini kaza etmesi gerekir ve bu kazayı Ramazan ayının dışında başka bir zaman yapar. Bir sonraki Ramazanı i'tikafli geçirse ve bu i'tikafı bir önceki Ramazanda nezrettiği i'tikafın kazası olarak saysa bu sahih olmaz.³²³

*İmam Züfer'e göre, bir önceki Ramazan ayında nezredilip yapılmayan İ'tikaf bir sonraki Ramazan ayında kaza edilirse bu sahih olur. Çünkü bu kimse Ramazan orucuyla beraber yapacağı bir i'tikafı nezretmek suretiyle üzerine almıştır. İkinci Ramzan'a kavuşursa önceki Ramazan'da yapmadığı i'tikafı (kendisine vacip kıldığı gibi) kaza eder.³²⁴

Oruç bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

³²² Serahsî, *el-Mebsut*, 3/121; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/112; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/303; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/194; Aytekin "İmam Züfer...", 122.

³²³ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/121; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101.

³²⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 3/121; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/101; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/303; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/194; Aytekin "İmam Züfer...", 122.

5. HAC

Hac bölümünde; haccın vakti ve ihrama girilecek mikatlar, hac fiillerinin sıfatı, câriyenin ve kölenin ihrâma girmesi, ihram cinayetleri, hacda avlanma cezası, hacdan engellenme (ihzar) ve kurban olmak üzere yedi başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen yirmi dört görüş incelenecektir.

74-..... واعتبرنا (ز) إيضاء صبيّ بلغ، وكافر أسلم به قبل وقته.

İmam Ebû Yûsuf'a göre, kâfir bir kişi Müslüman olur veya bir çocuk buluşa erer ve hac yapma imkânlarında (istita'a) olurda, hac vakti gelmeden onlara ölüm gelirse kendi adlarına hac yapılmasını vasiyet ederlerse hac vaktine yetişmeden vefat ederse yapılan vasiyet geçerlidir.³²⁵

*İmam Züfer'e göre, böyle bir vasiyet sahih olmaz. Çünkü onlar hac yapmaya ehil olmadıkları zamanda hac onlara farz değildi. Onlar hac yapmaya ehil olup hac onlara farz olduktan sonra da ömürleri haccın zamanına vefa etmedi.³²⁶

5.1. Haccın Vakti ve İhrama Girilecek Mikatlar

75-.....، وألزمنا (ز) القارنَ بعد المجاوزة به لا بدمين،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, haccı kıran (kârin) yapacak bir kimse, mîkât mahallini ihramsız olarak geçip, mîkâta tekrar dönmeden bulunduğu yerden ihrama girerse, ceza olarak bir kurban (dem) kesmesi gerekir.³²⁷

*İmam Züfer'e göre, ceza olarak iki kurban kesmesi gerekir. Çünkü bu kimse iki ihramda (umre ve hac) eksiklik (erteleme) yapmıştır. İfrat haccı yapana mîkatı ihramsız geçmesi durumunda ceza olarak bir kurban (dem) kesmesi gerekiyorsa haccı kıran yapana iki kurban gerekir.³²⁸

76-.....، أو عاد فأحرم منه أو عاد بعد إحرامه قاضياً من عامه أسقطناه (ز)،.....

³²⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/173.

³²⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/173; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/320; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/196; Aytekin "İmam Züfer...", 149.

³²⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/171; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 2/71.

³²⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/171; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 2/71; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/331; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/198; Aytekin "İmam Züfer...", 143.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, mikât mahallinden ihramsız geçmesinden dolayı kendisine ceza kurbanı gereken bir kimse, ihrâma girmeden veya bulunduğu yerden hac veya umre niyetiyle ihrâma girip sonra da (tavâfa başlamadan) mikâta dönse ve ihrâma girse veya mikat dâhilinde girdiği ihrâmı bozup mikat mahallinden kazâ mâhiyetinde tekrar ihrâma girse kendisinden cezâ kurbanı düşer.³²⁹

* İmam Züfer'e göre, cezâ kurbanı ondan sâkıt olmaz. Çünkü mîkâttan ihramsız geçmekle suç işlenmiş ve cezâ terettüp etmiştir. Bu suç, arafattan gün batmadan hareket etmede olduğu gibi, mikâta geri dönmekle ortadan kalkmayacağı için cezâ da düşmez.³³⁰

77-..... ولو عاد بعد دخول مكة فأحرم بالفرض من عامه أسقطنا (ز) ما لزمه بالمجازة مطلقاً.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, Mekke'ye gitmeye niyet edip mîkâtı ihramsız geçen kimseye Mekke'ye girmekle hac ya da umre yapmak vacip olur. Mekke'ye ihramsız olarak girdikten sonra ihramsız geçtiği aynı mîkâta veya başka bir mikata dönüp, farz olan hacca veya daha önce seneden bir hacca ya da umreye niyet edip ihrama girerse; Mekke'ye ihramsız olarak girişinden dolayı vacip olan ceza ve iki nüsken (hac veya umre) birisi sakıt olur.³³¹

*İmam Züfer'e göre, Mekke'ye girmesinden dolayı üzerine vacip olan borç sâkıt olmaz. Çünkü Mekke'ye girmesinden dolayı üzerine vacip olan ceza zimmetinde sabit olmuştur. Aynı yıl haccı eda etmiş olması, nezredilmiş bir hac veya umre farz bir hacla yapılmış olmayacağı gibi mikatı ihramsız geçtiği önceki yılın haccına veya umreye niyabet edip o ikisinden birisini düşürmez. Bir vacip başka bir vacibe niyet edilerek yerine getirilemez.³³²

5.2. Hac Fiillerinin Sıfatı

78-... وعَيَّنَّا (ز) للخطبة السابع، والتاسع، والحادي عشر لا يوم التروية،.....

³²⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/172; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/165.

³³⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/172; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/165; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/173; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/332-333; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/199; Aytekin "İmam Züfer...", 142.

³³¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/172-174; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/165-166.

³³² Serahsî, *el-Mebsut*, 4/172-174; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/165-166; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/173; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/332-333; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/199; Aytekin "İmam Züfer...", 143.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, hac döneminde imamın (halîfe veya vekili) hutbe îrad edeceği üç gün; Zilhiccenin yedinci günü (terviyeden bir gün önce), Zilhiccenin dokuzuncu günü (Arefe günü) ve Zilhiccenin on birinci günü (bayramın ikinci günü) dır.³³³

*İmam Züfer'e göre, hacda îrad edilen hutbe günleri; peşpeşe Zilhiccenin sekiz, dokuz ve onuncu günleridir. Çünkü bu günler hac mevsiminde insanların toplandığı günlerdir. Hutbenin bu günlerde îrad edilmesi daha evlâdır.³³⁴

79-... والجماعة شرط الجمع ولو انفرد بالظهر ثم أخرم منعناه (ز) عن أداء العصر بجمع ثم يتوجه،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, Arafat'ta öğle ve ikindi namazının cem edilerek kılınabilmesi için cemaat şarttır. Bir kişi münferit olarak öğle namazını kılıp sonra ihrama girse, bu kişi ikindi namazını cem ederek imamla beraber kılamaz. İkindi namazını vaktinde eda etmelidir.

*İmam Züfer'e göre, bu kimsenin imama uyarak ikindi namazını cem yapması caizdir. Çünkü ikindi namazını öğle vaktinde kılmak için imam şarttır, öğle için şart değildir, vakti değişen ikindi vaktidir ve öğle namazı da vaktinde eda edilmiştir.³³⁵

80-...، وتركنا (ز) إعادته لفصل نفل.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, Müzdelife'de yapılan akşam ve yatsı namazlarındaki cemde iki namazın arası nafile bir namazla ayrılırsa yatsı namazında ezan iade edilmez.³³⁶

*İmam Züfer'e göre, iki namazın arası nafile ile ayrılırsa yatsı namazı için ezan okunması gerekir. Her bir namaz hükmen vaktinde eda edildiğinden, nasıl ki arafatta iki namaz rasını bir nafileyle ayırdığında ikindi için tekrar ezan okunuyorsa, Müzdelifede de aynen yatsı namazı kılınırken de ezan okunup kamet getirilir.³³⁷

³³³ Serahsî, *el-Mebcut*, 2/130, 4/53; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/140.

³³⁴ Serahsî, *el-Mebcut*, 2/130, 4/53; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/140; Zeylaî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 2/22; Bâbertî, *el-Înâye*, 2/466; Aynî, *el-Binâye*, 4/212; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/378; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/206; Aytekin, “*İmam Züfer...*”, 149.

³³⁵ Serahsî, *el-Mebcut*, 4/16; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 2/153; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/141; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/383; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/206; Aytekin, “*İmam Züfer...*”, 140.

³³⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, 4/62; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/143; Aynî, *el-Binâye*, 4/230.

³³⁷ Serahsî, *el-Mebcut*, 4/62; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/143; Aynî, *el-Binâye*, 4/230; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/394; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/208; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 141.

5.3. Cârîyenin ve Kölenin İhrâma Girmesi

81- ولو أحرمت أمة بإذن مولاهما فباعها أجزنا (ز) تحليلها لا ردّها،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, cariye efendisinin izniyle hac yapmak için ihrama girse sonrada efendisi onu satsa müşterinin cariyeyi satıcıya iadesi değil ihramını bozdurması caizdir.³³⁸

*İmam Züfer'e göre, müşteri alış veriş esnasında cariyenin ihramlı olduğunu bilmeden almışsa, ihramlı ayıbı gerekçesiyle satıcıya iade eder. Müşteri aldığı cariyede kendisi için de iptali caiz olmayan bir vasıf (ihram) bulmuştur. Efendisinin izniyle evlenmiş cariyenin ayıp muhayyerliğiyle satıcıya iade edildiği gibi ihramlı cariye de ayıp muhayyerliğiyle satıcıya iade edilir.³³⁹

82-، وتحليل حرّة (ز) أحرمت لنفلٍ ثم تزوجت.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, Bir kadın nafîle hac için ihrama girse sonrada evlense kocasının onu ihramdan çıkarması caizdir.³⁴⁰

* İmam Züfer'e göre, koca bu kadının nikâhını reddebilir ancak kadını ihramdan çıkarması caiz değildir. Çünkü kadının ihramı sahihtir, başkasının bu ihramı iptal yetkisi yoktur.³⁴¹

83-84، أو زوجة لنفلٍ فحلّها ثم أذن فحبت من عامها جعلناه (ز) قضاء، وأسقطنا (ز) العمرة، والحجة (ز).....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kadın nâfile hac için kocasının izni olmadan ihrâma girse sonrada kocası onu ihramdan çıkarsa (ihşar kurbanı cezâsı ve hac veya umre kazâsı gerekir), sonra aynı yıl veya başka yılda hac yapmasına izin verse kadın ihrâma girse, hacca

³³⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/165; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/181.

³³⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/165; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/181; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/438; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/216.

³⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/165; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/181.

³⁴¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/165; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/181; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/438; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/216; Aytekin “İmam Züfer...”, 144.

niyet etsede etmesede haccın kazâsı olur. O kadından ihrâmını bozduğu hac ve umre ikisi beraber sâkıt olur ve ihrâmını bozduğundan ihsar kurbanı kesmesi gerekir.³⁴²

* İmam Züfer'e göre, bu kadın kazaya niyet ederse haccın kazası olur ve kendisinden hac düşer, ancak umrenin kazası düşmez. Eğer niyet etmezse kendisinden haccın da umrenin kazası düşmez. Çünkü bunlar zimmetinde borç olarak sabit olmuştur, bu da ancak niyetle (hacca veya umreye) sakıt olur.³⁴³

5.4. İhram Cinayetleri

85-، وأجزنا (ز) وضع القباء على المنكبين من غير إدخال اليدين،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı bir kimse omuzlarının üstüne geniş bir üstlük atsa, ellerini yenlerine sokmasa bu caizdir.³⁴⁴

*İmam Züfer göre, geniş üstlükte olsa bu dikişilidir. Giymek demek bir uzvu örtmek demektir ki omuzların ve sırtın büyük bir kısmı dikişli elbiseyle örtülmüş olmaktadır. Üstlük adeten eller geçirilmeden sadece omuzlara geçirilmek suretiyle giyilmektedir. Bu durum yasaklanmıştır. Bundan dolayı caiz değildir.³⁴⁵

86-، أو حلقه آخر بغير أمره منعاه (ز) فيما نُعَرِّمُهُ من الرجوع على الحالق،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı bir kimseyi başka bir kimse ihramlının emri ve izni olmadan (zorla, uyurken ... v.b) tıraş etse ceza ihramlıya (hanefilerde üç imama göre) gerekir. Buna binaen ihramlı kendisinin yerine getirmesi gereken cezanın bedelini tıraş edenden isteyemez.³⁴⁶

*İmam Züfer'e göre, bu ihram cezasının ödenmesi konusunda diğer sebebiyet vermelerde olduğu gibi tıraş edene dönebilir.³⁴⁷

Bu görüşün İmam Züfer'e nispetine el-Mebsut ve Bedâiu's-sanâi'de raslanamadığı gibi, bu görüşün Bedâiu's-sanâi'de Kadî Ebî Hazim'den rivayet olduğu bildirilmektedir. El-Binaye

³⁴² Serahsî, *el-Mebsut*, 4/166; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/182.

³⁴³ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/166; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/182; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/439; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/216.

³⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/166; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/184.

³⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/166; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/184; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/489; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/216.

³⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/73; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/193.

³⁴⁷ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/499; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/225.

*Şerhu'l Hidaye'de de ihramlının zorla veya uyurken tıraş edilmesi durumunda İmam Malik ve İmam Ahmede göre ceza tıraş edene gerekir.*³⁴⁸

-87-، وأوجبنا (ز) عن ثلاث أصابع صاعاً ونصفاً، لا دماً،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı bir kimse bir elin parmaklarından üç tırnağını keserse bir buçuk sa' (her parmak için yarım sa') sadaka vermesi gerekir.³⁴⁹

* İmam Züfer'e göre, bir elin parmaklarından üç parmağın tırnağını keserse, kurban kesmesi gerekir. Çünkü kurban cezası el parmaklarının kesilmesine gerekmektedir. Üç parmak da bir el ya da ayakta çoğunluk hükmündedir. Çoğunluk hükmünde olan şeyler tam yerine geçer ve tam hükmü uygulanır. İmam Ebû Hanîfe'nin ilk görüşü de böyledir.³⁵⁰

-88-، ولا عَيْناً (ز) حالة الإحرام.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, cima yaparak haclarını ifsat eden karı ve kocaya takip eden yıl haclarının kazası gerekir. Ancak tekrar cimaya düşme ihtimaline karşı aynı yerde kalmamaları müstehaptır. Buna ihrama girilen yer de dâhildir.³⁵¹

* İmam Züfer göre, ihrama girdikleri yerden itibaren eşlerin birbirinden ayrılması gerkir. Çünkü bu vakit korunma vaktidir, ihram yerinden itibaren karı ve kocanın tefrikinde müfside düşmekten korunma vardır.³⁵²

³⁴⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/193; Aynî, *el-Binâye*, 4/338; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/499; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 1/225; Aytekin "İmam Züfer...", 144.

³⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/194.

³⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/194; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/159; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/503; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/225; Aytekin "İmam Züfer...", 145.

³⁵¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/119; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/218.

³⁵² Serahsî, *el-Mebsut*, 4/119; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/218; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/160; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 3/511; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/228; Aytekin "İmam Züfer...", 146.

5.5. Hacda Avlanma Cezası

89-.....، ولو دَلَّ حلالٌ عليه في الحرم أَلزَمنا (ز) المباشِرَ لا الدال،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, harem bölgesinde ihramlı olmayan bir kimse, ihramlı veya ihramlı olmayan başka kimseye bir av hayvanını gösterirse ve o da avlarsa, sadece avlayana ceza gerekir.³⁵³

* İmam Züfer'e göre, her ikisinde (ava işaret eden ve halâle avlayana) ceza gerekir. Çünkü ava işaret eden bununla avın güvenliğini bozmuştur. Harem bölgesinde ihramlı olarak bir avı işaret edene ceza gerektiği gibi, ihramlı olmadan (halâl) avı işaret edene de ceza gerekir.³⁵⁴

90-.....، وأوجبناه (ز) على التخيير لا الترتيب،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, harem bölgesinde ihramlı olarak, bir hayvanı öldüren kimse, ceza ödeme konusunda muhayyerdur.³⁵⁵

* İmam Züfer'e göre, harem bölgesinde ihramlı olarak kendisine ceza gereken bir kimsenin cezaları tertip üzere ödemesi gerekir. Önce öldürdüğü hayvanın durumuna göre iki adil kişinin hükmettiği ya kurban, ya fakir doyurma veya oruç tutma cezalarını tertip üzere yapması vaciptir. Kurban kesmeye gücü yeterse kurban keser. Buna gücü yetmezse fakir doyurur sonra oruç gelir. Kurban kesmeye gücü yeten bir kişinin oruç tutması caiz değildir. Çünkü ceza ödemede muhayyerlikte hafifletme vardır. İhram yasağı cinayeti işleyen kimsenin durumuna uygun olan tertiptir. (أو) kelimesi tertip için kullanılmıştır.³⁵⁶

91-.....، ولو قتل أحدهما صيداً لآخر فضمننا حكمنا (ز) برجوع الأول على القاتل.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, iki muhrimden birisi başkasına ait bir av hayvanını öldürürse, ikisi beraber av hayvanını tazmin eder (ceza öder) ve hayvanı alan muhrim (ihrama girdikten sonra başkasından), onu öldürenenden ödediği cezayı talep eder.³⁵⁷

³⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/208; İbn Nüceym (Mısri), *el-Bahru'r-râik*, 3/30.

³⁵⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/208; İbn Nüceym (Mısri), *el-Bahru'r-râik*, 3/30; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/21; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/229; Aytekin "İmam Züfer...", 148.

³⁵⁵ Serahsî, *el-Mebhut*, 4/84.

³⁵⁶ Serahsî, *el-Mebhut*, 4/84; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/21; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/231; Aytekin "İmam Züfer...", 146.

³⁵⁷ Serahsî, *el-Mebhut*, 4/88,89; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/208.

*İmam Züfer'e göre talep edemez. Çünkü her ikisinin de ödemiş oldukları ceza kendilerine hastır ve keffâret olarak ödenmiştir. Aynı şekilde eğer birinci muhrim av hayvanını öldüren ikici muhrimden ödediği cezayı alacak olursa bu durumda birinci muhrim av hayvanının sahipliği menzilesine inmiş olurki (telefon edilen hayvanı tazmin ettiriyormuş gibi) ihramlının av hayvanına sahip olma hakkı yoktur. Bu durum şuna benzemektedir; bir Müslüman bir zimmînin domuzunu gasbetse, başka bir Müslüman da bu domuzu öldürse, gasbeden Müslüman domuzu öldüren Müslümandan domuzun tazmini alamaz. Çünkü domuz Müslüman için mal değildir. Ancak zimmî, domuzunu gasbeden Müslümandan domuzun tazminini alır.³⁵⁸

-92 ومنعنا (ز) الصوم ،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, harem bölgesinde mührim olmayan bir kimse av yaparsa avladığı hayvanın kıymetini fakirlere tasadduk eder. Ona keffaret yoktur. Kurban kesmesi hakkında iki rivayet vardır. İhramlı olmayan ve haremde av yapan kimse işlediği bu cinayete karşılık oruç tutamaz.³⁵⁹

*İmam Züfer'e göre İmam Şafiî'nin de dediği gibi oruç tutabilir. Çünkü burada itibar harem avıdır. İhramlının da, ihramlı olmayanın da işlemiş olduğu cinayetin tazminini Allah hakkı olduğu için vaciptir. Onlardan birisinin (muhrim) oruç tutmasıyla bu tazmin yerine geliyorsa, diğerinin (ihramlı olmayan) oruç tutmasıyla da yerine gelir.³⁶⁰

-93 ، وأوجبنا (ز) الجزاء عليه إذا رمى في الحرم فأصاب في الحل،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı olmayan bir kişi harem bölgesinden av için okunu atsa helal bölgede bulunan ava isabet etse ve avı öldürse, ona ceza gerekir.³⁶¹

*İmam Züfer'e göre, bu kişiye hiçbir şey gerekmez. Çünkü itibar avın öldüğü yere göredir. Bu kişi de helal bölgenin avını avlamıştır. Helal bölgede avlanmış gibi ona ceza gerekmez.³⁶²

-94 وأوجبناه (ز) في خنزير، وفيل، وقِرْدٍ .

³⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/88,89; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 2/208; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/171; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/30; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/232.

³⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/97; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 2/207; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/170.

³⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/97; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 2/207; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/170; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/33; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/233.

³⁶¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/85.

³⁶² Serahsî, *el-Mebsut*, 4/85; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/35; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/233.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı bir kimse domuz, fil ve maymun gibi hayvanları öldürür seceza gerekir.³⁶³

*İmam Züfer'e göre, bu kişiye ceza gerekmez. Çünkü bunlar evcil hayvanlar gibi evlerde bulundurulmuş, insanlara alışık hayvanlardır.³⁶⁴

95- وأوجبنا (ز) فيه غير مأكول قيمة لا يجاوز دماً لا ما بلغت،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ihramlı bir kimse eti yenmeyen bir hayvanı avlasa bir kurban kıymetine ulaşmamak kaydıyla avlanan hayvanın kıymetince ceza ödemesi gerekir.³⁶⁵

*İmam Züfer'e göre, avlanan eti yenmeyen hayvanın kıymeti ne olursa olsun, ödenmesi gereken kıymeti ceza olarak öder. Çünkü bu hayvan eti yenen bir hayvan gibi av hayvanıdır.³⁶⁶

5.6. Hacdā Engellenme (İhsar)

96- وإذا زال الإحصار بعد بعث الهدي، فإن قدر على إدراك الهدي، والحج لم يتحلل، ويمضي أو الهدي وحده تحلل أو الحج دونه أجزناه (ز)،

İmam-ı A'zam'a göre, muhsar (hacdā engellenen), kurbanını gönderdikten sonra ihsâr durumu ortadan kalkıp, göndermiş olduğu kurban ve hacca yetişirse ihramdan çıkmaz haccına devam eder. Sadece kurbana yetişirse ihramdan çıkar. Kurbana yetişemeyip sadece hacca yetişirse bu kimse ihramdan çıkabikir.³⁶⁷

* İmam Züfer'e göre, bu durumda ihsardan dolayı göndermiş olduğu kurbana yetişemeyip hacca yetişen kimsenin haccına devam etmesi gerekir. Çünkü bu kimse aslolan hacca yetişmiştir. Fer' (hedy kurbanı) iptal olmuştur.³⁶⁸

³⁶³ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/92; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/198.

³⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/92; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/198; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/39; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/234.

³⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/91,92; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/201; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/168.

³⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/91,92; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 2/201; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/168; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/43; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/234.

³⁶⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/110; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/177.

³⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/110; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/177; Aynî, *el-Binâye*, 4/338; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/69; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/238.

5.7. Kurban

97- والغينا (ز) اتحاد جهتها،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kurban kesmek için yedi kişi büyükbaş bir hayvana ortak olsa ancak hepsinin niyetinin ibadet niyeti olmasına rağmen cihet bakımından örneğin; birisi ceza kurbanı, diğeri kıran haccı kurbanı, bir diğeri temettü haccı kurbanı cihetleriyle farklı farklı olsa kurban sahihtir.³⁶⁹

* İmam Züfer'e göre; bu şekilde kurban kesmek caiz değildir. Çünkü kurban tektir (bir tane). Kurban kesme cihetlerinin farklı farklı olmasıyla tecezziyi (parçalanmayı) kabul tmez.³⁷⁰

Hac bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerden sadece ihramlı bir kimseyi başka bir kimsenin, ihramlının emri ve izni olmadan (zorla, uyurken ... v.b) tıraş etmesi durumunda ihram cezasını kimin ödeyeceği konusunda, ihramlının tıraş edenden ceza meblağının isteyeceği yönündeki görüşün İmam Züfer'e Nispeti isabetli olmayıp, bu görüşün Kadı Ebî Hazim'e ait olduğu bilgisine ulaşılmıştır

³⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/144; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/71-72; Bâbertî, *el- 'Înâye*, 9/517.

³⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 4/144; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/71-72; Bâbertî, *el- 'Înâye*, 9/517; Aynî, *el-Binâye*, 12/49; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/83; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 1/240.

6. BÜYÜ'

Büyu' bölümünde; alış verişte satılan mala tabi olan ekler ve meyvelerin satışı, çeşitli meseleler, istibra ve istibraya tabi olan şeyler, istibra ve istibraya tabi olan şeyler, zimmîlerin akitleri, şart muhayyerliği, görme muhayyerliği, ayıp muhayyerliği, batıl ve fasit alış veriş, kârlı, maliyetine ve zararına satışı, faiz, selem ve sarf olmak üzere on iki başlık altında İmam Züfer'e nispet edilen otuz bir görüş incelenecektir.

6.1. Alış Verişte Satılan Mala Tabi Olan Ekler ve Meyvelerin Satışı

-98 ، وأجزناه (ز) بطريقها،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, evin yoluyla beraber satılması caizdir.³⁷¹

* İmam Züfer'e göre caiz değildir. Çünkü yol ammenin (genel) hakkıdır.³⁷²

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebsut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

-99 وإن وجدته زيوفاً منعناه (ز) من استرداد السلعة وحبسها عليه

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir mal satsa, malı teslim edip bedelini alsa, bedel aldığı para sahte çıksa, satıcı satılan malı müşteriden geri alıp bedelini alıncaya kadar kendi yanında hapsedemez.³⁷³

* İmam Züfer'e ve İmam Ebu Yusuf'tan bir rivayete, göre satıcı bedeli sahte çıkan malı müşteriden geri alabilir. Satıcının sattığı mala karşılık sahte paraları değil gerçek paraları almak hakkıdır. Satıcının sattığı mala bedel olarak sahte paraları almış olması hakkını almamış olmasıdır. Buna binaen satıcı satılan malı müşteriye teslim etmez ve satış akdini de bozabilir.³⁷⁴

³⁷¹ İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/148; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/251.

³⁷² İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/149; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 1/251.

³⁷³ Serahsî, el-Mebsut, 13/193; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 5/251.

³⁷⁴ Serahsî, el-Mebsut, 13/193; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 5/251; Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramus b. Ali, Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-ahkâm (B.y.: Daru İhya Kütübü'l-Arabiyye, ts.), 2/151; İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/169; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/253.

6.2. Çeşitli Meseleler

100- ولو باع بدراهم منعناه (ز) من شرائه بدنائير أقل قيمة منها قبل قبضها

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir satıcı bir malı belli sayıda dirhemle satsa, bedeli (dirhemleri) teslim almadan bu malı, satış bedeli olan dirhemlerden daha düşük değeri olan dinarlarla satın alması caiz değildir.³⁷⁵

* İmam Züfer'e göre satıcı için bu caizdir. Çünkü iki paranın cinsleri değişiktir. Bundan dolayı burada faiz olmaz.³⁷⁶

6.3. İstibra ve İstibraya Tabi Olan Şeyler

101- ونفينا (ز) عنه لزناها

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimsenin cariyesi zina yapmışsa bir hayız müddetiyle cariyesini istibra etmesi (hamileliğin anlaşılması) gerekmez.³⁷⁷

* İmam Züfer'e göre zina yapan cariyenin efendisinin cariyeyi bir hayızla istibra (hamileliğin anlaşılması) yapması gereklidir. Çünkü bu şekilde kendi menisinin başkasının menisiyle karışmasını engellemiş olmaktadır.³⁷⁸

102- وأجزنا (ز) له وطئ مرتفعة الحيض لا لإياس قبل حولين

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir cariye satın alsa menopoz dönemi olmaksızın âdeti bitse, efendisinin iki yıl beklemeksizin cariyesiyle cinsel ilişkisi caizdir.³⁷⁹

* İmam Züfer'e ve Ebu Hanife'den bir rivayete göre, iki yıl geçmeden efendinin cariyesiyle cinsel ilişkisi caiz değildir. Çünkü çocuk anna karnında iki yıldan fazla kalmaz. Hamilelik ihtimaline karşı iki yıldan önce satın alınan cariyenin âdeti bitmiş de olsa cinsel ilişki caiz değildir.³⁸⁰

³⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/123; Zeylaî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 4/55.

³⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/123; Zeylaî, *Tebyînu'l-haka'ik*, 4/55; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/189; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/256.

³⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/152.

³⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/152; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/198; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/257.

³⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/147.

³⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/147; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/113; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/9; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/199; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/257.

6.4. Zimmîlerin Akitleri

104-103- ولو أسلم ذميان تباعا خمراً قبل قبضه فتخلَّلت قبل الحكم بنقضه أجزنا (ز) البيع وخيرناه

İki zimmî arasın da alışveriş gerçekleşip biri diğerine içki satsa, ancak satılan içkiyi alıcıya teslim etmeden ikisi de Müslüman olsa ve hâkim bu alışverişin bozulduğuna dair hüküm vermeden içki sirkeye dönüşse üç imama göre, bu alışveriş caizdir. Alıcı muhayyerdir; sirkeyi teslim de alabilir, alışveriş akdini bozadabilir.³⁸¹

*İmam Züfer'e göre, ikisi arasında alışveriş akdi de muhayyerlik de yoktur. Çünkü aralarındaki alışveriş akdi fasit edip haram hale getiren bu durum olmuştur, onların Müslüman olmalarıyla akit geçersiz olmuştur, içkinin sirkeye dönüşmesiyle tekrar caiz hale gelmez.³⁸²

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebhut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

6.5. Şart Muhayyerliği

105- ورفعناه (ز) بإسقاطه قبلها

Hanefî mezhebinde imameyne göre, satıcı ve alıcı ebedi muhayyerlik şartı koşup üç gün geçmeden muhayyerliği iptal ederlerse sahih olur.³⁸³

*İmam Züfer'e ve imam Ebu Hanifey'e göre akit yine fâsittir. Çünkü akit baştan fâsit olarak kurulmuştur. Fasit olan akit de fesat sebebi izale edilmekle sahih hale gelmez. Bir dirhemi iki dirheme satıp sonra da fazla olan dirhemi eksiltmekle bu akit sahih akde dönüşmez.³⁸⁴

106- ولو قال إلي ثلاثة أجزنا (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, alışveriş akdi yapılırken alıcı 'üç güne kadar ödeme yapmazsam aramızda alışveriş yoktur' derse bu akit caizdir.³⁸⁵

³⁸¹ İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/215; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/260.

³⁸² İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/215; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/260.

³⁸³ Serahsî, el-Mebhut, 13/62; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 5/178; Merğînânî, el-Hidâye, 3/29; Mevsilî, el-İhtiyâr, 2/13.

³⁸⁴ Serahsî, el-Mebhut, 13/62; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 5/178; Merğînânî, el-Hidâye, 3/29; Mevsilî, el-İhtiyâr, 2/13; İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 4/219; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/260.

³⁸⁵ Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 5/175; Merğînânî, el-Hidâye, 3/30.

*İmam Züfer'e göre akit caiz değildir. Çünkü bu alışveriş akdinde, şarta bağlanan fasit cayma vardır. Akitte sahih cayma bile akdi ifsat ettiğine göre, fasit caymanın akdi ifsat etmesi daha evladır.³⁸⁶

107- ولو شَرَطَ الخيارَ لغيره أَجزأه (ز) ويثبت لكل منهما

Hanefî mezhebinde üç imama göre, alışveriş akdi yapılırken alıcı veya satıcı bir başkası için muhayyerlik şartı koşa, bu akit caizdir.³⁸⁷

*İmam Züfer'e göre akit caiz değildir. Çünkü muhayyerlik akdin hükümlerindendir ve akit yapanların dışında bir başkası için muhayyerlik şartı koşulamaz. Bu daha çok bedelin müşteri dışında başkasının ödemesi şartının koşulmasına benzer.³⁸⁸

6.6. Görme Muhayyerliği

108- وأسقطناه (ز) برؤية ظاهر ثوب مطوي إلا أن يكون في باطنه ما يقصد بالنظر .

Hanefî mezhebinde üç imama göre, içinde bakılması gereken şeyler müstesna, dürülü veya katlanmış elbise veya kumaşın görünen (zâhir) kısmının görülmesi ile görme muhayyerliği düşmüştür.³⁸⁹

*İmam Züfer'e göre, dürülü veya katlanmış elbise veya kumaşın görünen (zâhir) kısmının bakmakla görme muhayyerliği düşmez. Dış kısmına bakılınca iç kısmın vasıfları hakkında bilgi oluşmayacağı için, iç kısmının da kesinlikle görülmesi gerekir.³⁹⁰

6.7. Ayıp Muhayyerliği

109- ، ولو وَجَدَ أحدَ العبدین معيباً قبل القبض منعنا (ز) ردّه وحده ،

³⁸⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/175; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/30; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/55; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/222; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/261.

³⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/47; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/174; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/32.

³⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/47; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/174; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/32; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/19; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/14; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/225; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/261; Aytekin " *İmam Züfer...* ", 241.

³⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/38; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/35; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/27.

³⁹⁰ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/35; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/27; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtar*, 4/598; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/268; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/265; Aytekin " *İmam Züfer...* ", 242.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir pazarlıkta iki köle alsa, iki köleyi de teslim almadan kölenin birisinin kusurlu (ayıplı) olduğunu anlasa, onu tek olarak satıcıya bırakamaz. Ya ikisini beraber bırakır, ya da ikisini beraber teslim alır.³⁹¹

*İmam Züfer'e göre, kusurlu (ayıplı) olan köleyi tek olarak satıcıya bırakabilir. Çünkü kusur sadece bir tanesindedir. Teslim aldıktan sonra ayıplı olanı iade edebildiği gibi, teslim almadan da kusurlu olanı satıcıya tek olarak bırakabilir.³⁹²

Bu görüşün İmam Züfer'e nispetinin tesbiti el-Mebsut, Bedâiu's-sanâi' de sarih bir şekilde yapılamamıştır.

110- ، ومن الرجوع (ز) بالنقص لو باع نصف عبدٍ اشتراه ثم وجد به عيباً،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kişi bir köle satın alsa, sonra kölenin yarısını başka bir kişiye satsa, sonra da kölede bir kusur olduğu anlaşılrsa; kusur un oluşturduğu noksanlığın bedeli için satıcıya dönmez.³⁹³

*İmam Züfer'e göre, kölenin değerinden kölede bulunan kusurun bedelinden kendi payına düşeni satıcıdan isteyebilir. Çünkü müşteri aldığı köleden sağlam olursa razı olur. Köle kusurlu olunca müşterinin rızası gitmiştir. Elinde kalan kısmını köledeki kusurdan dolayı satıcıya iade etmesi gerekmektedir, ancak köleye ortak olduğundan bu bir kusur olup iadesine engel olduğundan, geriye kölenin kusuruna bedel eksiklikten kendi payına düşeni almak için satıcıya dönmek kalmıştır.³⁹⁴

111- ، ولا أجزأه (ز) مع فساد الشرط المجهول،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir köle satsa, akit esnasında tüm kusurlardan beri olduğu şartını koşsa, hem alışveriş akdi hem de şart sahihtir. Müşterinin aldığı köleyi bir kusur sebebiyle iade etme imkânı yoktur.³⁹⁵

³⁹¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/41; Aynî, *el-Binâye*, 8/127.

³⁹² Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/41; Aynî, *el-Binâye*, 8/127; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/302; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/270.

³⁹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/101; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/290.

³⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/101; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/290; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/308; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/270.

³⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/94; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/104.

*İmam Züfer'e göre, alışveriş akdi caiz, şart meçhulse fasittir. Eğer tüm kusurları teker teker sayarsa, satıcının beraeti caiz olur.³⁹⁶

6.8. Batıl ve Fasit Alış Veriş

112- ، أو بين عبده و عبد غيره صح في عبده بالحصة أو مدبر أو مكاتب أو أم ولد أجزناه (ز) فيه بها،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse kendi kölesiyle başkasının kölesini birleştirerek ikisini beraber satarsa belirlenen bedel üzerinden kendisine düşen pay karşığında kendi kölesinin satışı sahihtir. Eğer kölesi ve müdeberini birleştirerek veya kölesi ve mükatebini birleştirerek veya kölesi ve efendisinden çocuk doğuran cariyesini birleştirerek beraber satarsa sadece kölesinin payına düşen alışveriş sahihtir.³⁹⁷

*İmam Züfer'e göre, bu akitler caiz değildir. Çünkü müdebber, mükatep ve ümmü veled (efendisinden çocuk doğuran cariye) satmaya (satışları caiz değildir) mahal değildir. Köle ile hür birini birleştirerek satmak gibi bir durum olmuştur.³⁹⁸

113-، أو اختلفا في الوصف، والتفاوت فاحشٌ ، كغلام ظهر جارية، أو هروي فكان مَرَوِيًّا، أبطلناه (ز)،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, alıcı ve satıcı satılan malın vasfında aşırı bir fark olduğu konusunda ihtilaf ederlerse, satılanın köle diye satılıp cariye çıkması veya heravî diye satılan kumaşın mervî çıkması gibi durumlarda akit batıl olur.³⁹⁹

*İmam Züfer'e göre, satılan maldaki kalite farkı malın özelliklerindeki ihtilafa dönmektedir. Satılan malın cinsi aynıdır. Dolayısıyla akit geçerlidir, ancak satılan mal alıcının istediği kalitede çıkmadığından muhayyerdir. İmam Ebu Hanifa'den de bu konuda alıcıya muhayyerlik verdiği rivayaeti vardır.⁴⁰⁰

114- ، إذا جهل (د) الوقت فإن أسقط الأجل قبل ذلك أجزناه (ز).

³⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/94; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/104; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/42; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/43; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/315; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/272.

³⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/4; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/51.

³⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/4; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/51; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/60; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/349; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/275.

³⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/12; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/140.

⁴⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/12; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/140; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/52; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/354; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/275.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir alışveriş akdinde ödenecek bedel veresiye ve ödeme zamanı (hristiyanları orucu, bayramı, hacıların gelişi ve hasat gibi) meçhul belli değilse ve bu şekilde akit yapıldıktan sonra müşteri bu meçhul ödeme süresini belli olmayan ödeme zamanı gelmeden kaldırırsa alışveriş caizdir.⁴⁰¹

*İmam Züfer'e göre, caiz değildir. Çünkü bu akit baştan fasittir. Baştan fasit olan sonradan caiz olmaz. Bu durum, bir dirhemi iki dirheme satıp sonrada bir dirhem fazlalığı düşürmeye benzer.⁴⁰²

6.9. Kârlı, Maliyetine ve Zararına Satışı

115- ، ولو تعيَّب بنفسه عنده، و ثمنه معلوم فربح به من غير بيان أجزائه (ز).

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse belli bir bedelle bir mal satın alıp satın aldığı malı teslim alsa ve müşterinin elindeyken bu mal kendiliğinden dışardan bir etki olmadan kusurlu hale gelse, bu kimsenin bu malı, aldığı bedelin üzerine kâr ekleyerek kusurunu söylemeden satması caizdir.⁴⁰³

*İmam Züfer'e göre, bu kusuru söylemediği müddetçe bu malı kârlı bir şekilde satması caiz değildir. Çünkü bu kusur, satın aldıktan sonra, kendisinin veya başkasının yapmasıyla meydana gelmiş açık bir eksikliktir.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/50.

⁴⁰² Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/50; Bâbertî, *el- 'Înâye*, 6/455; Aynî, *el-Binâye*, 8/192; Zeylâî, *Tebyînü 'l-haka 'ik*, 4/60; İbn Âbidîn, *Reddu 'l Muhtar*, 5/82; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai 'l-bahreyn*, 4/393; İbn Melek, *Şerhu Mecmai 'l-bahreyn*, 2/279.

⁴⁰³ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/79; Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi '*

⁴⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 13/79; Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi '*, 5/223; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai 'l-bahreyn*, 4/425; İbn Melek, *Şerhu Mecmai 'l-bahreyn*, 2/285.

6.10. Faiz

116- ، ومنعنا (ز) الزيتون بالزيت، والسّمسم بالشّيرج حتي يعلم بزيادة الدهن فيهما ليقابل الثّجير لا مع الجهالة،
.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, çıkarılan mamul yağ hammaddede bulunan yağ, fazlalığın da yağ elde edildikten sonra kalan posaya tekabül etmesi için, zeytinyağının zeytinden, susam yağının susamdan fazla olduğu bilinmedikçe, zeytinin zeytinyağıyla ve susamın susam yağıyla satışı caiz değildir.⁴⁰⁵

*İmam Züfer'e göre, mamul madde ve hammadde eşitliğinde meçhullük olsa da, zeytinin zeytinyağıyla susamın susam yağıyla satışı caizdir. Alışverişte asıl olan caizliktir, şüpheyile alışveriş akdi fasit olmaz. Mamul olan maddenin hammaddede bulunan karşılığı kesin olarak bilinemediği ve şüpheli (az mı? Çok mu? veya eşit mi?) olduğundan bu satışlar caizdir.⁴⁰⁶

6.11. Selem

117- أجزنا (ز) السلم بلفظ البيع،
.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdinin alışveriş lafızlarıyla yapılması caizdir.

*İmam Züfer'e göre, selem akdi sadece “selem” lafzıyla yapılırsa caiz olur. Çünkü asıl itibariyle, kişinin yanında olmayan bir malı satması caiz değildir. Ancak insanların ihtiyacına binaen zarureten kıyasa aykırı olarak nasla caiz olmuştur. Selem akdinde selem lafzı kullanılmazsa caizlik ortadan kalkıp aslına (normal alışveriş akdine) döner ki, kişinin yanında olmayan malı satması caiz değildir.⁴⁰⁷

118- وأجزناه (ز) في معدود متقارب كالجوز، والبيض عدًا، وكيلًا.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdi, tartılabilen ve ölçülebilen şeylerde caiz olduğu gibi, adedî olup büyüklükleri birbirine yakın olan ceviz ve yumurta gibi şeylerde de sayı ve tartıyla caizdir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/179; Aynî, *el-Binâye*, 8/292.

⁴⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/179; Aynî, *el-Binâye*, 8/292; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/471; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/290.

⁴⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/201; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/201,235; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/483; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/291; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 232.

⁴⁰⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/208; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/71; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/111.

*İmam Züfer'e göre, büyüklükleri birbirine yakın olsa bile adedî olan şeylerde selem akdi sayıyla da tartıyla da caiz değildir. Çünkü ceviz gibi, yumurta gibi şeyler adedîdir. Sayıyla da caiz değildir, çünkü büyükleri farklıdır.⁴⁰⁹

İmam Züfer'den mebsut'ta geçen başka bir rivayette, yumurta ve ceviz gibi sayılabilen ancak büyüklükleri farklı olan şeylerde tartı ve ölçüyle selem akdinin caizliğidir.⁴¹⁰

119- ولا يدخله خيار الشرط، ولو أسقطه قبل التفرق أجزأه (ز)،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdinde satıcı ve alıcı için şart muhayyerliği yoktur. Buna binaen taraflardan biri veya her ikisi için şart muhayyerlik şartı koşacak olursak akit fasit olur. Satıcı ve alıcı henüz ödenecek nakit para ortada ve akit meclisinden ayrılmadan önce muhayyerlik şartı iptal edilirse akit caiz olur.⁴¹¹

*İmam Züfer'e göre bu akit caiz olmaz. Çünkü fâsit olarak kurulan akit fesadın ortadan kalkmasıyla caiz hale gelmez. Buna binaen fasit olarak başlayan selem akdi de fesadın ortadan kalkmasıyla caiz hale dönmez.⁴¹²

120-، ولو لم يقبض بعد الأجل حتي انقطع حكمنا (ز) بالتخيير بين الأخذ عند وجوده، وبين الفسخ لا بالانفساخ،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, rabbu's-selem müsellemin ileyh ile ittifak ettikleri süre dolduktan sonra müslemin fihi henüz teslim almamışsa ve müslemin fihi piyasadan kalkmışsa, rabbu's-selem muhayyerdir. Dilerse müslemin fihi piyasada bulununcaya kadar bekler ve müslemin fihi teslim alır veya akdi feshedip vermiş olduğu bedeli (ra'sü'l-mâl) teslim alır.⁴¹³

*İmam Züfer'e göre akit bâtıl olur, müşteri parasını geri alır. Çünkü malın piyasada tamamen tükenmesi, malın teslimi hususunda helak olması gibidir.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/208; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/71; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/111; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/485; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/291; Aytekin "İmam Züfer...", 235.

⁴¹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/136; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/484; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/291.

⁴¹¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/143; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/201.

⁴¹² Serahsî, *el-Mebsut*, 12/143; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 5/201; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/74; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/13; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/117-118; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/487; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/292; Aytekin "İmam Züfer...", 232.

⁴¹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/135; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/113.

⁴¹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/135; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/113; Aynî, *el-Binâye*, 8/339; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/501; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/293; Aytekin "İmam Züfer...", 236.

121-، ولو ردّ زيوفاً من رأس المال في غير مجلس العقد منعنا (ز) الانتقاض بقدرها مطلقاً فله الاستبدال فيما دون النصف،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, müsellemin ileyh akit meclisinden sonra bedel (ra'sü'l-mâl) in sahte olduğunu bilse ve bedel (ra'sü'l-mâl)in sahte çıkan kısmını iade edecek olsa, akdin bedel (ra'sü'l-mâl)den reddedilen kısmı kadarı fesholmaz.⁴¹⁵

*İmam Züfer'e göre, müsellemin ileyh akit meclisinden sonra bedel (ra'sü'l-mâl) in bir kısmını sahte olduğu gerekçesiyle iade ederse, selem akdi ra'sü'l-mâlden iade ettiği kadarıyla fesholur. Çünkü iade etmiş olduğu kısım asıldan bozulmuş ve iade etmiş olduğu kısmı hiç teslim almamış gibi olmuştur. Buna binaen akdin iade edilen kısmı kadarı fesholmuştur.⁴¹⁶

122-، ولو تقايلا السلم منعنا (ز) من الاستبدال،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdinden cayma olursa, rabbü's-selem müslemün ileyhe verdiği ra'sü'l-mâli teslim almadan ondan başka bir şey satın alması caiz değildir.⁴¹⁷

*İmam Züfer'e göre cayma sonrası rabbü's-selem müslemün ileyhe verdiği ra'sü'l-mâli teslim almadan ondan başka bir şey satın alması caizdir. Çünkü selem akdi fesholduğu için ra'sü'l-mâl müslemün ileyhin zimmetinde borç olarak kalmıştır. Rabbü's-selem ra'sü'l-mâli teslim almadan önce müslemün ileyhden başka bir mal alabilir.⁴¹⁸

123-، أو في أجل نفينا (ز) التحالف،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdini yapan taraflar vade süresinde ihtilaf ederlerse ne rabbü's-seleme ne de müslemün ileyhe yemin ettirilir.⁴¹⁹

* İmam Züfer'e göre taraflar vade süresinde ihtilaf ettiklerinde onlara yemin etmeleri teklif edilir. Çünkü buradaki vade süresi selem akdinin sahihliğinin dayandığı esaslardandır. Rabbü's-selem ve müslemün ileyhin vade süresinde ihtilaf etmeleri, müsellemin fih'in vasfında

⁴¹⁵ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/144; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/206; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/22.

⁴¹⁶ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/144; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/206; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/22; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/518; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/295; Aytekin "İmam Züfer...", 236.

⁴¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/203; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/74.

⁴¹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/203; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/74; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 2/18; Aynî, *el-Binâye*, 8/357; Zeylâî, *Tebyinü'l-haka'ik*, 4/119; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/521; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/295; Aytekin "İmam Züfer...", 233.

⁴¹⁹ Zeylâî, *Tebyinü'l-haka'ik*, 4/123.

ihtilaf etemelri demektir. Nasıl ki müsellemin fihin vafında ihtilaf ettiklerinde yemin ettiriliyorlarsa aynı şekilde vade süresinde de ihtilaf ettiklerinde yemin ettirilirler.⁴²⁰

Bu görüşün İmam Züfer'e nispetinin tesbiti el-Mebsut⁴²¹ ve Bedâiu's-sanâi' de sarîh bir şekilde yapılamamıştır.

124-.....، وجعلنا (ز) القول لمدعي الأقل،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, selem akdini yapan taraflar vade süresinde ihtilaf ederlerse rabbü's-seleme ve müslemin ileyhe yemin ettirilmeyip enaz süreyi iddia edenin sözüne itibar edilir.⁴²²

* İmam Züfer'e göre enaz süreyi iddia edenin sözüne itibar edilmeyip rabbü's-seleme ve müslemin ileyhe yemin teflif edilir.⁴²³

Bu görüşün İmam Züfer'e nispetinin tesbiti el-Mebsut⁴²⁴ ve Bedâiu's-sanâi' de sarîh bir şekilde yapılamamıştır.

⁴²⁰ Zeylâi, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/123; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/525; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/296; Aytekin "İmam Züfer...", 237.

⁴²¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/157.

⁴²² Zeylâi, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/123.

⁴²³ Zeylâi, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/123; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/525; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/296; Aytekin "İmam Züfer...", 237.

⁴²⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/157.

6.12. Sarf

125- إذا باع ثمناً بثمن كان صرفاً، ولا يتعينان حتي لو استقرضا فأدياً أو استحق فاستبدلاً أو أمسكاً، وأديا المثل أجزناه (ز)،.....

Bir semen(para) başka bir semen(para)le değiştirilirse bu sarf olur. Bu semenler tayin edilmezler. Akit yapılırken başkasından borç alınıp ödeme yapılırsa veya ödeme yapılacak semenin başkasının olduğu bilinse ve değiştirilerek ödeme yapılırsa veya sarf akdini yapan taraflar işaret ettikleri semenleri değil de bu semelere bedel başka semenlerle ödeme yapsalar, hanefî mezhebinde üç imama göre bunların hepsi caizdir.⁴²⁵

* İmam Züfer'e göre bu üç durum da caiz değildir. ⁴²⁶

Bu görüşün İmam Züfer'e nispetinin tesbiti el-Mebsut⁴²⁷ ve Bedâiu's-sanâi' de sarih bir şekilde yapılamamıştır.

126-، ولو استهلك خُلِيّاً ذهباً فقضى عليه بقيمته فضة فتفرقا قبل قبضها أجزنا (ز) القضاء،....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kişi başka bir kişiye ait altından kadın ziynetlerini harcasa, hâkim de bu altın zînet eşyalarına bedel olarak üzerindeki işçiliği (sanatı) ve faizden korunmayı gözeterek gümüşten hüküm verse, hâkimin verdiği hükme binaen altından ziynet eşyalarına bedel gümüşleri teslim almadan hüküm meclisinden ayrılırsa hüküm geçerlidir, batıl olmaz.⁴²⁸

*İmam Züfer'e göre bu hüküm batıl olmuştur. Çünkü bu hüküm sarf akdinde bir hükümdür. Altın karşılığında gümüşe sahip olma vardır. Teslim (kabz) olmadan taraflar akit meclisinden ayrılırlarsa akit batıl olur.⁴²⁹

127-، ولو كان له على آخر عشرة دراهم فاشترى منه ديناراً بعشرة مطلقه، وقبضه ثم تقاصاً أجزناها (ز).

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimsenin başka bir kimseden on dirhem alacağı olsa, sonrada borçlu olan kimseden alacağına hiç değinmeden on dirheme bir dinar satın alsa, ve bir dinarı teslim alsa, bu akitle ödeme gerçekleşmez. Ancak taraflar akit meclisinden

⁴²⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/233; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/136.

⁴²⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/233; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/136; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/545; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/299; Aytekin "İmam Züfer...", 229.

⁴²⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/157.

⁴²⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/50.

⁴²⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/50; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/561; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/301.

ayrılmadan ödeme yaparlarsa (borç verip alacaklı olduğu on dirhemini satın aldığı bir dirheme bedel olması şeklinde) bu caiz olur.⁴³⁰

*İmam Züfer'e göre, bu durum kıyasen caiz değildir. Çünkü satıcı sarf bedeline karşılık (sattığı bir dinar karşılığında on dirhem alması gerekirken) zimmetindeki on dirhemi almıştır. Bu değiştirme olduğundan ve akit mutlak olup bedellerin akit meclisinde teslimi gerektiğinden bu durum caiz değildir.⁴³¹

128- ...، ولو استهلك دراهم غيره فضمنها فأجلت أجزنا (ز) التأجيل،.....

Bir kimse başka bir kimsenin dirhemlerini harcasa, tazmin etse ancak ödeme (teslim) ertelense hanefî mezhebinde üç imama göre caizdir.⁴³²

*İmam Züfer'e göre caiz değildir. Çünkü bu işlem sarf manasındadır. Sarf akdinin bedellerinden birisinin ertelenmesi vadeye bırakılması caiz değildir.⁴³³

129- ...، وأجزنا (ز) الشراء بنصف درهم فلوس، ويؤدي منها ما يباع به،.....

Hanefî mezhebinde zahir görüşe göre, bir kimse bir şeyi fulüsün yarım dîrhemiyile satın alsa alışverişi caiz olur, bir fulustan yarım dirhemle satılan bir şeyin öbür tarafa vermesi gerekir.⁴³⁴

*İmam Züfer'e göre caiz değildir. Çünkü akit fulusle alakalı ise fulus sayı ile belirlidir. Müşteri fulüsün adedini açıkça söylemedikçe akit caiz olmaz.⁴³⁵

Büyu' bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerden alış verişte satılan mala tabi olan ekler ve meyvelerin satışı konusunda 98. görüşün, zimmîlerin akitleri konusunda 105. görüşün, ayıp muhayyerliği konusunda 109. görüşün, selem akdi konusunda 123, 123 ve 125. görüşlerin İmam Züfer'e yapılan Nispetlerinin Hanefî fıkıh kitaplarında tesbiti yapılamamıştır.

⁴³⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/19; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/83.

⁴³¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/19; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/83; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/140; İbn Nüceym Mısri, *el-Bahru'r-râik*, 6/216; İbn Âbidîn, *Reddu'l Muhtar*, 5/265; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/562; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/302; Aytekin "İmam Züfer...", 230.

⁴³² Serahsî, *el-Mebsut*, 14/34; Aynî, *el-Binâye*, 8/359.

⁴³³ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/34; Aynî, *el-Binâye*, 8/359; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/568; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/302.

⁴³⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/26,27; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/85.

⁴³⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/26,27; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/85; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/144; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/206; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 4/583; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/304; Aytekin "İmam Züfer...", 219.

7. REHİN

Rehin bölümünde; rehin ve rehin bırakılması caiz olan ve caiz olmayan şeyler olmak üzere iki başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen altı görüş incelenecektir.

130- ويجيز الزيادة في الدين وأجزائها (ز) في الرهن.....

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre sadece rehinde, İmam Ebû Yûsuf'a göre hem rehinde hem de borçta artırma(ziyade) caizdir.⁴³⁶

*İmam Züfer'e göre, rehinde de borçta da artırma caiz değildir. Çünkü bu ziyade borcun bir kısmına karşılık rehindir. Râhin ilk rehnin yerine borca karşılık başka bir rehin daha verse ilk rehin borçlunun elinde olduğu sürece caiz olmaz.⁴³⁷

131- ولو أبقى فجعل بالدين ثم عاد أعذناه (ز) رهناً لا ملكاً للمرتهن.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, rehin bir köle olsa, mürtehinin zimmetinde iken kaçsa sonra da hâkim rehini borca karşılık sayıp borcu düşürse, sonra da kaçan köle tekrar dönse tekrar rehin olur, mürtehinin mülkiyetine geçmez.⁴³⁸

*İmam Züfer'e göre, mürtehinin milkiyetine geçer. Çünkü mürtehin rehni alacağına karşılık zimmetine almıştı ve hâkim rehini mürtehinin milkiyetine geçirmiştir. Bu durum gâsıbın gasbettiği malın kaybolup malı sahibine tazmin ettikten sonra gasbedilen malın bulunmasından sonra gâsıbın milkiyetine girmesi gibi olmuştur.⁴³⁹

132- ولو هلك في يد المرتهن بعد إبرائه الراهن من الدين أهدرناه (ز) أو بعد تبرع آخر بالدين.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre rehin, mürtehinin rahine borcunu ibrâ edip, rehin de henüz mürtehinin elinde iken helak olursa mürtehin tarafından tazmin edilmez.⁴⁴⁰

* İmam Züfer'e göre, borç miktarı ile rehnin kıymetine eşitse veya rehnin kıymeti daha fazla ise borç miktarı kadarını tazmin eder. Rehnin kıymeti borç miktarından az ise rehnin

⁴³⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/96-97; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/139; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/46.

⁴³⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/96-97; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/139; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/46; Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/440; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 6/95; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/23; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/307; Aytekin "İmam Züfer...", 271.

⁴³⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/134.

⁴³⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/134; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/28; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/307.

⁴⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/90; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/139; Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/441.

kıymetini tazmin eder. Çünkü mürtehin rehni teslim aldığı andan itibaren, rehin mürtehin tarafından tazmin edilir hale gelmiştir. Aynı şekilde borcun ibrâsı ve istîfâsı aynı hükümde olduğu için, rehlin mürtehinin elinde helaki durumunda mürtehinin rehni tazmin etme mükellefiyeti vardır.⁴⁴¹

133- أو بعد تَبْرُعَ آخرَ بالدين أو يَتَمَنَ عَبْدٌ ثم رُدَّ بعيبٍ أو بِمَهْرٍ ثم طُلِّقَتْ قبلَ الدخولِ جَعَلْنَا (ز) الدينَ والثلْمَنَ ونصفَه للمتبرِّع لا للراهن والزوج والمشتري
.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre hayırsever bir kimse râhinin borcunu ödese, sonra râhin malını geri almadan mürtehinin elinde iken rehin helak olsa; mürtehin malı hayırsever kimseye tazmin eder. Aynı şekilde hayırsever bir kimse bir müşterinin aldığı malın bedelini ödese, sonra da müşteri maldaki bir kusur sebebiyle malı satıcıya iade etse satıcı bedeli hayırsever bir kimseye iade eder. Yine hayırsever bir kimse başka bir kimsenin evleneceği kadına mehir ödese, ancak evlenen kimse zifafa girmeden kadını boşasa mehrin yarısı hayırsever bir kimseye iade edilir.⁴⁴²

*İmam Züfer'e göre birinci durumda mürtehin malı râhine tazmin eder. İkinci durumda satıcı kusur sebebiyle iad edilen malın bedelini müşteriye iade eder. Üçüncü durumda da kadın aldığı mehrin yarısını kocaya iade eder. Çünkü hayırsever bir kimse diğer üç kimse için ödeme yaptığında ödediği meblağlar onların olmuştur.⁴⁴³

7.1. Rehin Bırakılması Caiz Olan ve Caiz Olmayan Şeyler

134- وَأَجْزَأُهُ (ز) برأس مَالِ السَّلْمِ
.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre selem bedeli, sarf semeni ve müsellemin fihi rehin bırakmak caizdir.⁴⁴⁴

*İmam Züfer'e göre caiz değildir. Çünkü rehlin selem bedeli, sarf semeni ve müsellemin fih ile sahih olması durumunda bunların hepsi de ödeme (borcu kapatma)

⁴⁴¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/90; Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi'*, 6/139; Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/441; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/29; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/307; Aytekin "İmam Züfer...", 273.

⁴⁴² Serahsî, *el-Mebsut*, 21/95; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 6/97.

⁴⁴³ Serahsî, *el-Mebsut*, 21/95; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 6/97; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/31; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/308,309; Aytekin "İmam Züfer...", 273.

⁴⁴⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/419; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/157.

demektir. Akit meclisinde helak olacak olsa mürtehinin borcu ödenmiş olur ki bu istibdal olur. Aynı cins olmadığından bu da caiz değildir.⁴⁴⁵

135- ، فلو امتنع عن التسليم خَيْرَنَا (ز) البائع بين ترك الرهن وبين الفسخ إلا أن ينفذ الثمن

Hanefî mezhebinde üç imama göre rahin rehni teslim etmese, zorlanamaz. Mürtehin alışveriş akdini rehinsiz kabul etmek veya akdi feshetmek arasında muhayyerdir. Ancak müşteri bedeli peşin öderse veya satılan malın kıymetince rehin verirse bu durumda satıcı muhayyer olmaz.⁴⁴⁶

*İmam Züfer'e göre müşteri rehni satıcıya teslim etmeye zorlanır. Çünkü akitte rehin verilmesi şart koşulmuştur. Rehin müşterinin hakkı olmuştur.⁴⁴⁷

Rehin bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁴⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/419; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/157; Aynî, *el-Binâye*, 12/502; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/48; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/310.

⁴⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/171; Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/424.

⁴⁴⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/171; Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/424; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 6/77; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/167; Aynî, *el-Binâye*, 12/525; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/60; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, 2/313.

8. HACR

Hacr bölümünde bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen bir görüş incelenecektir.

136- ، ولو باع صبيٍّ مخجورٍ ثم بلغ فأجاره، أجزأه (ج)،

Hanefî mezhebinde üç imama göre mahcur bir çocuk bir şey satsa, sonra da buluğa erse ve yapmış olduğu bu akde izin verse, akit caiz olur.⁴⁴⁸

*İmam Züfer'e göre caiz olmaz. Çünkü mahcur çocuğun satış akdi velisinin iznine bağlı idi. Bu akit fasit bir şekilde kurulduktan sonra mahcur çocuğun buluğa erdikten sonra kendisinin izin vermesiyle caiz hale dönmez.⁴⁴⁹

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebhut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

⁴⁴⁸ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/277; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/90,91.

⁴⁴⁹ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/90,91; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/318.

9. ME'ZUN

Me'zun bölümünde bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen beş görüş incelenecektir.

137- ، وأثبتناه (ز) بالدلالة كالصريح

Bir velî çocuğunun veya kölesinin bir şey alıp sattığını görse ve buna sükût etse üç imama göre bu çocuk veya köleye delâleten izin verilmiş olup sarâhaten izin verilmiş gibidir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre de izin sadece sarâhaten olur.⁴⁵⁰

*İmam Züfer'e göre velinin bu duruma sükût etmesi izin sayılmaz. Çünkü bu sükûtun rızayla veya kızgınlıkla olma ihtimali vardır. Şüpheyle izin sabit olmaz.⁴⁵¹

138- ولو سَمَّى له نوعاً أو مدةً أطلقناه (ز) في الكلِّ لا بشراء ثياب الكسوة،

Hanefî mezhebinde üç imama göre efendi kölesinin belirli bir süre sadec ticaret yapmasına izin verse, bu alan ve süre genel olur.⁴⁵²

*İmam Züfer'e göre izin hangi alan ve hangi sürede verilmişse sadece o alan ve sürede geçerlidir. Çünkü efendinin köleye belli bir alandaki izni kendisine vekâlet mesabesindedir. Köle tasarruflarında efendisine niyanet etmektedir. Bundan dolayı hangi alana izin vermişse hâkimin çocuğu belli bir alanda sınırlaması o alanla sınırlı kaldığı gibi köle de o alanda sınırlı kalır.⁴⁵³

139- ، وجعلنا (ز) الغرماء أحقَّ من المولى بالولد، والموهوبُ له

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kendisine ticaret izni verilen köle veya cariye borçları olsa, kendilerine de bir şey hibe edilse veya sadaka verilse veya cariye efendisinden çocuk doğursa, bunların hepsinde alacaklılar efendiden daha önce gelir, bunların hepsi satılır ve hisselerine göre borçlular arasında paylaştırılır.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 7/192; Mevsilî, *el-İhtiyâr* , 2/100.

⁴⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 7/192; Mevsilî, *el-İhtiyâr* , 2/100; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik* , 5/204; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn* , 5/115; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn* , 2/321; Aytekin "İmam Züfer..." , 277.

⁴⁵² Serahsî, *el-Mebsut* , 9/25; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 7/192; Mevsilî, *el-İhtiyâr* , 2/101.

⁴⁵³ Serahsî, *el-Mebsut* , 9/25; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 7/192; Mevsilî, *el-İhtiyâr* , 2/101; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik* , *Şerhu Kenzü'd-deka'i* , 5/205; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn* , 5/117; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn* , 2/322.

⁴⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsut* , 25/54; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , 7/203; Mevsilî, *el-İhtiyâr* , 2/103.

*İmam Züfer'e göre efendi daha önceliklidir. Çünkü köle ve cariyeye ilintili olan borçlar ticaret sebebiyledir. Bu borçlar ancak ticaret mallarından ödenir. Köleye verilen hibe ve sadaka, aynı şekilde cariyenin çocuğu ticaret malı değildir. Bu çocuk borçtan önce doğmuş çocuk gibidir.⁴⁵⁵

140- ولو بيع، وعليه ألفٌ مُعَجَّلَةٌ، وأخرى مُوَجَّلَةٌ بالفين فَقَضِيَ الْمُعَجَّلُ، أَمَرْنَا (ز) بِتَأْخِيرِ الْمُوَجَّلِ إِلَى وَقْتِهِ لَا بِتَعْجِيلِهِ،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kendisine ticaret izni verilen köle bin peşin bin dirhem de vadeli borcu olduğu halde satılsa, peşin olan bin dirhem hemen ödenir. Vadeli olan bi dirhem ise vadesi gelince kölenin efendisine ödenir, efendi de bu meblağı alacaklıya öder.⁴⁵⁶

*İmam Züfer'e göre vadeli olan bi dirhem de peşine dönüşür. Çünkü zimmetteki borç kölenin satılmasıyla beraber bedele dönüşmüştür. Borçlunun ölmesiyle, vadeli borcun peşine dönüşerek terikeden alınması gibi olmuştur.⁴⁵⁷

141- ، وَأَثْبَتَاهُ (ز) بِوَلَادَتِهَا مِنْهُ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kendisine ticaret izni verilen cariyeye efendisinden çocuk doğurursa efendisi çocuğun kendisinden olduğunu iddia edip nesebi sabit olur ve cariyeye tekrar mahcur olur.⁴⁵⁸

*İmam Züfer'e göre kendisine ticaret izni verilen cariyeye efendisinden çocuk doğurmakla tekrar hacr altına girmiş olmaz. Çünkü efendi, kendisinden çocuk doğuran cariyeye de ticaret izni verebilir. Buna binaen önceden vermiş olduğu iznin devam etmesi daha kolaydır.⁴⁵⁹

Me'zun bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁴⁵⁵Serahsî, *el-Mebcut*, 25/54; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 7/203; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/103; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/210; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/133; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/324.

⁴⁵⁶Serahsî, *el-Mebcut*, 25/141.

⁴⁵⁷Serahsî, *el-Mebcut*, 25/141; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/134; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/325.

⁴⁵⁸Serahsî, *el-Mebcut*, 25/36; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/167; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/212.

⁴⁵⁹Serahsî, *el-Mebcut*, 25/36; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/167; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/212; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/143; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/326.

10. İKRAR

İkrar bölümünde; ikrarda istisna ve istisna manası, ikrarda yemin ve karine, hastanın ikrârı olmak üzere dört başlık atında İmam Züfer’e nispet edilen dokuz görüş incelenecektir.

142- وَالزَّمَنَاءُ (ز) أَلْفَيْنِ بِقَوْلِهِ أَلْفٌ بَلْ أَلْفَانِ لَا بِثَلَاثَةٍ ،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse “falancanın bende bin dirhem hayır ikibin dirhem alacağı var” diye ikrar etse bu kimsenin bin dirhem borcu olur.⁴⁶⁰

*İmam Züfer’e göre, üçbin dirhem borcu olur. Çünkü önce bir dirhemi ikrar etmiştir ve bu ikrar geçerlidir. Sonra bin dirhemden dönmek istemiş ve ikibin dirhemi ikrar etmiştir. Birinci ikrarından dönüşü batıldır. Bundan dolayı bu kişi her iki borcu da ikrâr etmiş ve üç bin dirhem borcu olmuştur.⁴⁶¹

143- وَبِالْكَلِّ (ز) بِقَوْلِهِ غَصْبْنَاهُ أَلْفًا وَكُنَّا عَشْرَةَ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse “falancadan bin dirhem gasbettik ve biz on kişiydik” diye ikrar etse, kasbedilen kişi de ikrarda bulunanı tanıyarak onun tek başına gasbettiğini iddia etse, ondan öşr (onda bir) değil gasbettiğinin tamamınının tazmini istenir.⁴⁶²

*İmam Züfer’e göre, ikrar edenin payına düşen bin dirhem öşrü (onda biri) tazmin ettirilir. Çünkü o, ikrarı hem kendine hem de başkalarına izafe etmektedir.⁴⁶³

144- وَلَوْ قَالَ أَوْصَى أَبِي بِالثُّلُثِ لَزِيدٍ بَلْ لَعَمْرُو وَبَلْ لِبَكْرِ أَهْدَرْنَا (ز) الْأَخِيرِينَ لَا الْوَارِثَ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kişi “babam malının üçte birini Zeyd’e vasiyet etti, hayır ona değil Ahmed’e vasiyet etti, hayır ona değil Hasan’a vasiyet etti” şeklinde ikrârda bulunursa üç imama göre malın üçte biri ilk ikrâr edilen kişiye verilir, ikinciye ve üçüncüye bir şey verilmez.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Serahsî, *el-Mebcut*, 18/9; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/23.

⁴⁶¹ Serahsî, *el-Mebcut*, 18/9; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/23; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/177; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/330; Aytekin “İmam Züfer...”, 302.

⁴⁶² Serahsî, *el-Mebcut*, 18/184; İbni Âbidin, *Reddu'l Muhtar*, 5/626.

⁴⁶³ Serahsî, *el-Mebcut*, 18/184; İbni Âbidin, *Reddu'l Muhtar*, 5/626; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/178; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/330.

⁴⁶⁴ Serahsî, *el-Mebcut*, 18/188; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/23; İbni Âbidin *Reddu'l Muhtar*, 5/626.

*İmam Züfer'e göre bu üç vasiyet farklı ikrâr hükmünde olduğundan her üçüne de malın üçte biri verilir. Oğlana bir şey kalmaz. Çünkü birinci ikrar geçerlidir ve üçte biri haketmiştir. 'بل' idrab kelimesiyle ikinci ikrardan dönüş sahih değildir. İkinci de üçte biri haketmiştir. Üçüncü ikrar da aynı şekilde geçerlidir. O da üçte bir alır.⁴⁶⁵

145- أَوْ بِخَمْسَةٍ فِي خَمْسَةٍ بِمَعْنَى مَعَ لَزْمَتُهُ عَشْرَةً وَإِنْ أَرَادَ الْحِسَابَ الزَّمَانُ (ز) بِخَمْسَةٍ لَا خَمْسَةٍ وَعَشْرِينَ أَوْ مِنْ دِرْهَمٍ إِلَى عَشْرَةٍ فَهِيَ تِسْعَةٌ.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse “falan kişiye beş dirhemde beş dirhem borcum vardır” diye ikrârda bulunsa ve burada “fi” den kastı “mea” olsa bu kimsenin “beşle beraber beş” kastı olduğundan on dirhem borcu olur. Ancak bu kimse “falan kişiye beş dirhemde beş dirhem borcum vardır” derken kastı matematik hesabı ise sadece beş dirhem borcu olur.⁴⁶⁶

*İmam Züfer'e göre yirmi beş dirhem borcu olur. Çünkü örfi olarak veya kural gereği beş dirhemde beş dirhem çarpma yapılarak yirmi beş dirhem ettiğinden bu kimsenin falanca kişiye yirmi beş dirhem ödemesi gerekir.⁴⁶⁷

10.1. İkrarda İstisna ve İstisna Manası

146- وَلَوْ أَقَرَّ لَهُ بَزِيُوفٍ فَقَالَ بَلْ هِيَ جَيَادٌ أَوْ مِنْ ثَمَنٍ عَبْدٍ فَقَالَ بَلْ جَارِيَةٍ أَوْ قَرْضٍ أَوْ لَكَ فَقَالَ بَلْ لِفُلَانٍ حَكْمًا (ز) بِإِقْرَارِهِ لَا بِطُلَانِهِ ...

Hanefî mezhebinde üç imama göre bir kimse, falan kişiye “kalitesiz yüz dirhem borcum vardır” şeklindeki ikrârda bulunsa, mukarrunleh de “borç kaliteli yüz dirhemdir” diyerek ikrârı reddetse borç, ikrâr edildiği gibi kalitesiz (züyûf) yüz dirhemdir.⁴⁶⁸

*İmam Züfer'e göre mukarrunleh mukırrın ikrârını yalanlayarak reddettiği ve farklı bir şey iddia ettiği ancak isbat edemediği, mukırrın da aynı şekilde borcun kaliteli olduğunu iddia ettiği ancak o da isbat edemediği için yapılan ikrâr bâtıldır. Aynı şekilde “benim falancaya

⁴⁶⁵ Serahsî, *el-Mebhut*, 18/188; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/23; İbni Âbidin, *Reddu'l Muhtar*, 5/626; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/180; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/331; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 303.

⁴⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 7/221; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/131.

⁴⁶⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 7/221; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/131; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/10; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/184; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/331; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 303,304.

⁴⁶⁸ Serahsî, *el-Mebhut*, 18/185.

kölenin bedelinden bin dirhem borcum var” diye itirafta bulunsa, mukarrun leh de “cariyenin bedelinden” diyerek ikrarı reddetse, iki taraf da iddialarının isbat edemedikleri için bu ikrar batıldır.⁴⁶⁹

147- وَلَوْ قَالَ هُوَ لَكَ ابْتَعْتُهُ مِنْكَ مُتَصِلًا وَبَرَهَنَ قَبْلُنَاهُ (ز).

Hanefî mezhebinde üç imama göre bir kimse başka bir kimseye; “bu mal senindir” deyip ara vermeden “ben onu senden satın aldım” dese ve bunu delillendirse bu kişinin ikrârı kabul edilir.⁴⁷⁰

*İmam Züfer’e göre bu ikrar kabul edilmez. Çünkü mukır aynı anda bir malın hem muhatabının milkiyeti olduğunu ikrar etmekte hem de o malı ondan daha önce satın aldığını ikrar etmekte ki burada tenakuz vardır. Tenakuzun da isbatı yapılamaz.⁴⁷¹

10.2. İkrarda Yemin ve Karine

148- وَجَعَلْنَا (ز) الْقَوْلَ لِلْمُضَارِبِ إِذَا أَتَى بِالْفَيْنِ وَقَالَ هُمَا أَصْلٌ وَرِبْحٌ لَا لِرَبِّ الْمَالِ فِي أَنَّهُمَا أَصْلٌ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, mudârib iki bin dirhemi getirse ve sermaye sahibine; “bu iki binin bin dirhemi sermaye, bin dirhemi de kârdır” dese, sermaye sahibi de; “bu iki binin hepsi sermayedir, kâr yoktur” dese mudaribin sözü kabul edilir.⁴⁷²

*İmam Züfer’e ve Ebu Hanîfe’nin ilk görüşüne göre sermaye sahibinin sözü kabul edilir. Çünkü mudarib sermaye sahibine kârda ortak olduklarını iddia ediyor, sermaye sahibi de bunu inkâr ediyor. Kaide gereği inkâr edenin sözü makbuldür.⁴⁷³

149- وَلَوْ قَالَ هَذَا الْمَالُ لِي وَلِهَذَا أَخِي مِيرَاثٌ فَقَالَ أَنَا ابْنُهُ دُونَكَ قَسَمْنَاهُ (ز) بَيْنَهُمَا وَلَا يَنْفَرِدُ بِهِ الْمُفْرَدُ لَهُ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse “bu mal benimdir, bu kardeşime de mirastan pay vardır” dese ve diğer kimse de “ben oğluyum, sen oğlu değilsin” dese miras aralarında paylaştırılır, mîras sadece mukarrun lehine olmaz.⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 18/185; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 5/205; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 2/334; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 303.

⁴⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 18/179.

⁴⁷¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 18/179; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 5/206; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 2/334; Aytekin “*İmam Züfer...*”, 303.

⁴⁷² Serahsî, *el-Mebsut*, 18/120; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/211.

⁴⁷³ Serahsî, *el-Mebsut*, 18/120; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/211; Zeylâî, *Tebyînü’l-haka’ik*, 5/75; İbnü’s-Sââtî, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 5/222; İbn Melek, *Şerhu Mecmai’l-bahreyn*, 2/337.

⁴⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, 7/230; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/191; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 2/138.

*İmam Züfer'e göre, malın tamamı mukarrun lehine olur. Çünkü her ikisinin tasdiğiyle mukarrun lehine oğul olduğu sabit olmuştur. Ancak birbirini yalanladıkları için mukarrun oğul olduğu sabit olmamıştır.⁴⁷⁵

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebhut, Bedâiu's-sanâi' ve Haneî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

10.3. Hastanın İkrârı

-150 وَحَكْمُنَا (ز) بِصِحَّتِهِ لَوْ تَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ

Haneî mezhebinde üç imama göre, hasta bir adam yabancı bir kadına belli bir miktar mal ikrârında bulursa sonra da onunla evlense ve ölse, bu adamın hastayken yapmış olduğu ikrârı geçerlidir, batıl değildir.⁴⁷⁶

*İmam Züfer'e göre, hasta adamın bu şekildeki ikrârı batıldır. Çünkü hasta adamın bu ikrarının sıhhatini engelleyecek bir durum (adamın lehinde ikrarda bulunduğu yabancı kadınla evlenmesi) ortaya çıkmıştır ki bu durum, yabancı bir kadına vasiyette veya hîbede bulunup sonra da onunla evlenme gibi olmuştur. Aynı şekilde adamın ikrarı ölüm anında olmuştur, ölüm anında nasıl ki nesep yoluyla vâris olana ikrar geçerli değilse zevciyyet yoluyla vâris olana geçerli değildir.⁴⁷⁷

İkrar bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerden hastanın ikrârı konusundaki 150. görüşün isabetli olmadığı görülmüştür.

⁴⁷⁵ İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 5/223; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/337.

⁴⁷⁶ Serahsî, el-Mebhut, 18/32-33; Mevsilî, el-İhtiyâr, 2/138; Zeylaî, Tebyînü'l-hakâ'ik, 5/26.

⁴⁷⁷ Zeylaî, Tebyînü'l-hakâ'ik şerhu Kenzü'd-dekâ'ik, 5/26; İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 5/239; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/339; Aytekin "İmam Züfer...", 304.

11. İCARE

İcare bölümünde; icare ve caiz ve fasit olan icareler olmak üzere iki başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen yedi görüş incelenecektir.

151-..... وَلَوْ ادَّعَاهَا بِعَشْرَةٍ إِلَى كَذَا فَقَالَ الْمَوْجِرُ بَلْ إِلَى نَصْفِهِ وَلَمْ يَرْكَبْ تَحَالُفًا وَتَرَادًا وَإِنْ بَرَّهْنَا قَضَيْنَا (ز) لِلْمُسْتَأْجِرِ إِلَى مَقْصَدِهِ بِعَشْرَةٍ لَا خَمْسَةَ عَشَرَ.....

Hanefî mezhebinde İmameyne ve Ebu Hanîfe'nin ikinci görüşüne göre, bir kimse misal olarak; Kûfe'den Bağdat'a gitmek için bir binit kiralasa, henüz yola çıkmadan binit sahibiyle ücret konusunda ihtilaf düşseler, müşteri ' Kufe'den Bağdat'a kadar on dirheme kiraladığını' iddia etse, binit sahibi de biniti ' Kûfe'den Bağdat yolunun yarısı olan Kasr şehrine kadar on dirheme' kiraya verdiğini iddia etse, ikisi de hâkimin huzurunda yemin ederler ve iddialarını ispat etmek için delil getirirlerse İmameyn'e göre, ziyade mesafeyi ispatlayanın delili daha makbul olduğu için müşteri Kûfe'den Bağdat'a on dirhem öder.⁴⁷⁸

*İmam Züfer'e ve İmam Ebû Hanîfe'nin ilk içtihadına göre, müşterinin on beş dirhem ödemesi gerekir. Çünkü Bağdat'a kadar on dirhem iddiasında bulunan müşteri, yolun yarısı olma kasr'a kadar ücretin beş dirhem olduğunu da iddia etmektedir. Binit sahibi de Kasr'dan sonra beş dirhemi isbat etmektedir. Ziyadeyi isbat edenin delili ile amel edilir. Ayrıca binit sahibi Kasr'dan sonraki kiralamayı inkâr etmekteyken, müşteri bu ziyade yolculuğu isbat etmektedir. Bu durumda müşteri bu binitle Bağdat'a kadar gitmeyi haketmekte, binit sahibi de Bağdat'a kadar on beş dirhemi haketmektedir.⁴⁷⁹

152-..... وَلَوْ تَعَدَّى الْمَسْمَى فَهَلَكْتَ ضَمَنْ وَلَمْ يُخَيِّرْهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ فَضْلِ الْأَجْرَةِ وَلَوْ عَادَ الزَّمَانُ (ز) بِهِ.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, belli bir yere gitmek için bir binit kiralandığı halde, bu yerden daha uzak bir mesafeye gidilirse ve binit helak olursa biniti kiralayana, anlaşma yerine dönse bile biniti tazmin veya fazladan gittiği yolun ücretini verme arasında muhayyerlik vermeden binit tazmin ettirilir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸Serahsî, *el-Mebsut*, 15/172; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/218.

⁴⁷⁹Serahsî, *el-Mebsut*, 15/172; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/218; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/286; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/347; Aytekin "İmam Züfer...", 250.

⁴⁸⁰Serahsî, *el-Mebsut*, 15/172-173.

*İmam Züfer'e ve Ebu Hanîfe'nin birinci görüşüne göre biniti kiralayan biniti teslim etmek için binit sahibiyle anlaştıkları yere dönerse kendisine bırakılmış bir vedâ gibi hiçbir şey tazmin etmez.⁴⁸¹

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebhut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefti mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

⁴⁸¹ İbnü's-Sââtî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 5/289; İbn Melek, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, 2/347; Aytekin “ İmam Züfer... ’”, 253.

153- وَأَجْرُنَا (ز) لِلْجَمَالِ وَرَبِّ الدَّارِ الْمَطَالِبَةُ لِكُلِّ مَرْحَلَةٍ وَيَوْمٍ إِلَّا لَتَوْقِيتٍ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, akitte herhangi bir vakit zikredilmemişse yolcu taşıyan binit sahibi yolun belli bir mesafesi katedildikten sonra müşteriden gidilen yolun ücretini veya evini kiraya veren ev sahibi de belli bir süre geçtikten sonra kiracıdan geçen sürenin ücretini talebedebilir.⁴⁸²

*İmam Züfer'e ve Ebu Hanîfe'in ilk görüşüne göre binit sahibi ve ev sahibi ancak gidilecek mesafenin ve evde oturulacak sürenin tamamlanmasından sonra ücreti talebedebilirler. Çünkü akit konusu binik ücreti ve ev kirası birtakım menfaatlerdir. Diğer kiralama akitlerinde iş bitip menfaat sağlanıncaya kadar ücret talebedilmediği gibi burda da talebedilmez.⁴⁸³

154- وَلَوْ كَسَرَ الْحَمَّالُ عَمْدًا مَا حَمَلَهُ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ أَوْ انْكَسَرَ لَوْ قَوَّعَهُ خَيْرُنَا (ز) الْمَالِكُ إِنْ شَاءَ ضَمَّنَتْهُ قِيَمَتَهُ غَيْرَ مَحْمُولٍ وَلَا أَجْرَ لَهُ أَوْ فِي مَوْضِعِ الْكَسْرِ وَلَهُ أَجْرُ مَا حَمَلَ لَا هَذَا فَقَطُّ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir hamal yolun belli bir kısmına gelince taşıdığı malı kasıtlı olarak kırarsa ya da hamalın düşmesiyle kırılırsa mal sahibi, hamala herhangi bir taşıma ücreti verilmeksizin malı taşınmamış haldeki kıymetiyle hamala tazmin ettirmek veya taşınan malı kırıldığı yerdeki kıymetiyle tazmin ettirip, hamala da taşıdığı kadarının ücretini verme arasında muhayyerdir.⁴⁸⁴

*İmam Züfer'e göre hamala, taşınan malın kırıldığı yerdeki kıymetiyle tazmin ettirilir ve taşıdığı kadarının da ücreti verilir, mal sahibinin muhayyerliği yoktur. Çünkü hamal malı taşıdığı yerde telef etmiştir ve oradaki kıymetiyle tazmin eder. Yapması gereken işin bir kısmını da yerine getirdiğinden ücretin belli bir kısmını da hak etmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸² Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/201; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/231

⁴⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/201; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/231; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/108; Bâbertî, *el-Înâye*, 9/73; Aynî, *el-Binâye*, 10/236; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/293; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/348; Aytekin "İmam Züfer..." , 249.

⁴⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 15/107; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/212.

⁴⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 15/107; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/212; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/306; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/350.

-155 أَوْ طَعَامٍ فَرَدَّهُ أَسْقَطْنَاهَا (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir yiyeceğin belli bir yere taşınması için bir hamal kiralasa, yiyeceği gitmesi gereken yere taşısa sonra da taşınan şeyi oraya bırakmadan dönüp tekrar önceki yere getirirse, bu hamala taşıma ücreti verilmez.⁴⁸⁶

*İmam Züfer'e göre hamala taşıma ücreti verilir. Çünkü hamal akitte anlaştıkları üzere yapması gerekeni yapmıştır.⁴⁸⁷

11.1. Caiz ve Fasit Olan İcareler

-156 وَلَوْ مَاتَ أَحَدُ مُوَجِّرَيْنِ أَوْ مُسْتَأْجِرَيْنِ أَبْقَيْنَاهَا (ز) فِي الْحَيِّ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, kira akdinde iki kiralayandan birisi veya iki kiralananandan birisi ölürse kira akdi hayatta olan için geçerlidir.⁴⁸⁸

*İmam Züfer'e göre her ikisi için de akit fasit olmuştur. Çünkü kira akdi hisseli akit olmuştur.⁴⁸⁹

-157 وَلَوْ قَالَ إِنَّ خَطَّتُهُ فَارْسِيًّا فَبَدْرِهِمْ أَوْ رُومِيًّا فَبَدْرِهِمَيْنِ أَوْ الْيَوْمَ فَبَدْرِهِمْ أَوْ غَدًا فَبَنْصَفٍ أَجْزَنَاهُ (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, müşteri terziye: “bu elbiseyi farisî model dikersen iki dirhem, rûmî model dikersen iki dirhem” diyerek şart koşarsa caizdir. Terzi iki işten hangisini yaparsa o iş için anlaştıkları ücreti alır.⁴⁹⁰

* İmam Züfer'e göre bu akit, akit mahalli meçhul olduğu için fasittir.⁴⁹¹

İcare bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerden kirallanmış olan binitin akit şartları dışında kullanılması ve telef olması konusundaki 152. görüşün isabetli olmadığı görülmüştür.

⁴⁸⁶Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/112; Damad Efendi, *Mecmau'l Enhur*, 2/374;

⁴⁸⁷Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/112; Damad Efendi, *Mecmau'l Enhur*, 2/374; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/310; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/351.

⁴⁸⁸Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/145; Damad Efendi *Mecmau'l Enhur*, 2/402.

⁴⁸⁹Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/145; Damad Efendi *Mecmau'l Enhur*, 2/402; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/317; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/352.

⁴⁹⁰Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/185; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/244.

⁴⁹¹Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/185; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/244; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/138,139; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/326; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/354.

12. ŞUF'A

Şuf'a bölümünde; şuf'a talebi ve şuf'ada husumet ve şuf'ayı batıl kılan ve kılmayan durumlar olmak üzere iki başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen dört görüş incelenecektir.

12.1. Şuf'a Talebi ve Şuf'ada Husumet

158- وَإِذَا ادَّعَى الشَّرَاءَ وَطَلَبَ الشُّفْعَةَ سَأَلَ الْقَاضِي الْمَشْتَرِيَ فَإِنْ اعْتَرَفَ بِمِلْكِهِ الَّذِي يَشْفَعُ بِهِ وَإِلَّا كَلَّفَنَاهُ (ز) الْبَيْنَةَ).....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, şefi' ortak veya komşu olduğu bir gayrı menkulün satıldığını iddia ederek hâkime müracaat ederse, hâkim müşteriye şefi'in satılan gayrı menkulde ortaklık veya komşuluk milkiyetinin olup olmadığının sorar, müşteri şefi' için milkiyet itirafında bulunursa hâkim şefi' olan kimseye şüfa hakkını kullandırır. Ancak müşteri şefi' olan kimsenin milkiyetini itiraf etmezse bu durumda hâkim şefi'den milkiyetini isbat etmesini ister.⁴⁹²

* İmam Züfer'e göre, şefi' isbata ihtiyaç duyulmadan müşterinin davalısı olur. Çünkü gayrı menkulün şefi'nin elinde olması şefi'nin mülkiyetine delilidir. Buna binaen hâkim şefi'ye doğrudan şüfa hakkını kullandırır.⁴⁹³

12.2. Şuf'ayı Batıl Kılan ve Kılmayan Durumlar

159- وَإِذَا أُخْبِرَ إِنَّهَا بِيَعْتٌ بِأَلْفٍ أَوْ إِنَّ الْمَشْتَرِيَ فُلَانٌ فَسَلَّمَ ثُمَّ عَلِمَ أَنَّهُ غَيْرُهُ أَوْ أَنَّ الْبَيْعَ بِأَقْلٍ أَوْ بِمَكِيلٍ أَوْ موزونٍ قِيمَتُهُ أَلْفٌ أَوْ أَكْثَرُ لَمْ تَبْطُلْ أَوْ بِمِائَةِ قِيمَتِهَا أَلْفٌ أَبْطُلْنَاَهَا (ز) أَوْ بَعَرَضٍ غَيْرِ مِثْلِيٍّ قِيمَتِهِ).....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, şefi'e gayrı menkulün bin dirheme satıldığı veya falanca kişiye satıldığı haber verilip o da şuf'a hakkını bırakırsa, sonra da gayrı menkulün beş yüz dinara veya falanca kişiye değil de başka birisine satıldığını veya bu gayrı menkulün bin dirhem veya daha fazlasına denk ölçülebilen veya tartılabilen bir şey karşılığında satıldığını öğrenirse şuf'a bâtıl olmaz. Şefi'in şuf'a hakkı yoktur. Ancak kıymeti bin dirhem olan bir gayrı menkulün yüz dirheme satıldığını öğrenirse şuf'a batıl olur ve bu durumda şefi' şuf'a hakkını kullanır.⁴⁹⁴

⁴⁹² Serahsî, *el-Mebsut*, 14/162; Aynî, *el-Binâye*, 11/310.

⁴⁹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/162; Aynî, *el-Binâye*, 11/310; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/245; Bâbertî, *el-Înâye*, 9/385; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/378; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/361; Aytekin "İmam Züfer...", 249.

⁴⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/105-106; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/19; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/260.

* İmam Züfer'e göre, şefî' yukarıda zikrettiğimiz durumlarda şefî'in şüf'a hakkı vardır. Çünkü dirhem ve dinârın iki farklı cins olduğu gibi şefî' müşteri Hasan ile anlaşabilir ama Ali ile anlaşamayabilir. Aynı şekilde şefî'ni ölçülebilen veya tartılabilen bir karşılığında gayri menkulu alma imkânı varken bin dirhem ödeme imkânı yoktur veya bin dirheme alma imkânı yokken beş yüz dirhem ödeme imkânı vardır. Bu farklılıkların hepsinin dikkate alınması gerekir. Zira bin dirheme imkân bulamayan bir kişi beş yüz dinara imkân bulabilir.⁴⁹⁵

-160 وَلَوْ اشْتَرَاهَا لِابْنِهِ الصَّغِيرِ أَجْزَأَ (ز) لَهُ أَخْذُهَا بِالشُّعْطَةِ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir baba kendi evinin yanında küçük yaştaki oğlu için bir ev satın alsa, bu baba kendisi şefî' olduğundan oğlu buluşa ermeden şüf'a hakkını kullanarak evi kendisine alabilir.⁴⁹⁶

* İmam Züfer'e göre, şefî' olan baba oğlu buluşa erinceye kadar şüf'a hakkını kullanamaz. Çünkü bir kişinin aynı anda hem şüf'a hakkını talep eden hem de talep edilen, aynı anda hem davacı hem de davalı olma imkânı yoktur. Aynı şekilde vasî mûsinin malını kendi adına satın alamadığı gibi baba da çocuğun malını kendi adına satın alamaz.⁴⁹⁷

-161 وَمَنْعَاهُ (ز) مِنْ أَخْذِ إِحْدَى دَارَيْنِ يَبِيعَتَانِ فِي مَصْرَيْنِ بِصَفْقَةٍ وَاحِدَةٍ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, şefî'i aynı kişi olan iki ayrı yerde bulunan iki ev tek pazarlıkta satılırsa şefî'in şüf'a hakkıyla evin birisini alıp diğerini bırakma hakkı yoktur.⁴⁹⁸

* İmam Züfer'e göre, şefî' şüf'a hakkı bulunduğu tek pazarlıkta satılan iki ayrı yerdeki iki ayrı evden birisini alabilir. Çünkü satılan evlerde ayrı yerlerde olması hasebiyle iki ayrı pazarlık sayılmaktadır.⁴⁹⁹

Şuf'a bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁴⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/105,106; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/19; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/260; İbn Nüceym (el-Misrî), *el-Bahrü'r-râ'ik*, 8/163; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/411; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/365; Aytekin "İmam Züfer...", 284.

⁴⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/155; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/263.

⁴⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/155; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/263; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/416; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/366; Aytekin "İmam Züfer...", 283.

⁴⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/159; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/26; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/58.

⁴⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 14/159; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 5/26; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/58; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/262; Aynî, *el-Binâye*, 11/390; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/416; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/366.

13. ŞİRKETLER

Şirketler bölümünde bir başlık altında İmam Züfer'e nispet edilen üç görüş incelenecektir.

162- وَأَجْزُئَاهَا (ز) مَعَ اخْتِلَافِ النِّقْدِينَ وَمِنْ دُونِ خَلْطٍ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, şirket sermayesi ortağın birisinin dinarları diğer ortağın dirhemleri olması gibi ayrı cins olursa veya şirket sermayesi aynı cins olmakla beraber bazısının siyah dirhem bazısının beyaz dirhem olması gibi farklı olursa veya ortaklıkların şirkete verdikleri sermayeler karıştırılmış olmasa bile bu şirket caizdir.⁵⁰⁰

* İmam Züfer'e göre, sermayelerin karıştırılması şarttır. Ayrı cinslerin veya sıfatları farklı olan sermayenin karışımı mümkün değildir. Buna binaen bu şirket caiz değildir.⁵⁰¹

163- وَلَوْ شَرَطًا فَضَّلَ الرَّيْحَ مَعَ تَسَاوِيِ الْمَالِ أَوْ بِالْعَكْسِ أَجْزُئَاهُ (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, ortakların şirkete verdikleri sermaye eşit olup, ortaklardan biri kendisinin kârdan hissesinin iki kat olmasını şart koşarsa, bu caizdir.⁵⁰²

*İmam Züfer'e göre kâr, sermaye oranında hakeldiği için ortaklardan birinin kendisi için kârdan fazla pay almayı şart koşması caiz değildir. Çünkü şirketin kârı ortaya konulan sermayeden meydana gelmiş bir kısımdır. Aynı şekilde kârdan fazla pay alan ortak almış fazla kârın karşılığında bir sorumluluğa girmeden bu kârı almaktadır. Sorumluluk da şirket kurulurken ortaya konulan sermaye oranındadır.⁵⁰³

164- وَإِذَا اشْتَرَكَ الصَّانِعَانِ عَلَى أَنْ يَتَقَبَّلَا بِالْأَعْمَالِ وَيُقْتَسِمَا الْكَسْبَ جَازَ وَأَجْزُئَاهَا (ز) مَعَ اخْتِلَافِ الصَّنْعَةِ

İki sanatkârın bir işi ortaklaşa yapıp kârı aralarında bölüşmeleri caizdir. Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir işi yapacak kişilerin sanatları farklı da olsa veya şirket

⁵⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/152,153; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/60.

⁵⁰¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/152,153; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/60; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, 3/6; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 3/318; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/9; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/471; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/373; Aytekin "İmam Züfer...", 286.

⁵⁰² Serahsî, *el-Mebsut*, 11/156; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/62; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/9; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, 3/6; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 3/318.

⁵⁰³ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/156; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/62; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/9; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 3/318; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/478; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/374; Aytekin "İmam Züfer...", 286.

ortaklarının şirket adına yaptıkları işler farklı olsa ortaklaşa bir iş yapıp kârı aralarında bölüşmeleri caizdir.⁵⁰⁴

*İmam Züfer'e göre, caiz değildir. İş çeşitlerinin mal ortaklığında, sermayelerde cins birliği olması gerektiği gibi aynı olması gerekir. Çünkü sanatkârlar birbirin işlerini yapamazlar. Buna binaen şirketten amaçlanan gayeye ulaşamaz.⁵⁰⁵

Şirketler bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁵⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/155; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/65; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/11; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 3/321.

⁵⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/155; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/65; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/11; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 3/321; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 5/488; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/375; Aytekin "İmam Züfer...", 288.

14. MUDAREBE

Mudarebe bölümünde bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen dört görüş incelenecektir.

165- وَلَوْ ادَّعَى التَّقْيِيدَ وَالْمُضَارِبُ الْإِطْلَاقَ جَعَلْنَا (ز) الْقَوْلَ لَهُ لَا لِلأَوَّلِ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, rabbu'l-mâl (sermaye sahibi) mudârebe akdinin belli şeylerin ticreti veya belli bir yerle sınırlandırdığını iddia etse, madârib de akdin mutlak olduğunu iddia etse mudâribin sözü kabul edilir. Rabbu'l-mâlin sözü kabul edilmez.⁵⁰⁶

*Ebu Hanîfe'nin ilk görüşüne ve İmam Züfer'e göre, Rabbu'l-mâlin sözü kabul edilir. Çünkü mudârib rabbu'l-mâlin kendisine genel izin verdiğini iddia etmekte rabbu'l-mâl de genel izin verdiğini inkâr etmektedir. Eğer iddialarına delil getirirlerse onlardan birisi delil zamanı belirtsin veya belirtmesin zamanlamaya bakılmadan rabbu'l-mâlin delili kabul edilir. Ancak her ikisi de delil için zaman belirtirlerse, vakti daha geç olan delil sahibinin delili kabul edilir.⁵⁰⁷

Bu görüş Bedâiu's-sanâi'de Hasan bin Ziyad'a nispet edilmiş, ancak bu görüşün İmam Züfer'in görüşü olduğu söylenmiştir.

166- وَلَوْ بَاعَ مِنْ رَبِّ الْمَالِ مَا اشْتَرَاهُ بِهِ أَجْرُ نَاهُ (ز)

Hanefî mezhebinde üç imama göre, mudârib rabbu'l-mâlin sermasıyle satın almış olduğu bir malı rabbu'l-mâle satsa bu caiazdır.⁵⁰⁸

*İmam Züfer'e göre, mudâribin rabbu'l-mâle satışı caiz değildir. Çünkü mudâribin satın aldığı mal rabbu'l-mâlin malıdır. İnsanın kendi malını satın alması batıldır. Bu durum sermayenin rabbu'l-mâle iadesi demektir ve mudârib kârdan pay alamaz. Vekil ile müvekkil arasında alışveriş caiz olmadığı gibi mudârib ve rabbu'l-mâl arasında da alışveriş caiz değildir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/42; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/109; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/211; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/75.

⁵⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/42; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/109; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/211; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/75; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/31; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/379; Aytekin "İmam Züfer...", 291.

⁵⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/88; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/101

⁵⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/88; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/101; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/32; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/379; Aytekin "İmam Züfer...", 291.

167- أَوْ دَفَعَ الْمَالَ إِلَيْهِ مُضَارَبَةً حَكَمْنَا (ز) بِبَقَاءِ الْأُولَى لَا بِإِنْفِصَاحِهَا.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, mudârib mudarebenin sermayesini mudârebe akdi olarak rabbu'l-mâle verse birinci mudarebenin geçerliliği devan eder fesholmaz.⁵¹⁰

*İmam Züfer'e göre, ilk mudârebe akdi fesholur. Çünkü rabbu'l-mâl kendi malında tasarrufta bulunmaktadır. Bundan dolayı mudâribin haberi olmadan rabbu'l-mâlin sermayesini almasında olduğu gibi birinci mudârebe akdi fesholur.⁵¹¹

168- وَلَوْ دَفَعَ الْمَالَ مُضَارَبَةً بغيرِ إِنْ فَالْأَوَّلُ ضَامِنٌ إِنْ رَجَعَ الثَّانِي وَقَالَا: إِنْ عَمِلَ وَمَا ضَمِنَاهُ (ز) بِنَفْسِ التَّسْلِيمِ

Mudârebe şirketinde mudârib rabbu'l-mâlin izni olmadan şirket sermayesini bir başka kişiye mudârebe kastıyla verirse Ebû Hanîfe'ye göre, ikinci mudârib tarafından işletilir ve kâr elde edilirse, İmameyn'e göre ise ikinci mudârib kâr elde etsin veya etmesin, kâr itibara alınmaksızın, ikinci mudârib tarafından işletilmeye başlamakla sermaye birinci mudâribin tazminine girer.⁵¹²

*İmam Züfer'e ve Ebu Yusuf'tan diğer bir rivayete göre, birinci mudârib rabbu'l-mâlden izin almadan şirket sermayesini ikinci mudâribe vermekle mudârebe akdine aykırı hareket etmiş ve sermaye onun (birinci mudârib) tazminine girmiştir.⁵¹³

Mudarebe bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁵¹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/89; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/209; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/69.

⁵¹¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/89; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/209; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/33; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/379.

⁵¹² Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/96; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/204; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/63.

⁵¹³ Serahsî, *el-Mebsut*, 22/98,99; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/96; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/204; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/63; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/33; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/379; Aytekin "İmam Züfer...", 290.

15. VEKÂLET

Vekâlet bölümünde; satınalmada vekâlet, satmaya ve diğer şeylere vekâlet ve iki kişinin vekâleti, vekillikten azl ve vekâletin batıl olması olmak üzere dört başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen dokuz görüş incelenecektir.

169- ، ولو أَقَرَّ عَلَى مَوَكِّلِهِ فِي مَجْلِسِ الْحَكْمِ اعْتَبَرْنَا (ز) ،

Hanefî mezhebinde İmam Ebu Hanîfey'e ve İmam Muhammed'e göre sadece hüküm meclisinde, İmam Ebû Yusuf'a göre hem hüküm meclisinde hem de diğer yerlerde vekil müvekkilinin aleyhine ikrârda bulunursa, bu ikrâr geçerlidir (vekîl müvekkili aleyhine ikrârda bulunabilir).⁵¹⁴

*İmam Züfer'e ve İmam Ebû Yusuf'un ilk görüşüne göre, vekilin müvekkili aleyhine ikrârda bulunması hiçbir durumda itibara alınmaz. Çünkü vekil müvekkili adına dava açmaya yetkilidir, müvekkili aleyhine ikrârda bulunmaya yetkili değildir.⁵¹⁵

170- ، وجعلنا (ز) الوكيل بالخصومة وكيلًا بالقبض،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse başka bir kimseye mal dâvâsı gibi bir dâvâda vekîl olsa bu kimse aynı şekilde malı teslim almaya (kabza) da vekîl olmuş olur.⁵¹⁶

*İmam Züfer'e göre bir kimse başka bir kimseye mal dâvâsı gibi bir dâvâda vekîl olsa, bu kimse malı teslim almaya da vekîl olmuş olmaz. Çünkü dâvâda vekâlet ve teslim alma(kabz) ayrı ayrı şeylerdir. Mâlî dâvâlarda vekâlette teslim almalarından sonra hiyânetler çok olduğundan Hanefî mezhebinde fetvâ İmam Züfer'in görüşüne göredir.⁵¹⁷

⁵¹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/4; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/24; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/150; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/280.

⁵¹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/4; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/24; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/150; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/280; İbn Nüceym (el-Mısırî), *el-Bahrü'r-râ'ik*, 7/181; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/71; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/383; Aytekin "İmam Züfer...", 259.

⁵¹⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/11; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/24; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/149; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/229; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/278.

⁵¹⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/11; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/24; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/149; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/229; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/278; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/74; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/383; Aytekin "İmam Züfer...", 260.

15.1. Satınalmada Vekâlet

171- وإذا تَقَدَّ الوكيلُ ثَمَّنَ المبيعَ من ماله، وقَبَضَهُ رَجَعَ بِهِ، وأَجَزْنَا (ز) حَبْسَهُ لاسْتِيفَائِهِ

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse bir mal satın almaya vekil olsa, bu malı aldıktan sonra malın bedelini kendi hesabından ödese veya satıcı ödeme için mühlet vermiş olsa, bu kimse müvekkilden kendi hesabından ödediği bedeli alıncaya kadar ya da müvekkil satıcıya alınan malın bedelini ödeyinceye kadar, vekil bu malı elinde tutabilir (hapsedebilir).⁵¹⁸

*İmam Züfer'e göre, vekil bu iki durumda da müvekkil adına satın aldığı malı elinde hapsedemez. Çünkü vekilin eli müvekkilin eli sayılmaktadır. Vekilin müvekkili adına satın almış olduğu bir şey satıcı tarafından müvekkile teslim edilmiş gibi olmaktadır. Aynı şekilde satın alınan şey vekilin elinde emanettir. Emîn (emâneti elinde tutan) kimse de emânet sahibinden alacaklı da olsa emâneti hapsedemez.⁵¹⁹

172- أو بِشْرَاءِ شَيْءٍ مُعَيَّنٍ فَاشْتَرَاهُ بِمَكِيلٍ أَوْ موزونٍ فِي الذِّمَّةِ أَنْفَقْنَاهُ (ز) عَلَى الْوَكِيلِ.

İmam Ebu Hanîfe'nin son görüşü ve İmameyn'e göre, müvekkil vekilden belli bir şeyi satın almasını istese, vekil de müvekkilin kendisinden satın almasını istediği şeyi ölçülebilen veya tartılabilen bir bedelle satın alsa vekil bu şeyi kendi adına almış olur.⁵²⁰

*İmam Züfer'e göre, vekil müvekkilin talebi üzerine satın almasının istediği bir şeyi ölçülebilen veya tartılabilen bir bedelle bile almış olsa satın alınan şey müvekkilin adına alınmıştır. Çünkü vekilin ölçülebilen veya tartılabilen bir bedelle veya nakit karşılığında satın alması arasında fark yoktur. Ölçülebilen (keylî) veya tartılabilen(veznî) bir bedel sonra ödenmesi gereken bir borç bile olsa neticede dinar veya dirhem cinsinden bir değeri vardır.⁵²¹

15.2. Satmaya ve Diğer Şeylere Vekâlet

175- 173- أو بِشْرَائِهِ فَاشْتَرَى نَصْفَهُ تَوَقَّفَ فَإِنْ اشْتَرَى الْبَاقِي قَبْلَ الْخُصُومَةِ أَلْزَمَنَاهُ (ز) الْمَوْكِلَ

⁵¹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/60; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/37; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/140; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/261.

⁵¹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/60; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/37; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/140; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/261; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/92; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/387; Aytekin "İmam Züfer...", 261.

⁵²⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/58,160; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, 3/234; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/159; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/272.

⁵²¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 19/58,160; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, 3/234; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/159; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/272; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/103; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/388; Aytekin "İmam Züfer...", 264.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse başka bir kimseyi kendisi için bir köle satın almak üzere vekil tayin etse, vekil de bir kölenin yarısını satın alsa bakılır; eğer davalasma olmadan diğer yarısı da satın alınırsa bu akit müvekkil adına geçerlidir. Ancak vekil ve müvekkil arasında bu konuda kölenin diğer yarısı da alınmadan davalasma olursa bu akit vekil adına geçerlidir.⁵²²

*İmam Züfer'e göre, bu akit vekil adına geçerlidir. Çünkü vekilden istenilen kölenin tamamının alınmasıdır. Kölenin sadece yarısının alınmasıyla köle bir başkasıyla ortak olduğundan dolayı ayıplı hale gelmiştir ve bu akit vekil adına geçerlidir.⁵²³

174- أو ببيعه في السوق فباعه في البيت أجزائه (ز)،

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse başka bir kimseyi kölesini pazarda satmak üzere vekil tayin etse, vekil de bu köleyi pazarda değil de evde satsa bu akit caizdir.⁵²⁴

*İmam Züfer'e göre, caiz değildir. Bu akit müvekkil adına geçerli değildir. Çünkü vekil müvekkilin emrine muhalif davranmıştır.⁵²⁵

175- ...، ولو خالفه إلي خير نفذناه (ز)،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, vekil müvekkilin emrine muhalefet ederse ve bu muhalefeti müvekkil için daha iyi olmuşsa bu akit müvekkil adına geçerlidir.(Müvekkilin vekile 'şu arabayı ellibin liraya sat' deyip vekilin de bu arabayı atmışbin liraya satması gibi).⁵²⁶

*İmam Züfer'e göre, bu akit geçerli değildir. Çünkü vekil müvekkilin emrine muhalif davranmıştır.⁵²⁷

15.3. İki Kişinin Vekâleti, Vekillikten Azl ve Vekâletin Batıl Olması

176- وإذا وكل اثنين لم ينفرد أحدهما في كل تمليك أو عقد فيه بدل، وأجزائه (ز) في الخصومة،.....

⁵²² Serahsî, *el-Mebhut*, 19/61; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/30; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/162; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/146; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/261

⁵²³ Serahsî, *el-Mebhut*, 19/61; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/30; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/162; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/146; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/261; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/113; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/390.

⁵²⁴ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/114; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/390; Aytekin "İmam Züfer...", 264.

⁵²⁵ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/114; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/390; Aytekin "İmam Züfer...", 264.

⁵²⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/145; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/262.

⁵²⁷ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/115; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/390.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse iki kişiyi vekil tayin etse, temlik ve bedelli akitlerin hiç birinde iki vekilden birisi diğerinin bilgisi olmadan müstakil olarak herhangi bir tasarrufta bulunamaz. Talak, bedelsiz köle azadı, vedîanın iadesi ve borç ödeme gibi içinde bedel bulunmayan akitlerde vekillerden birisi tek olarak müstakil tasarrufta bulunabilir. Aynı şekilde dâvâ açma konusunda iki vekilden biri, diğeri olmadan dâvâ açabilir.⁵²⁸

*İmam Züfer'e göre, iki vekilin her ikisi de olmadıkçe tek vekilin dâvâ açması caiz değildir. Çünkü müvekkil dava açmada iki vekilin beraber olmasını istemiş ve vekillerden birisinin tek olmasına rıza göstermemiştir.⁵²⁹

177-...، فلو عَقَدَ الثَّانِي بِحَضْرَةِ الْأَوَّلِ أَجْزَاهُ (ز) أَوْ بغيرِ حَضْرَتِهِ فَأَجْزَاهُ جَازٌ، ...

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse başka bir kimseyi kendisine satış için vekil tayin etse, bu vekil de müvekkilin izni olmadan ikinci bir şahsı kendisine vekil tayin etse, ikinci şahıs(vekilin vekil) da birinci vekilin yanında bir tasarrufta bulunacak olursa bu akit caiz olur.⁵³⁰

*İmam Züfer'e göre, ikinci vekilin birinci vekilin huzurunda da olsa gıyabında da olsa yapmış olduğu akit caiz değildir. Çünkü ikinci vekilin vekâleti sahih değildir. Aynı şekilde akitteki haklar akdi yapan veya müvekkile alakalıdır. Müvekkil de bu hakları sadece birinci vekile devretmiş, birinci vekilin tasarruflarına razı olmuştur.⁵³¹

Vekâlet bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁵²⁸ Serahsî, *el-Mebcut*, 19/42; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/32; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/162; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/147; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/275.

⁵²⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/32; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/162; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/275; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/126; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/393.

⁵³⁰ Serahsî, *el-Mebcut*, 19/33; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/148; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/163; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/276.

⁵³¹ Serahsî, *el-Mebcut*, 19/33; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/163; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/275; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/127; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/262; Aytekin "İmam Züfer...", 293.

16. KEFALET

Kefâlet bölümünde; mal ile kefalet olmak üzere bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen üç görüş incelenecektir.

16.1. Mal ile Kefalet

178-.....، ولو كَفَّلَ عَبْدٌ عَنْ مَوْلَاهُ بِإِذْنِهِ فَعَتَقَ فَأَدَّى مِنْعَاهُ (ز) من الرجوع به،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir köle (me'zun) efendisinin izniyle efendisine kefil olsa sonra da hürriyetine kavuşsa ve kefil olduğu borcu ödese, eski efendisinden ödediği borcu isteyemez.⁵³²

*İmam Züfer'e göre, hürriyetine kavuşmuş bu köle, kefil olduğu bu borcu ödedikten sonra ödediği miktarı eski efendisinden isteyebilir. Çünkü kölelik efendisinin izniyle kefil olup ödediği bu borcu efendisinden istemesine engeldi. Efendinin köleye borcu olmaz. Ancak burada köle efendinin borcunu hürriyetine kavuştuktan sonra ödediğinden ve kölelik engeli ortadan kalktığından, bu borç efendiden istenebilir.⁵³³

179-.....، ولو ادعى أنه كُفِّلَ له عن فلانٍ بأمره بكذا فأنكرَ فبَرَّهَنَ فَأَدَّى حَكْمًا (ز) له بالرجوع،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse başka bir kimseye “sen benim falancadan şu kadar alacağıma, onun emriyle kefil oldun” diyerek davada bulunsa, o da bu davayı inkâr etse ancak davacı söylediğine delil getirirse ve hâkim de davalı kimsenin kefaletine hükmetse ve borcu kefile ödettirirse, bu kimse asıl borçludan ödediği meblağı isteyebilir.⁵³⁴

*İmam Züfer'e göre, bu kimse ödemiş olduğu meblağı asıl borçludan isteyemez. Çünkü alacaklıya ödemiş olduğu meblağı asıl borçludan talep ederse bu durumda kefâlet iddiasında bulunmuş olur ki daha öncesinde kefilliği inkâr etmişti. Bu durumda kendisine tezat oluşturmuş olur.⁵³⁵

180-.....، ولو تَعَجَّلَ الْمُؤَجَّلُ بِمَوْتِ الْكَفِيلِ فَأَدَّى وَارِثُهُ حَكْمًا (ز) له بالرجوع وقتَ الأجلِ لا للحال،.....

⁵³² Serahsî, *el-Mebsut*, 20/12; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/98; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/170; Babertî, *el-Înâye*, 7/235.

⁵³³ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/12; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/98; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/170; Babertî, *el-Înâye*, 7/235; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/177; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/400.

⁵³⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/94; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/164;

⁵³⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/94; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/164; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/178,179; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/400; Aytekin “İmam Züfer...”, 257.

Haneî mezhebinde üç imama göre, kefil olunan vadeli borç kefilin vefat peşine dönüp, kefilin varisleri borcu kefilin terekesinden öderlerse vârisler borcun ödeme vadesi gelinceye kadar asıl borçludan ödedikleri meblağı isteyemezler.⁵³⁶

*İmam Züfer'e göre, vârisler terekeden ödedikleri meblağı asıl borçludan hemen isteyebilirler. Çünkü vârisler kefil olan mûrislerinin yerine borcu ödemişlerdir. Bu durumda vârisler murislerinin kefaletine binaen borcu asıl borçlu adına ödemişler ve ona borç veren onlar olmuşlardır.⁵³⁷

Kefâlet bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁵³⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/98; İbni Âbidin, *Reddu'l Muhtar*, 5/319.

⁵³⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/98; İbni Âbidin, *Reddu'l Muhtar*, 5/319; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/179,180; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/400; Aytekin "İmam Züfer...", 257.

17. HAVALE

Havale bölümünde bir başlık altında İmam Züfer'e nispet edilen üç görüş incelenecektir.

-181-، وإذا تَمَّتْ حَكْمُنَا (ز) براءة المحيل،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, havale tamamlanınca muhil (borçlu) borcundan kurtulmuş olur.⁵³⁸

*İmam Züfer'e göre, havâle kabul edilip tamamlandıktan sonra kefâlette olduğu gibi muhîl borcundan kurtulmaz. Kefâlet de havâle de akitleri kuvvetlendirmek için meşru kılınmıştır ki borcun muhîlin zimmetinde kalmasına engel değildir.⁵³⁹

-182-، وإذا مَاتَ المحيلُ مديوناً قبلَ أداءِ المحالِ عليه قَسَمْنَا (ز) المحالَ به بينَ الغرماءِ،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre muhil, muhâlun alyh üstlendiği havaleyi (borç bedelini) ödmeden vefat ederse havale edilen meblağ alacaklılar arasında taksim edilir. Muhâlun lehin terekeden kendi alacağını alma önceliği yoktur.⁵⁴⁰

*İmam Züfer'e göre, muhîlin borcu muhâlun alyh tarafından ödenmeden ölmesi durumunda muhâlun leh diğer alacaklılar arasında öncelik hakkına sahiptir. Çünkü borç havâle edilmek suretiyle rehin gibi olmuştur.⁵⁴¹

-183-، ولو أحوالَ البائعِ غريماً له على المشتري بالثمن ثم رُدَّ المبيعُ بعيبٍ حَكَمْنَا (ز) ببقاءها،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre bir satıcı borçlu olduğu birisini, bir mal sattığı müşteriden alacağı bedelden ödenmek üzere müşteriye havâle edip, sonra da müşteri malı teslim aldıktan sonra veya malı teslim almadan mal, herhangi bir kusur sebebiyle satıcıya iade edilirse havâle geçerliliği bakîdir. Satıcının borçlu olduğu kişi, havâle edilen meblağı müşteriden isteyebilir.⁵⁴²

⁵³⁸ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/247; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 6/18; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/99; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/4; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/171; Babertî, *el-Înâye*, 7/241.

⁵³⁹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/247; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/99; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/4; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/171; Babertî, *el-Înâye*, 7/241; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/197; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/403; Aytekin "İmam Züfer...", 258.

⁵⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/71; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 6/17; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/174.

⁵⁴¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/71; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 6/17; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/174; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/202; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/403; Aytekin "İmam Züfer...", 258.

⁵⁴² İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/202; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/403; Aytekin "İmam Züfer...", 258.

*Bu görüşün Hanefî mezhebinde üç imama nispeti el-Mebsut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilemediği gibi el-Mebsutta bu durumda havalenin batıl olduğu görüşüne ulaşılmıştır.*⁵⁴³

*İmam Züfer'e göre, havâle batıl olmuştur. Alacaklı havâle edilen meblağı müşteriden isteyemez. Çünkü havâle satılan malın bedeline bağlanmıştı. Ancak alışveriş gerçekleşmeyip bedel batıl olunca havâle de batıl olmuştur.⁵⁴⁴

Bu görüşün İmam Züfer'e nispeti el-Mebsut, Bedâiu's-sanâi' ve Hanefî mezhebinin meşhur fıkıh kitaplarında tesbit edilememiştir.

⁵⁴³ Serahsî, *el-Mebsut*, 20/96.

⁵⁴⁴ İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/202; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/403; Aytekin "İmam Züfer...", 258.

18. HİBE

Hibe bölümünde; hibeden dönme ve umrâ ve sadaka olmak üzere iki başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen dört görüş incelenecektir.

18.1. Hibeden Dönme

184-.....، وجعلنا (ز) القول للواهب المنكر لا للموهوب له في دعواها،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre hibeden dönme konusunda, hibe edilen kişi hibe onun elinde bulunduğu sürede hîbeden dönüşü engelliycek hîbeye bitişik bir artış ziyade olduğunu iddia eder ve hîbe eden de hîbenin önceki hali üzere olduğunu herhangi bir artma ziyade olmadığını söyleyerek hibe edilenin iddiasını inkâr ederse, bu durumda yeminiyle beraber hibe edenin sözü kabul edilir.⁵⁴⁵

*İmam Züfer'e göre, hibe edilenin sözü kabul edilir. Çünkü hibe hibe edilenin tasarrufunda bulunmaktadır. Hibe eden hibeden dönüş hakkının olduğunu iddia ediyor, hibe edilen de dönüş hakkını inkâr ettiği için hibe edilenin sözü kabul edilir.⁵⁴⁶

185-..... أو نصفه مَنَعَاهُ (ز) من الرجوع إلا أن يَرُدَّ الباقي،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre hibeden dönme konusunda, hibesinden dönmek isteyen vâhibin hibe edilen şeyin sadece yarısında dönme hakkı olduğu anlaşılırsa, hibe bedelinin diğer yarısını iade ederek hibeden dönebilir.⁵⁴⁷

*İmam Züfer'e göre, vâhib hibesinden sadece hakettiği kadarıyla dönebilir. Çünkü hibenin yarısında hakkı vardır.⁵⁴⁸

186-.....، وإذا شَرَطَ الْعَوَضُ اعْتَبَرْنَا (ز) حَكَمَ الْهَبَةِ قَبْلَ الْقَبْضِ،، والبيع بعده لا البيع مطلقاً،...

⁵⁴⁵ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/87; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/129; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/51; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/225; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/98.

⁵⁴⁶ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/87; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/306-307; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/418.

⁵⁴⁷ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/130; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/52; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/227; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/100.

⁵⁴⁸ Serahsî, *el-Mebhut*, 12/77; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/130; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/52; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/227; Zeylâî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/100; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/309; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/419; Aytekin "İmam Züfer...", 258.

Hanefî mezhebinde üç imama göre, hibe akdi yapılırken hibe eden ‘‘bana şunu vermen karşılığında sana bunu hibe ediyorum’’ derse bu akit başlangıç itibarıyla hibe, sonuç itibarıyla alımsatım aktidir.⁵⁴⁹

*İmam Züfer’e göre, bu akit hem başlangıç hem de sonuç itibarıyla alımsatım aktidir. Dolayısıyla da alışveriş akdi hükümleri uygulanır.⁵⁵⁰

18.2. Umrâ ve Sadaka

187- ، ولا عَمَمْنَا (ز) بل يُخْرُجُ فِي الْمَالِ جَنْسَ مَا يُزَكِّي،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse malını mülkünü tasadduk etmeyi nezretse, malının mülkünün tamamında değil sadece zekât gereken malların cinsinde geçerlidir.⁵⁵¹

*İmam Züfer’e göre, mal mülk hangi ifadeyi kullanırsa kullansın varlığının tamamını sadaka olarak verir. Çünkü lafız umumîdir. ‘Mal’ ismi hepsini içine alır.⁵⁵²

Hibe bölümünde İmam Züfer’e nispet edilen görüşlerin isabetli olduğu görülmüştür.

⁵⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/79; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/166; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/229; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/102.

⁵⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/79; Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, 3/166; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/229; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 5/102; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/311; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/420.

⁵⁵¹ Serahsî, *el-Mebsut*, 12/93; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/113; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/202.

⁵⁵² Serahsî, *el-Mebsut*, 12/93; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/113; Zeylaî, *Tebyînü'l-haka'ik*, 4/202; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/325; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/421.

19. VEDİA

Vedia bölümünde bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen bir görüş incelenecektir.

188- وَمَنْعَنَا (ز) الضمان بالجوود في غيبة المودع،.....

Hanefî mezhebinden İmam Ebû Yusuf'a göre, bir kimse (mûde') kendisine bırakılan vediayı mûdi'in gıyabında inkâr ederse mûda'in bu vediayı tazmin etmesi gerekmez.⁵⁵³

*İmam Züfer'e göre, mûde' kendisine bırakılan vediayı inkâr ederse tazmin eder. Bu inkârın mûdi'in huzurunda veya gıyabında olması arasında fark yoktur. Çünkü mûde' vediayı inkâr etmekle hükmen vedîa üzerinde sabit olan mûdi'in mülkiyetini sona erdirmiştir. Bundan dolayı vedîanın helak olması durumunda kasbedilmiş mal gibi tazmin eder.⁵⁵⁴

Vedia bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşün isabetli olduğu görülmüştür.

⁵⁵³ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/117; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/212; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/27.

⁵⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/117; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/212; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/27; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/402; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/436; Aytekin, “İmam Züfer...”, 265.

20. ARIYE

Ariye bölümünde bir başlık atında İmam Züfer'e nispet edilen bir görüş incelenecektir.

-189- ، وإن وَقَّتْ فَرَجَ قَبْلَهُ كُرَّةً، وَالزَّمَنَاهُ (ز)الضَّمَانُ،.....

Hanefî mezhebinde üç imama göre, bir kimse tarlasını başka bir kimseye içinde ev yapmak veya ağaç yetiştirmek için otuz yıl gibi süre tayin ederek ödünç verse, ödünç alan da orda ev yapsa, ağaç dikse sonra da süre dolmadan ödünç veren tarlasını geri istese, ödünç veren ödünç alanın ev veya ağaçlardan oluşan zararını tazmin eder.⁵⁵⁵

*İmam Züfer'e göre, ödünç veren tarla sahibine tazmin gerekmez. Çünkü ödünç vermede süre belirleme zorunluluğu yoktur.⁵⁵⁶

Ariye bölümünde İmam Züfer'e nispet edilen görüşün isabetli olduğu görülmüştür.

⁵⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/141; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/217; Merğînânî, *el-Hidâye*, 3/220; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/57.

⁵⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, 11/141; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 6/217; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/57; İbnü's-Sââtî, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 6/426; İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*, 2/440; Aytekin "İmam Züfer...", 266.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İmam Züfer, Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin sonraki nesillere aktarılmasında önemli görevler üstlenmiş bir fakihtir. Esasen İmam Züfer'i Ebû Hanîfe, İmam Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed'den sonra mezhep kurucu imamları arasında zikretmek yanlış olmayacaktır. Zira mezhebi olduğu gibi nakletmekle yetinmemiş; gelişiminde de görüşleri ile önemli katkılarda bulunmuştur.

İmam Züfer, Hanefî mezhebine müntesip olmakla birlikte özgün ictihadlarda da bulunmuş ve hatta bazı görüşleri mezhepte râcih görüş olarak kabul edilmiştir. Çalışmamıza konu eserde, sadece ibâdât ve muamelât bölümlerinde dahi 189 konuda hem Ebû Hanîfe'ye hem de İmameyn'e muhalif görüşler ortaya koymuş, Hanefî fıkına bu yönüyle zenginlik katmıştır.

İhtilaf literatürüne dâhil edebileceğimiz bir eser olan Mecma' u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn isimli eserinde İbnu's-Sââtî, sadece İmam Züfer'in görüşlerini değil, Ebû Hanîfe ve İmameyn'in görüşlerini de zikretmiştir. Yer yer Mâlikî ve Şafî mezheplerinin görüşlerine de yer verdiği görülmüştür. İmam Züfer'e atfettiği konumuzla alakalı 189 görüşten 9 tanesinin İmam Züfer'e Nispeti Hanefî kaynaklarından tespit edilememiştir. Keza dört görüşün tespiti de açık olarak mümkün olamamıştır.

Çalışmamızın hacmi açısından konu sınırlı tutulmuş olup İmam Züfer ve Hanefî imamların görüşleri tespit edilmekle yetinilmiştir. Ancak ilgili görüş sahibi Hanefî fakihlerin sunduğu delillerin tespiti ve detaylandırılması hususunda daha kapsamlı araştırmaların yapılması akademik birikime katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet. “Dürerü’l-hükkâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/durerul-hukkam-->
- Alkın, Yahya. “İmam Nesefî ve Tefsiri”. *Diyanet Dergisi* 22/2 (Nisan- Mayıs-Haziran 1986), 18-25.
- Atcı, İsa. “Ebu Ca’fer et-Tahavi’nin Şafii Mezhebinden Ayrılma ve Hanefi İmamlarına Muhalefet Nedenleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33, (2019), (571-596).
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed *el-Binâye şerhu’l Hidâye*. 13 cilt. Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 1420/2000.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *Meğâni’l-ahyâr fî şerhi Esâmî ricâlî Meâni’l-Âsâr*. thk. Muhammad Hasan Muhammed İsmail. III cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1427/2006.
- Aytekin, Mehmet Ali. “İmam Züfer’in Hanefî Mezhebindeki Konumu ve fikhî Görüşleri”. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmî. *el- İnâye şerhu el-Hidaye*. 10 cilt. B.y: Darul Fikr, ts.
- Bağdadî, İsmail Paşa. *Hediyyetü’l-ârifîn esmâü’l-müellifîn ve âsârü’l- musannifîn*. 2 cilt. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.
- Bağdadî, İsmail Paşa. *Hediyyetü’l-ârifîn esmâü’l-müellifîn ve âsârü’l- musannifîn* (Keşfü’z-zunûn ekli). 2 cilt. İstanbul: Müessesetü’t-Tarihi’l-Arabi, 1951.
- Bedir, Murteza. “Nesefî, Ebü’l-Berekât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesefer-ebul-berekat>
- Bedir, Murteza. “Züfer b. Hüzeyl” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zufer-b-huzeyl>
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. 2 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Çeker, Huzeyfe. *Mütûn-i Erbaa’da Muhammed b. El-Hasen Eş-Şeybânî’ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (İbâdât Bölümü)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Damad Efendi, Abdurrahman bin Muhammed Süleyman Şeyhizade. *Mecmau’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*. 2 cilt. Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi.

Damad Efendi, Şeyhizade. (ö. 1078/1667), *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*. 2 cilt. B.y.: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.

Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullâh b. Ömer (v. 430/1039), *Te'sîsu'n-Nazar*. thk. tsh. Mustafa Muhammed el-Kubbannî. Beyrut: Daru İbn Zeydûn, ts. .

Dımaşkî, Ebû'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed. *Kitâbü't-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye*. thk: Abdülhakim bin Muhammed Şakir (c. 1,2,3), Enver Salih Ebu Zeyd (c.4,5), Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003.

Ebu'l-Hâc, Salah Muhammed. *Şerhu'l Vikâye ve meahu Müntehe'n-nukâye*. 3 cilt. Amman: Müessesetü'l verrak, 1426/2006.

Güney, Necmeddin. *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2006.

Haddâdî, Ebû Bekir. *el-Cevheretü'n-Neyyire*. B.y: el-Matbaa'l Hayriyye, 1322/1904.

Halebî, İbrâhim b. Muhammed. *Mülteka'l Ebhur*. 4 Cilt. Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 1428/1998.

Hanbelî, Ebu'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed İbn İmâd *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*. thk. Mahmut Arnavut. 11 cilt. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1406/1986.

Has, Şükrü Selim. "Mülteka'l-ebhur". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/multekal-ebhur>

İbni Âbidîn Muhammed Emin bin Ömer bin Abdülaziz ed-Dimeşkî. *Reddu'l Muhtar alâ'd Duraru'l Muhtar*. 6 cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 2.Basım, 1412/1992.

İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman bin Muhammed bin İdris el-Münzirî et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1271/1952.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehâbüddîn Ahmed. *Lisânü'l-mîzân*. thk. Abdülfettah Ebu Gudde. 10 cilt. Darul Beşairul İslamiyye, 1422/2002.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehâbüddîn Ahmed. *el-İsâr bi ma'rifeti ruvâti'l-Âsâr*. thk: Seyyid Kürevî Hasan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1413/1993.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsan Abbas. VII cilt. Beyrut: Daru's-sadr, ts.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büsî. *es-Sikât*. 6 cilt. Haydarabad: Dairat-u 'l-maarif-i 'l-Osmaniye, 1393/1973.

İbnü'l-Hinnâî, Alâeddin Ali Çelebi b. Emrullah b. Abdülkâdîr Humeydi. *Tabakâtü'l Haneîyye*. thk. Muhyi Hilal es-Serhan. Bağdat: Divanu'l Vakfî's-sünnî, 1426/2005.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-Kadîr ala el-Hidâye şerhi bidayet'ül Mübtedi*. 10 cilt. B.y: Darul Fikr, ts.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 cilt. Darul Fikr, 1407/1986.

İbn Kutluboğâ, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğâ b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî . *el-Menâkıb*. Süleymaniye Kütüphanesi.

İbn Kutluboğâ, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğâ b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474). *Tâcü't-terâcim fî tabakâtî'l-Haneîyye*. thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf. Beyrut: Daru'l Kalem, 1412/1991.

İbn Kutluboğâ, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğâ b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî. *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi tahrîci ehâdisi'l-İhtiyâr*. 3 cilt. Erzurum: M. Sadi Çöğenli, 1408/1988; Dimaşk: Abdullah Muhammed ed-Dervîş, 1417/1997.

İbn Melek, *Şerhu Mecmai'l-bahreyn*. thk. İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 2019.

İbn Nüceym, Zeynüddîn. *el-BaHrû'r-râ'ik Şerhu Kenzü'd-dekâ'ik*. 8 cilt. Kitabın sonunda: Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Turi'nin Tekmiletü Kenzü'd-dekâ'ik, Haşiyesinde: İbn Abidin'in Mihatü'l Halik'i bulunmaktadır. B.y.:Daru'l Kitabü'l İslamî, 2.Basım, ts.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakatü'l-Kübra*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's-Sader, 1387/1968.

İbnü's-Sââtî, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. el-Ba'li/el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî. *Mecmau'l-bahrayn*. thk: İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1425/2005.

İbnü's-Sââtî, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî, *Mecmau'l-Bahreyn ve Mülteka'n Neyyireyn*. thk: Salih b. Abdullah b. Salih el-Haydân vd. 10 cilt. Riyad: Darul Efham ve Darul Felah, 1437/2016.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Zikru ahabâri İşbahân* (Târîhu İşbahân). thk. Seyyi Küsrevî Hasan. II cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Kallek, Cengiz "Hilâl b. Yahyâ" *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilal-b-yahya>

Kaplan, İlyas *"İbn Melek'in "Şerhu Mecmai'l-Bahreyn" Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi"*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019

Katip Çelebi, Mustafa bin Abdullah (Hacı Halife). *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn (Îzâhu'l-meknûn ve Hediyyetü'l-ârifin ile birlikte)*. 6 cilt. B.y.: Mektebetü'l-müsenna, 1359/1941.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. thk. Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmed Abdu'l Mevcud. 7 cilt. Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 2. Basım, 1423/2003.

Kefevî, Mahmûd Süleyman. *Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mânî'l-Muhtâr*. thk. Saffet Köse vd. 4 cilt. İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 1438/2017.

Kehhale, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-Müellifin: Teracümü Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*. XIII cilt. Beyrut: Mektebet'ul Müsenna- Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.

Kevserî, M. Zâhid. *LemeHâtü'n-naẓar fî sîreti'l-İmâm Züfer*. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, ts.

Koca, Ferhat. "Menârü'l-envâr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/menarul-envar>

Koca, Ferhat. "el-Muhtasar". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/el-muhtasar--kuduri>

Köse, Saffet. "*Fetvâ Kavramı*". *Perspektif Dergisi*, 169, Duisburg 2009, (16-19).

Kuraşî, Ebu'l-Vefâ, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkadir b. Muhammed. *el-Cevâhiru'l-mudiyye*. thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 5 cilt. Riyad: Daru'l-Hicr, 2.Basım, 1413/1993.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî. *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Teracimi'l- Hanefiyye*. trtb. Ahmet Zuğbî. Beyrut: Erkam b. Ebi'l Erkam, 1418 /1998.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdu'l-Hayy *el-Fevâidu'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye*, tsh. ve tlk: Muhammed Bedrüddin Ebu Faris. Mısır: Daru's Saade, 1324/1906.

Mergînânî, Burhânüddîn (Burhânü's-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî. *el-MuHîtü'l-Burhânî fî'l-fikhi'n-Nu'mânî*. thk. Abdülkerim Sami el-Cündi. Lübnan: Daru'l Kütübil İlmiyye, 1424/2004.

Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî. *el-Hidâye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Talal Yusuf. 4 cilt. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l Arabi, ts.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. t.lk. Mahmûd Ebû Dakîka. 5 cilt . B.y.: Matbaat'ül Halebî, 1356/1937.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud (683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: 1416/1996).

Molla Hüsrev, Muhammed bin Feramus bin Ali, *Dürrerü'l-Hükkâm fî şerHi Ğureri'l-ahkâm*. B.y.: Daru İhya Kütübü'l-Arabiyye, ts.

Nesefî, Ebu'l-Berakât Hâfizuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd. *Kenzü'd-dekâik*. thk. Said Pektaş. B.y.: Daru'l Beşairi'l İslamiyye, 1432/2011.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.

Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *Ma'rîfetü ulûmi'l-hadîs*. Beyrut: Daru'l Kütübil ilmiyye, 1397/1997.

Ömerî, Ali Muhammed. *el-Hilâf beyne Ebî Hanîfe ve ashâbih*. Riyadh: Mektebetü'l-Ubeykan, 1423/2002.

Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Basım, 1434/2013.

Özel, Ahmet. “Fıkıh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/fikih#2>

Özel, Ahmet. “Hanefî Mezhebi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hanefi-mezhebi#2-literatur>

Özel, Ahmet. “İbnü's-Sââtî, Muzafferüddîn”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnus-saati-muzafferuddin>

Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Basım, 1434/2013.

Özel, Ahmet. “Kerderî, Şemsüleimme”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerderi-semsuleimme>

Öztürk, Mustafa. “Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/medarikut-tenzil-ve-hakaikut-tevil>

Sadru's-şerîa, Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Tacü's-şerîa. *Muhtasaru'l-Vikâye fî mesâilî'l-Hidâye*. Taşkent, 1411/1991.

Saymerî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ali. *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüp, 2.Basım, 1405/1985.

Semerkindi, Ebu Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed. *Tuhfetü'l-Fukaha*. Beyrut: Darul Kütübil İlmiyye, 2.Basım 1414/1994.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 cilt. Beyrut: Daru'l Marife, 1414/1993.

Suğdî, Ebü'l-Hasen (Hüseyin) RükñüIslâm Alî b. el-Hüseyin b. Muhammed. *en-Nütef fî'l-fetâvâ*. thk. Salahuddin en-Nahi. Amman/Beyrut: Daru'l Furkan, Müessetü'r Risale, 2. Basım 1404/1984.

Şirazi, Ebû İshâk Cemâluddîn İbrâhim b. Alî b. Yûsuf. *Tabakatü'l-Fukaha*, thk. İhsan Abbas. Beyrut: Daru'r-raid arabi, ts.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (v. 321/933), *el-Muhtasar*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru İhyâi'l-ulûm, 1406/1986.

Taşköprizâde, Ahmed bin Mustafa. *Miftâhu's-sa'ade ve mişbâhu's-siyâde fî mevzû'âtî'l-'ulûm*. 3 cilt. Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1.Basım, 1405/1985.

Gazzî, Takıyyüddîn b. Abdülkâdir. *et-Tabakâtü's-seniyye fî terâcimi'l-hanefiyye*. thk. Abdulfettah Muhammed el-Hulv. 4 cilt. Riyad: Daru'r Refaî, 1403/1983.

Yaman, Ahmet. "Kenzü'd-dekâik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kenzud-dekaik>

Yaman, Ahmet. *Ebu'l-Berakât en-Nesefî ve Bir Fıkıh Klasığı Kenzü'd-dekâik*. Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8/ 8 (Eylül 1998), 345-364, <https://dergipark.org.tr>.

Yaylalı, Davut. "Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevsili-abdullah-b-mahmud>.

Yeşilyurt, Temel. *Ebû'l-Berekât en-Nesefî ve el-Umde Adlı Eseri*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/3 (Haziran1997), 181-200.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 25 cilt. thk. Şuayb el-Arnâvut v.d, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2.Basım, 1419/1998.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 cilt. Kahire: Mektebetü vehbe, ts.

Zeylâî, Osman b. Ali. *Tebyînü'l-Hakâ'ik şerhu Kenzü'd-dekâ'ik (Şelebî'nin hâşiyesiyle birlikte)*. 6 cilt. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye kitapları, 1313/1896.

Zeylaî, Osman b. Ali. *Nasbu'r-râye*, thk. Muhammed Avvame. 4 cilt. Cidde: Müessesetü'r-Reyyan, 1418/1997.

Zirikli, Hayrüddîn. el-A'lam, Hayrüddîn. *el-A'lam*. VIII cilt. Darü'l-İlm li'l-Melayin, 15.Basım, 1422/2002.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	✓
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	✓
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	✓
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	✓
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	✓
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	✓
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	✓
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	✓
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	✓
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	✓
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	✓
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	✓
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	✓
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	✓
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	✓
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	✓
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	✓
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	✓
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	✓
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	✓
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	✓
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış	✓

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek hertürlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası